

Tartu Ülikool
Filosoofia teaduskond
Ajaloo- ja arheoloogia instituut

Kairit Johanson

Rõngu valla haridus-ja kultuurielu 1918-1950

Magistritöö

Juhendaja: Professor Tiit Rosenberg

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
2. Eesti kooliharidus 1918 - 1950.....	5
2.1. Eesti kool ja hariduselu aastatel 1918-1930	5
2.2. Eesti kool ja hariduselu vaikival ajastul	8
2.3. Eesti kool ja hariduselu okupatsioonide perioodil.....	10
2.4. Õpetajate ettevalmistamine aastatel 1918-1950	16
3. Hariduselu Rõngu vallas aastatel 1918-1950	24
3.1. Rõngu valla koolide varasem lühi-ajalugu	24
3.2. Rõngu valla koolid aastatel 1918- 1950	27
3.3. Koolide aineolukord	31
3.4. Õpetajad Rõngu valla koolides 1918-1950	35
<u>3.4.1. Haridustöötajate tegevus ja eluolud Rõngu vallas</u>	<u>39</u>
3.5. Õpilaste õpetamine ning kasvatamine Rõngu valla koolides	41
3.6. Koolide juhtimine	48
3.6.1. Maavalitsus hariduselu korraldajana	48
3.6.2. Vald hariduselu korraldajana.....	54
3.6.3. Koolide hoolekogud	55
4. Seltsielu Rõngu vallas 1918-1950.....	58
4.1. Seltsid Eestis 1918-1950	58
4.2. Seltside tegevus Rõngu vallas	60
4.2. Kultuuriasutused ja nende tegevus Rõngu vallas	66
Kokkuvõte	68
Resüme	74
Kasutatud kirjandus ja allikad	76
LISAD	80
LISA 1. Rõngu valla koolide eelarved 20. sajandi teisel poolel.....	80
LISA 2. Rõngu valla haridus- ja kultuurieluga seotud fotod aastatel 1918-1950	93

Sissejuhatus

Haridusel ja kultuuril on inimeste elus olnud läbi aegade väga oluline roll. Käesolevas töös on võetud vaatluse alla ühe valla haridus- ja kultuurielu 20. sajandi esimesel poolel, mil koolid ja seltsid moodustasid ühiskonna keskse osa. Uuritava perioodi alguseks on valitud 1918. aasta, sest Eesti Vabariigi iseseisvumine tõi haridusse väga palju muudatusi. Kui senini oli koolikohustuse täitmine hehtiline sõja tõttu, siis 1918. aastal hakati asju muutma. Vabariigi seadusandlus tõi kohustusliku kooliskäimise täitmise, parandatud ja täiendatud õppekavad ja pandi suurt rõhku ka õpetajate enesetäiendamisele ja koolitamisele. Suurenes seltsiliikumine ja rahva ühtekuuluvustunne.

Eesti iseseisvumisele järgnenud periood oli hariduselu seisukohalt viljakas. Vabariigi aega jäi ka uus haridusreform, mis algas 1934. aasta riigipöörde järel. Iseseisvusperioodile järgnenud Saksa okupatsiooni ajal lähtuti suures osas Eesti Vabariigi aegsest koolikorraldusest. Kuid esimene, sõjajärgse stalinismi periood 1944–1953 tõi suuri muutusi nii hariduskorralduses kui ka õpetuse sisus, sest algas hariduse ümberkorraldamine Vene NFSV eeskujul. Seega on vaatluse alla võetud periood, aastatel 1918-1950, väga muutusterohke ja pakub erinevate valitsuste tõttu head võrdlusainet.

Käesoleva magistr töö teemaks on „Rõngu valla haridus- ja kultuurielu aastatel 1918-1950“. Tegemist on kodukandi ajaloo uuringuga. Varasemalt on sama valla ajalugu uurinud Aksel Tiideberg, avaldades 2006. aastal valda tutvustava teose, „Rõngu aastarõngad“. Lisaks on Rõngu valda uurinud ajaloolane Hugo Rebane, kes kirjutas 1938. aastal Rõngu koguduse väljaandena „Lühike ülevaade Rõngu kihelkonna minevikust“, kus ta annab lühiülevaate Rõngu kihelkonna ajaloost muinasajast 20. sajandi alguseni. Mitmekülgne informatsioon Rõngu kihelkonnast on avaldatud koguteose „Eesti“ Tartumaa osas, mis sündis professor Granö teostusel. Eesti Kirjandusmuuseumis on Juliette Reinmani ulatuslik käsikirjaline töö 1928. aastast „Ajalooline traditsioon Rõngu kihelkonnast Tartumaalt“, mis on suunatud peamiselt seltsiliikumise uurimisele. Tea Johanson on viinud läbi uuringu teemal „Rõngu kihelkonna kulutuuri- ja seltsielu XIX sajandi lõpus ja XX sajandi alguses“. Autor uuris bakalaureuse töö raames Rõngu valla valitsemist 20. sajandi I poolel. Haridustemaatika (mis moodustab antud töö keskse osa) on varasemates uuringutes väga vähe kajastatud.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on anda ülevaade Rõngu valla hariduselust aastatel 1918-1950 ja tuua välja selle seosed kultuurialase tegevusega.

Eesmärgi saavutamiseks on seatud järgnevad ülesanded:

- selgitada välja, kuidas oli korraldatud hariduselu maakonna ja valla tasandil;
- saada ülevaade kooli ja vallaorganisatsioonide tegevusest;
- selgitada välja, missugused isikud haridus- ja kultuurivaldkonnas aktiivselt tegutsesid;
- saada ülevaade seltside tööst ja tegevusest vabariigi ajal, millega tegeleti ning milliseid üritusi vallarahvale korraldati;
- saada teada, kuidas olid seotud seltsitegevus ja koolielu.

Sisu poolest jaguneb töö kaheks suuremaks osaks. Esmalt antakse ülevaade Eesti koolist ja hariduselust vaadeldaval perioodil, mis moodustab vajaliku taustsüsteemi mõistmaks paremini uuritavas vallas toimunut. Töö järgnevad osad kirjeldavad konkreetselt Rõngu valla haridus- ja kultuurielu. Ajaliselt vaadeldakse esmalt perioodi 1918-1940, mil koolielu toimus vabariigi korraldatud süsteemi, seaduste ja määruste järgi. Hiljem tulid muudatused ja uued korraldused Nõukogude okupatsiooni poolt. Oma jälje jättis ka lühikest aega kestnud Saksa okupatsioon. Käesolev uurimus lõpeb 1950. aastaga, mil nõukogude koolisüsteem ei olnud veel täielikult välja kujunenud ja seetõttu antakse sellest vaid põgus ülevaade.

Antud magistritöö koosneb kolmest peatükist ja kahest lisast. Allikmaterjalidest moodustavad suurema osa Eesti Riigiarhiivi ja Eesti Ajalooarhiivi säilikud, mis võimaldasid saada head ülevaadet kuni aastani 1938. Probleemseim periood oli okupatsioonidevaheline aeg, mille kohta sai kõige enam infot sellel perioodil avaldatud perioodikast.

Töö autor tänab oma juhendajat PhD Tiit Roosenbergi toetuse ja nõustamise eest.

2. Eesti kooliharidus 1918 - 1950

2.1. Eesti kool ja hariduselu aastatel 1918-1930

Vene tsaar Aleksander III läks Venemaa koosseisus olnud väikerahvaste sh. eestlaste ajalukku venestamispoliitika algatajana. Venestamispoliitika tähtsaks osaks oli nõue, et Vene riigis tuleb haridust anda ainult vene keeles. See ei suutnud kaotada eestlaste soovi saada emakeelset haridust. 1917. aasta jaanuari viimastel päevadel jõudis lugejateni P. Põllu toimetatud esimene eestikeelne haridusalane ajakiri „Kasvatus ja Haridus“. Selles olid välja toodud nõuded eestikeelsele rahvakoolile. Peale tsaarivõimu kukutamist 1917. aasta veebruaris kadusid paljud piirangud õpetajate tegevusele. 7-9.04.1917. aastal toimus Tartus I rahvahariduse kongress, kus pandi alus Eesti Õpetajate Liidu (EÕL) loomisele. EÕL asutati 27. mail 1917. 20-23 juunini toimus Tartus II rahvahariduse kongress, kus otsustati ühtse üldkohustusliku rahvakooli küsimus. 13. septembril andis Venemaa Ajutise Valitsuse haridusminister A. Manuilov loa kasutada rahvakoolides õppekeelena emakeelt. 20. oktoobril vabastas Venemaa Ajuine Valitsus töölt kõik rahvakoolide direktorid ja inspektorid, andes koolide valitsemise ja rahastamise omavalitsuste kätte.¹

5-8. novembrini toimus Petrogradis nn. oktoobripööre, kus bolševikud kukutasid Ajutise Valitsuse ja võtsid võimu. Sarnased sündmused toimusid ka Tallinnas, kus võimule sai Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee. Kuna võimul püsisid nad lühikest aega (kuni veebruarini 1918), siis hariduselus nad midagi olulist muuta ei suutnud.

20. veebruari tungisid seni Lääne-Eesti saari okupeerinud Saksa väed Mandri-Eestisse. Kahe nädalaga oli kogu Eesti nende kontrolli all. 25. veebruaril jõudsid Saksa väed Tallinna. Juba samal päeval sulgesid okupatsioonivõimud kõik vene õppekeelega koolid Tallinnas. Peagi suleti Rakvere Õpetajate Seminar. Märtsi algul keelati Tartu Ülikoolis loengute pidamine vene keeles. 1. aprillil suleti Tartu Ülikool. Juunis andsid Saksa sõjaväevõimud välja määruse, millega muudeti keskkool Eestis täielikult saksakeelseks.

Saksa okupatsioon Eestis lõppes seoses keisrivõimu kukutamisega Saksamaal. 11. novembril andsid Saksamaa esindajad kõrgema poliitilise võimu rahvuslike valitsuste kätte. Samal päeval moodustati Tallinnas Eesti Ajutine Valitsus. 19. novembril tunnustas Saksamaa volinik A. Winning Eesti iseseisvust de facto. Samal ajal asusid Eestis veel Saksa väed.

¹ Rannap, Heino. Eesti kool ja pedagoogia kronoloogia. 2012.
https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_kooli_ja_pedagoogika_kronoloogia.pdf. Lk 23. 05.02.2015.

Nende lahkumine Narvast algas 29. novembril. Lahkuvate sakslaste kannul tungis Eestisse Venemaa Punaarmee.

1918. aasta novembris tegutsema hakanud Eesti Ajutine Valitsus avaldas 27. novembril välja antud deklaratsioonis järgmised põhimõtted: lõpetada venestamine ja saksastamine, kehtestada üldine kohustuslik rahvakool, viia koolid rahvuslikule alusele. Seetõttu kujunes uue hariduskorralduse esmaseks sihiks rakendada ühtluskooli põhimõtet, mille kohaselt pidi lapsel olema võimalus ühe kooliastme lõpetamisel jätkata õpinguid järgmise astme õppeasutuses. See põhimõte kajastus juba augustis 1917 Maanõukogu poolt vastu võetud ajutises kooliseaduses, mis hiljem täiendatuna sai Eesti koolisüsteemi aluseks.² 02. detsembril 1918 võttis Eesti Ajutine Valitsus vastu määruse, mille järgi õpilaste emakeel on koolis kohustuslikuks õppekeeleks. Muukeelsetes koolides muudeti eesti keel kohustuslikuks õppeaineks. Sätestati ka maakonna koolivalitsuse ülesanded: rahvahariduse korraldamine ja juhtimine maakonna piires, koolivõrgu väljaarendamine, koolide eelarvete kinnitamine, õpetajate kohale registreerimine, aruannete esitamine Haridusministeeriumile.³ Esimeseks haridusministriks sai P. Põld, ministri abiks F. Mikkelsaar, rahvakooli osakonna juhatajaks E. Martinson ja keskkooli osakonna juhatajaks J. Westholm. Sihiks seati ühtluskooli rajamine: igal algkooli lõpetaja pidi saama õiguse pääseda kesk-, täiendus- või kutsekooli.⁴

Koolielu ümberkorraldamises osalesid aktiivselt ka õpetajate ühendused. Juba 11. novembril 1918 otsustas Tallinna Õpetajate Selts oma erakorralisel koosolekul okupatsiooniaegsed programmid koolidest kõrvaldada ja ellu viia Eesti Õpetajate Keskliidu (edaspidi EÕK) poolt heaks kiidetud kooliuuenduslikud kavad.⁵ Tänu EÕK kuulumisele oli õpetajatel võimalik osaleda haridusotsuste tegemisel. Kui veel 1918. aasta lõpul olid liidu liikmed vaid 25% õpetajaskonnast, siis 1919. aasta sügiseks oli EÕK1 juba 2500 liiget (õpetajate üldarv ca 3500). Õpetajate ühinemist mõjutasid nii Keskliidu häälekandja "Kasvatus" ilmuma hakkamine kui ka Keskliidu poolt kokku kutsutud õpetajate kongressid. Õpetajate Keskliit (hiljem Eesti Õpetajate Liit) osales aktiivses poliitikas, esitades, toetades

² Vahre, Sulev. Eesti ajalugu VI-Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Tartu 2005, lk 118.

³ Lembit, Andresen. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918-1940. Tallinn: Avita 2007. Lk 9-10.

⁴ Lembit, Andresen. Eesti kooli ajalugu- algusest kuni 1940. Aastani. Tallinn: Avita 2003. Lk 167.

⁵ Lembit, Andresen. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918-1940. Tallinn: Avita 2007. Lk 9-10.

või protestides erinevaid haridusotsuseid ning kujunes üheks peamiseks jõuks koolisüsteemi demokraatiseerimisel.⁶

9. septembril 1918 muudeti Asutava Kogu otsusega senine kolme aastane koolikohustus neljaaastaseks. Neli klassi said esialgu alama astme ning 5.-6. klass kõrgema astme algkooli nimetuse. 19. septembril 1919. aastal kehtestati Asutava Kogu määrusega nelja õppeaasta pikkune, üldine koolikohustus. Koolikohustus kehtestati 9-14 aastastele lastele, kes veel 4-aastase algkooli kursust ei olnud lõpetanud.⁷ Algkoolides kehtestati ajutised õppekavad, nende tegemisest võtsid osa nii alg- kui keskkoolide õpetajad, aga ka ülikooli professorid. Õppekavadest eemaldati kõik, mis oli vastuolus Eesti Vabariigi demokraatliku ühiskonna põhimõtetega. Pearõhk asetati eesti keele, rahvaloomingu, kirjanduse, eesti ajaloo ja maateaduse ning kodanikuõpetuse tundmaõppimisele. Kooli eesmärgiks seati laste kehalise ja vaimse arendamise, püsivate teadmiste ning oskuste andmine ja Eesti Vabariigile tervete, töökate kohusetruude ja elurõõmsate kodanike kasvatamise.⁸ Koolide reformimise tegi keeruliseks kutsega õpetajate puudus, ruumide vähesus ja vananenud koolimajad. 28. augustil 1919. aastal võttis Asutav Kogu vastu määruse õpetajate palga kohta, millele lisaks maksti õpetajatele ka naturaaltasu.⁹ 1920. aasta 16. aprillil edastas haridusministeerium koolidele Vabariigi Valitsuse otsuse varustada õpetajate perekondi: 1) heeringaid ehk silku 10 naela kuus; 2) rasvaineid 2 naela kuus; 3) kartuleid 2 naela päevas; ühekordselt ülikonnariiet, pesuriiet, saapaid ja tallanahka.¹⁰ Algkoolides toimus õppetöö emakeeles, mistõttu jagunesid koolid eesti-, vene, saksa-, läti-, rootsi- või muukeelseteks koolideks. Muulastele eraldati klassi- või õpperuum juhul kui õpilasi oli üle 20, keda edaspidi hakkas juhendama üks õpetaja. Kui muukeelseid õpilasi oli erinevates vanuseastmetes, siis võis nad ühendada ühte klassikomplekti. Piirkonniti võis tekkida olukord, kus õpilaste vähesuse tõttu ei saadud kokku tervet klassi; siis suunati lapsed koduõppele, et tagada emakeelne haridus või pandi nad eestikeelsesesse kooli. Kohaliku maakonnavalitsuse või linnakoolivalitsuse loaga võis õpilane astuda mittemakeelsesesse kooli, kui ta oma emakeele oskus oli puudulik.

7. mail 1920 võttis Asutav Kogu vastu "Avalikkude algkoolide seaduse." Sellega kehtestati kaheastmeline koolisüsteem: 6. klassiline algkool moodustas ühtluskooli esimese järgu, oli tasuta, ilmalik ja emakeelne. Algkoolile järgnes 5. klassiline gümnaasium, mis oli

⁶ Trasberg, Karmen. Keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistus Eesti Vabariigis (1918-1940) õpetajakoolituse ajaloolise kujunemise kontekstis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 2011. Lk 71.

⁷ Sirk, Väino. Hariduselu Eesti Vabariigis (1918-1940). Eesti Vabariik 90: Konverentsi kogumik. Pärnu 27.-28. august 2008. Haridus- ja Teadusministeerium. Lk. 46-47.

⁸ Lembit, Andresen. Eesti kooli ajalugu- algusest kuni 1940. aastani. Tallinn: Avita 2003. Lk 68.

⁹ Rannap, Heino. Lk 109. 05.02.2015.

¹⁰ Samas. Llk 78.

vabatahtlik ja tasuline. Määrusega kehtestati 6. klassiline koolikohustus. Tegelikult jäi algkool edasi nelja klassiliseks, peamiseks põhjuseks endiselt kvalifitseeritud õpetajate ja koolitööks sobilike ruumide puudus. Kohustuslikule 6. klassilisele algharidusele üleminek toimus alles 1930. aastal. Selleks ajaks oli välja arendatud õpetajate ettevalmistamise süsteem õpetajate seminaride baasil. Ka koolimajade puudusele oli leitud lahendus: paljud riigistatud mõisahooned anti koolide käsutusse ja ehitati hulgaliselt uusi koolimaju. Selleks loodi Riigikassa juurde Koolimajade Ehitusfond, kust omavalitsused said pikaajalist ja madala protsendiga laenu uute koolimajade ehitamiseks.¹¹ 1920-1930 aastani ehitati maale üle 200 uue koolimaja.¹²

2.2. Eesti kool ja hariduselu vaikival ajastul

1929. aastal algas ülemaailmne majanduskriis. 1930. aasta teisel poolel hakkas see mõjutama ka Eesti majandust. Toiduainete hindade langus maailmaturul mõjutas tugevalt Eesti ekspordi. Eestit tabas koondamiste ja pankrottide laine, järsult suurenes töötus. Selle tulemusena vähenes riigieelarvesse laekuv maksutulu. Olukorra tegi raskemaks Inglise naelsterlingi devalveerimine 1931. aasta novembris. Seoses sellega hakati piirama riigi poolt tehtavaid kulutusi. Kokkuhoiust ei jäänud puutumata ka haridus. Haridusministeeriumis jõuti maa-algkoolide koondamise mõtteni. See ettepanek sai õpetajate tugeva vastuseisu osaliseks ja rakendust ei leidnud.¹³ 1. jaanuaril 1932 vähendati Valitsuse otsusega õpetajate palka 2-20%.¹⁴ Järgmine, 8% palgakärbe toimus aasta hiljem, 1933. aasta alguses.¹⁵

12. märtsil 1934 viisid K. Päts ja J. Laidoner läbi riigipöörde ja Eestis algab nn „vaikiv ajastu“. Tegemist oli sisuliselt diktatuuriga: välja oli kuulutatud kaitseseisukord, parlamendi töö oli peatatud, parteide tegevus keelatud, kehtestati tsensuur, vangistati poliitilisi vastaseid, eelkõige Eesti Vabadussõdalaste Liidu liikmeid ja nende toetajaid. Arreteeritute hulgas oli ka mitmeid õpetajaid, nende hulgas Gustav Adolphi Gümnaasiumi õpetaja pastor Uhke, Tallinna 6. Algkooli juhataja Mähar, Jõelähtme Algkooli juhataja Eplik, Kodusuu Algkooli juhataja Rast.¹⁶

¹¹ Samas. Lk 68.

¹² Mälk, Sandra. Maakoolimajad 1920-1940. - Eesti 20. sajandi (1870 -1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs. Tallinn 2012. Lk 11.

¹³ Andresen, Lembit. Avita 2007, lk.69-70.

¹⁴ Rannap, Heino. Lk 109. 05.02.2015.

¹⁵ Samas. Lk 109.

¹⁶ Rannap, Heino. Lk 111. 05.02.2015.

Järgmine etapp hariduse reformimisel toimus 1934. aastal. 20. veebruaril 1934 jõustub koolides Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi määrus, millega kinnitati uus õpilaste hindamise kord: senise kolmejärgulise hindamise asemel viiejärguline: väga hea, hea, rahuldav, puudulik, nõrk.¹⁷ Vaatamata õpetajate vastuseisule kuulutas riigivanem 25. mail 1934. aastal oma dekreediga välja Valitsuse poolt koostatud koolireformi kava, kus enam tähelepanu oli pööratud kutseharidusele, koolikohustusele ja koolistruktuurile 4+5+3. Mõni päev hiljem kehtestati Riigivanema dekreediga gümnaasiumide seadus (3-aastane õppeaeg, gümnaasiumi ülesanne valmistada ette kõrgemasse õppeasutusse astujaid jm.).¹⁸

Reform tõi kooletu suured muutused: koolikohustust alandati 16. eluaastalt 14. eluaastani. Koolistruktuuris muutus algkool 4-klassiliseks, sellele järgnes 5-klassiline keskkool, millele järgnes 3-klassiline gümnaasium. Seega üldharidus pikenes 11-lt aastalt 12-le aastale. Samas pikenes ka tasuliste õpingute osa 3 aasta võrra (5., 6. ja 12. klass), mis põhjustas pahameelt rahva hulgas. Reformi kavas oli ka erisus, mis võimaldas algkoolis 6. klassi lõpetanutel astuda keskkooli III klassi. Erinevus õppeprogrammides nõudis aga põhjalikke lisaõpinguid. Läbiviidud koolireform andis tagasilöögi koolikohustuse täitmisele ja seega ka keskkooli omandamisele, põhjuseks oli koolikohustuse lühendamine neljateistkümne eluaastani. Koolikohustuse lühendamine tõi kaasa eelkõige maaõpilaste lahkumise koolist, paljudel juhtudel jäi ka klassikursus lõpetamata.¹⁹ Tekkinud pingeid leevendas 19. mail 1937 välja antud Riigivanema dekreet, millega pandi kehtima kaht tüüpi keskkoolid: 5-aastane progümnaasium pärast algkooli 4. klassi lõpetamist ja 3-aastane reaalkool pärast algkooli 6. klassi lõpetamist. Seaduse järgi olid mõlema keskkoolitüübi lõpetanutel ühesugused õigused edasiõppimisel.²⁰

1934. aastal oli Eestis 1218 algkooli 115 219 õpilasega, neist 1106 algkooli tegutses maal.²¹ 1938. aastal oli Eestis 1203 avalikku ja 17 eraalgkooli kokku 105 587 õpilasega.²² Üldhariduskeskkoolide õpilaste koguarv hakkas majanduskriisist põhjustatud madalseisu järel (1933/34. õppeaastal 11 895 õpilast) taas kasvama: 1938/39. õppeaastal oli neid 16 008 (ilma progümnaasiumi I ja II klassi õpilasteta 12 744).

On saanud tavaks käsitleda „vaikivat ajastut“ negatiivse alatooniga. Osaliselt on see ka õige. Hariduse juhtimisel avaldusid autoritaarsed tendentsid kogu „vaikiva ajastu“ perioodil. Kogu tegevust haridusvallas püüti hoida kontrolli all. Näitena võib tuua 13. oktoobril 1936

¹⁷ Samas.

¹⁸ Samas.

¹⁹ Elango, Aleksander. Kool ja rahvaharidus 1936. Eesti Kroonika, 1936, lk. 70.

²⁰ Sirk, Väino. Lk. 46-47.

²¹ Zetterberg, Seppo. Eesti ajalugu. Tänapäev 2009. Lk 448.

²² Rannap, Heino. Lk 111. 05.02.2015.

Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud Noorsoo organiseerimise seaduse, millega allutati noorsooorganisatsioonid Haridusministeeriumi noorsoo ja vabahariduse osakonnale, mille juhiks sai kolonel J. Vellerind.²³ Märkimisväärselt tõusis haridusametnike arv, ilmnedid õpikute „standardiseerimistendentsid“ ehk ainulubatud õpikute nimistud.²⁴ „Vaikival ajastul“ püüdis haridusministeerium keelata või piirata õpetajate kogunemisi ning valitsusasutuste tegevuse arvustamist, eriti traditsiooniks kujunenud õpetajate päevadel. Samuti keelati õpilaste osavõtt poliitilistest organisatsioonidest.²⁵

Samas toimus ka palju muutusi, mis olid õiged ja vajalikud. Sellel perioodil hakati pöörama suurt tähelepanu rahvuslikule ja isamaalisele kasvatusel. Selle sätestas Haridusministeeriumi ringkiri nr. 32133 isamaalise kasvatusel 29. novembrist 1934.²⁶ Kindlasti oli õige Vabariigi Valitsuse täiendava määrusega 17. augustist 1934 kehtestatud riigikaitse õpetuse läbiviimine algkooli 5. klassist kuni kõrgema õppeasutuse lõpetamiseni 2 tundi nädalas. 1. augustist 1935 aastal hakkas kehtima Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi määrus õpilaste ühtse vormiriietuse osas alg- ja keskkoolides ning gümnaasiumides.²⁷ Jätkus uute koolimajade ehitus ja olemasolevate remontimine samas suurusjärgus kui eelmisel kümnendil.²⁸

2.3. Eesti kool ja hariduselu okupatsioonide perioodil

17. juunil 1940. aastal okupeeris NSV Liit Eesti Vabariigi. Eesti Vabariik nimetati ümber Eesti NSV-ks. Nõukogude võim eesotsas 21. juunil J. Varese rahvalituse haridusministriks määratud J. Semperiga asus koheselt ümber korraldama ka haridussüsteemi. Juba 27. juunil 1940 sulges Rahvalituse uus sisekaitseülem H. Habermann Haridusliidu, skautlikud organisatsioonid jt. haridusühingud.²⁹ Uue võimu kehtestamisega suleti senised ajakirjandusväljaanded ja nende asemel hakkasid ilmuma nõukogudemeelsed ajalehed ja ajakirjad, sealhulgas ka ajakiri Nõukogude Kool ja ajaleht Nõukogude Õpetaja.³⁰ Poliitiline surve hariduselule tugevnes oluliselt 1940. aasta lõpul. Siia kuulus raamatukogudes raamatute

²³ Rannap, Heino. Lk 111. 05.02.2015.

²⁴ Elango, Aleksander. Kool ja rahvaharidus 1936. - Eesti Kroonika, 1936, lk 75; Käis, Johannes. Koolielu 1939. aastal. - Eesti Kroonika 1939, lk 61.

²⁵ Trasberg, Karmen. Tartu. Lk 71.

²⁶ Haridusministeeriumi Teataja nr 17, 1 29.11. 934

²⁷ Rannap, Heino. Lk 111. 05.02.2015.

²⁸ Mälik, Sandra. Maakoolimajad 1920-1940. - Eesti 20. sajandi (1870 -1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs. Tallinn 2012. Lk 11.

²⁹ Rannap, Heino. Lk 123. 05.02.2015.

³⁰ Nagel, Veronika. Hariduspoliitika ja üldhariduskorraldus Eestis aastatel 1940- 1991. Tallinna Ülikool. Lk. 15.

hävitamise aktsioon, samuti koolides Eesti Vabariigi poliitiliste tegelaste piltide, lippude, vappide ja kõige muu, mis kuidagi vabariiki meenutas, hävitamine.³¹ Iseseisvusaeg pidi välja nägema rahvusliku ebaõnnestumisena, et nii põhjendada Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt ja igati ilustada nõukogude võimu. Koolis ja hariduses tugevnes oluliselt ideoloogiline surve, mis avaldus õppeprogrammides ja õppekirjanduses. Üldhariduskoolide õppeplaanidest puudusid kodulugu, usuõpetus, vanad keeled, kodanikuõpetus ja filosoofia, uute ainetena olid asemel vene keel, konstitutsioon, NSV Liidu ajalugu ja NSV Liidu geograafia.³²

Ka Eesti Vabariigi aegsete laste- ja noorteorganisatsioonide ideoloogia tunnustati valeks. Endisaegsete õpilasorganisatsioonide asemel alustasid tegevust pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonid. Õpetajaid kutsuti üles edendama laste koondamist pioneeri- ja noorkommunistide organisatsioonidesse. Haridusministeeriumi vastava ringkirjaga tehti kõigile koolijuhatajaile kohustuseks leida võimalused komsomoli- ja pioneeriorganisatsiooni tegevuse materiaalseks toetamiseks.³³ Järgalt tsentraliseeritud haridussüsteemis polnud eraalgatusel kohta. Sellest lähtuvalt likvideeriti või reorganiseeriti riiklikeks 7. augustil 1940 kõik Eesti Vabariigis tegutsenud eraõppeasutused ning nende varad kuulutati riigi omandiks.³⁴

Kuigi lõplikuks eesmärgiks oli Eesti koolisüsteemi vastavusse viimine NSV Liidu haridussüsteemiga, säilis esialgu mitmeid erisusi. Nii jäi algkool Eestis 1940/41. õppeaastal 6-klassiliseks. Keskkharidust andnud progümnaasium, reaalkool ja gümnaasium asendati ühtse keskkooliga, kuhu kuulus VII-XII klass. Nõukogude liidus piirdus koolikohustus nelja aastaga ja keskkhariduse saamiseks oli vaja lõpetada kümme klassi. Õppetöö koolides algas 10. septembril.³⁵

Avalike algkoolide seaduse muutmise seadusega 6. juulist 1940 määrati, et koolikohustus kestab algkooli lõpetamiseni või 15-aastaseks saamiseni, seega pikendati koolikohustust aasta võrra. Eesti NSV Ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 12. oktoobrist 1940 viidi avalike algkoolide seadusse lõik, mille järgi algkool pidi olema üldine, tasuta, emakeelne ja kohustuslik. 1940. aasta novembris saatis hariduse rahvakomissariaat maa- ja linnakoolide valitsustele juhendi koolivõrgu koostamiseks. Koolitüüpidenähtena tuli luua algkool (I-IV klass), mittetäielik keskkool (I-VII klass) ja keskkool (1-X klass). Kuna keskkool oli Eestis enne vabariigi okupeerimist olnud 12-aastane, nähti ette, et 1940/41. õppeaastal lõpetavad keskkooli nii XI kui ka XII klassi õpilased. Üleminek nõukogude

³¹ Ant, Jüri. Eesti 1939-1941: Rahvast, valitsemisest, saatusest. Tallinn 1999. Lk 141.

³² Nagel, Veronika. Lk. 28.

³³ Samas. Lk 28

³⁴ Samas. Lk. 28

³⁵ Sirk, Väino. Hariduskriis Nõukogude Eestis. - Acta Historica Tallinnensia, nr 9, 2005. Lk 235-256.

koolisüsteemile pidi toimuma algkooli VI klassi likvideerimise arvel ehk järgmisel kooliaastal oleksid V ja VI klassi asemel töötanud kaks V klassi.³⁶ Õppemaksust olid VIII-XI klassis vabastatud tööliste, talupoegade ja töötava intelligentsi lapsed. Õpilased, kelle vanemad "elatusid mitte tööga saadud tulust", pidid keskkoolis (VIII-XI klass) tasuma õppemaksu - Tallinnas 140-180 krooni, teistes linnades ja maal 100-140 krooni aastas.³⁷

Nõukogude okupatsioon Eestis lõppes 1941. aasta suvel kui Nõukogude Liitu rünnanud Saksa väed jõudsid Eestisse. Eesti alade tsiviiljuhtimiseks moodustati Saksa sõjaväevõimude korraldusel Eesti Omavalitsus, mis koosnes direktoriumidest. Seda hakkas juhtima H. Mäe kes oli samaaegselt ka haridus- ja kohtudirektor. Nõukogudeaegse koolisüsteemi likvideerimise esimese sammuna määrati H. Mäe poolt 19. septembril 1941 maavanematele ja linnapeadele saadetud ringkirja alusel algkoolid uuesti töötama enne 21. juunit 1940 kehtinud alustel. Täiendusena ringkirjale anti 23. septembril üksikasjalikud juhtnõõrid ja normid avalike algkoolide võrgukava koostamiseks. Erinevalt olukorrast enne nõukogude võimu võeti avalike algkoolide võrku ka senised riigikoolid (õpetajate seminaride algkoolid, hoolekandekoolid, kurtummadekoolid). Avalike algkoolide koostamise nõudele järgnes 24. septembril gümnaasiumide võrgukava koostamise korraldus.³⁸ 30. septembril 1941 kinnitatud "Koolide tegevuse korraldamise määrusega" tühistati kõik koolikorralduslikud aktid, mis olid välja antud peale 21. juunit 1940. Kehtestati koolikohustus alates 8. eluaastast kuni algkooli lõpetamiseni, mittelõpetamisel 14. eluaastani. 1942. aastal muudeti koolikohustust ja see algas 7. eluaastast. Koolisüsteem muudeti kaheastmeliseks: algul 6-klassiline algkool, seejärel 5-klassiline gümnaasium.³⁹

1941. aastal algas õppetöö algkoolides 1. novembril. Gümnaasiumid alustasid 2. jaanuaril. Suurimaks probleemiks oli koolimajade vähesus. Ligi sada koolimaja oli hävitatud või raskelt purustatud. Suur hulk koolimaju oli Saksa sõjaväe kasutuses. Seega pidid koolid mitmel pool töötama kahes ja kolmes vahetuses. Tõsised probleemid olid koolide valgustamisega. Puudus oli kutsega õpetajatest. Ühe nõukogude aastaga oli arreteeritud, küüditatud, mobiliseeritud, evakueeritud ja põgenenud ligi 13% õpetajatest. Olukorra muutis keerulisemaks Saksa võimude nõue vallandada mittesobiva maailmavaatega õpetajad.⁴⁰

Saksa okupatsioonivõimude käitumine raamatutsensuuri alal sarnanes Vene okupatsioonivõimude käitumisega, püüti hävitada kõik neile ebasobivad õpikud ja raamatud.

³⁶ ERA.R-14.87. Lk 117.

³⁷ Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja. 1940, nr. 10. Lk 137; 138.

³⁸ Haridusdirektoriaumi teataja 1941.Nr 8. Lk 43.

³⁹ Samas. Lk 59.

⁴⁰ Nagel, Veronika. Lk 31; 34-35.

Kõiki käske siiski ei täidetud ja raamatukogude ja arhiivide töötajatel õnnestus päästa kümneid tuhandeid raamatuid hävitamisest.⁴¹ Uute õpikute välja andmiseks rajati Tartu Eesti Kirjastus ja Eesti Kirjastus. Asuti koostama ja kirjastama uusi õpikuid. Õpiku trükki jõudmine oli keeruline protsess kuna eelnevalt tuli läbida nii Eesti kui Saksa Kirjastusameti tsensuur. Õppekavas tõsteti esikohale saksa keel. Uuesti hakati õpetama usuõpetust.⁴²

Sõja jätkudes muutus õppetöö läbiviimine aina keerulisemaks, nappis koolitarbeid (paber, pliiatsid, suled), kooliruumid olid endiselt külmad, õpilaskonnas süvenesid okupatsioonivastased meeleolud, levisid teated Punaarmee võitudest.⁴³ Oktoobris 1943 kuulutas Eesti Omavalitsuse juht H. Mäe välja noormeeste sundmobilisatsiooni. Noormehi meelitati saksa sõjaväeteenistusse klassi- ja koolilõputunnistuse andmisega poolest õppeaastast, õppemaksust vabastamise ning soodustustega ülikooli astumisel.⁴⁴ 1944. aastal sai õppetöö kesta vaevalt kolm kuud, kui kuulutati välja sundmobilisatsioon ka meesõpetajaile. Haridusdirektorium teatas, et "õppetöö kõigis koolides lõpeb 25. märtsil 1944, välja arvatud need koolid, kus õppetöö lõpetatakse evakueerimise tõttu varem".

Koolidele saadeti haridusdirektori korraldused, mille alusel tuli ära jätta ülemineku- ja lõpueksamid ning välja kirjutada klassikursuse ja kooli lõputunnistused, mis lubati kätte anda siiski alles sügisel, kui õpilane esitab tõendi töökohustuse täitmise kohta.⁴⁵

1944. aasta hilissügiseks oli kogu Eesti territoorium uuesti Punaarmee kontrolli all. Eestis taastati nõukogude võimuorganid, mille kaadrist enamus oli saanud ettevalmistuse Nõukogude Liidu tagalas. Esimesteks vastuvõetud seadusandlikeks aktideks olid Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi, Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrused 7. septembrist 1944, millega tühistati kõik Saksa okupatsioonivõimude ja Eesti Omavalitsuse poolt välja antud seadused, otsused, määrused ja korraldused ning pandi uuesti kehtima kõik Eesti NSV seadlused, seadused, määrused ja otsused. Hariduselu hakkas juhtima ENSV hariduse rahvakomissariaat, mis 1946. aastal nimetati ümber ENSV haridusministeeriumiks. Ministeeriumi kontrollis EK(b)P Keskkomitee ja selle kooliosakond.⁴⁶ Kuigi sõjatules hävines märkimisväärne hulk koolimaju, alustati 1944. aasta oktoobris-novembris õppetööga. 31. oktoobrist kehtestas ENSV hariduse rahvakomissariaat uued õppeplaanid ja programmid.⁴⁷ 27. detsembril 1944 anti välja EK(b)P Keskkomitee ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu

⁴¹ Samas lk 31.

⁴² Samas lk 32.

⁴³ ERA. R-81.1.49. Lk 16.

⁴⁴ TLA. 44. 1. 68. Lk 34.

⁴⁵ Haridusdirektoriumi Teataja. 1944, nr. 29. Lk 201.

⁴⁶ Raudsepp, Anu. Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeele üldhariduskoolides 1944-1985; doktoritöö. Tartu 2005. Lk 19.

⁴⁷ Rannap, Heino. Lk 129. 05.02.2015.

ühine määrus „Koolide töö parandamise abinõude kohta“, kus kõigile haridustöötajatele seati nõudeks: „rajada koolitöö kindlalt nõukogude pedagoogika põhimõttele, kasvatada noorsugu maast madalast nõukogude patriotismi ja rahvaste sõpruse üllaste ideede vaimus, seostada kooli komsomoli-ja pioneeriorganisatsiooni tegevus kogu kooli õppe-ja kasvatustööga.“⁴⁸

Kui 1944. aastal alustati uut õppeaastat ja hakati juurutama nõukogude koolisüsteemi, tunti puudust pädevatest ja „õige“ maailmavaatega õpetajatest. Kõrgharidusega õpetajate hulk oli vähenenud poole võrra. Paljud õpetajad olid leidnud tasuvama ja vähem vastutusrikka töö, osa oli lahkunud Läände, oli ka sõjakeerises hukkunud. Seega tuli koolidesse tööle võtta kutseta õpetajaid kellel oli ainult keskharidus või polnud sedagi. Olukorra kergendamiseks toodi Eestisse õpetajaid ka teistest liiduvabariikidest.⁴⁹ Omaette probleemiks oli eestikeelsete õpikute puudumine. Probleemi teravdas õpilaste arvu kiire kasv. 1944. aastal oli rahva- ehk algkoolides ja keskkoolides 108 000 õpilast, 1947. aastal juba 147 200. Pärast seda kasv stabiliseerus.⁵⁰ Õpilaste arvu kasvu põhjuseks oli 7. klassilisele koolikohustusele üleminek.

26. juulil 1945. aastal kehtestas Rahvakomissaride nõukogu üldise koolikohustuse ENSV-s 7.-15. aastastele lastele.⁵¹

Paljud õpilased ja õpetajad ei suutnud leppida Nõukogude okupatsiooniga. Nad alustasid põrandaalust võitlust: koguti relvi, levitati lendlehti jne. Moodustati mitmeid vastupanurühmi: Eesti Vabaduse Eest, Noorte Kuperjanovlaste Organisatsioon, Skautlus, Poiste Pataljon Võrus, Raudne Käsi Rakveres, Tasuja Viljandis jne. Paraku puudusid õpilastel ja ka õpetajatel oskused põrandaaluseks tegevuseks ning neist sai kerge saak NKVD-le. Kümneid noori arreteeriti, karistuseks 10-25 aastat laagrit.⁵²

Aastatel 1944-1950 oli Eesti hariduselu iseloomulikuks jooneks selle tugev ideologiseerumine. Koolide läbiviidav poliitiline kasvatustöö sõltus koolides olevate kommunistide arvust ja aktiivsusest, seetõttu nõudis haridusministeerium järjekindlalt partei algorganisatsioonide moodustamist kõigis koolides. Erilist tulemust see siiski ei andnud. 1948/49. õppeaastal oli Eesti koolides õpetajatest kommuniste 281 (4,1%) ja kommunistlikke noori 544 (8%).⁵³

Vaatamata õpetajate puudusele sunniti koolist lahkuma õpetajad, kelle maailmavaade või taust ei sobinud uuele võimule. Osa õpetajaid vallandati poliitilistel põhjustel, osad lahkusid oma soovil. 1944. aasta sügisel töötas Eesti üldhariduskoolides 4405 õpetajat.

⁴⁸ Nagel, Veronika. Lk 48.

⁴⁹ Samas. Lk 47

⁵⁰ Zetterberg, Seppo. Eesti ajalugu. Tallinn: Tänapäev 2009. Lk 557

⁵¹ Rannap, Heino. Lk 129. 05.02.2015.

⁵² Samas. Lk. 133-136

⁵³ Raudsepp, Anu. Lk 27.

Haridusministeeriumi aruannete järgi anti õpetajatele, kelle töötamine koolis polnud poliitilistel põhjustel võimalik, võimalus lahkuda omal soovil. EK(b)P Keskkomitee aruandes EK(b)P VI kongressile märkis J. Käbin, et aastail 1946-1950 vallandati, vabastati omal soovil või viidi teisele tööle kokku 4176 õpetajat. Seega lahkus koolist peaaegu samapalju õpetajaid kui neid 1944. aastal alustas.⁵⁴

Kuigi hariduskorraldus viidi vastavusse Nõukogude Liidus kehtinuga, säilisid ka mõned erandid: paljudes ainetes lubati kasutada Eestis koostatud õpikud, keskkool jäi 11- klassiliseks.⁵⁵

⁵⁴ Samas. Lk 21-22

⁵⁵ Samas. Lk 21

2.4. Õpetajate ettevalmistamine aastatel 1918-1950

Eesti Vabariigi sünd tõi kaasa vajaduse eestikeelse hariduse järele. Kuid muuta ei tulnud ainult õppekeelt vaid suures osas ka hariduse sisu. Senini domineerinud vene keel kaotas oma tähtsuse, prioriteetsemateks muutusid eesti keel, ajalugu, loodusteadus, käsitöö jt. Selline olukord tõi kaasa vajaduse uute õpetajate järele. Tsaariaegne õpetajakoolituse süsteem ei sobinud Eesti Vabariigile. Tsaariaja lõpus töötas Eestis kaks õpetajate seminari, Rakveres ja Tartus. Tegemist oli venekeelsete, poeglastele mõeldud õppeasutustega. Mõlemad seminarid suleti sakslaste poolt veebruaris 1918. aastal. Seega tuli luua uus Eesti õpetajaid tootev süsteem. Oli selge, et professionaalse õpetaja väljakoolitamine võtab aastaid. Õpetajaid oli vaja kohe, sest haridusministeeriumi 1919. aasta aruande järgi oli algkoolis üle 40% kutseta õpetajaid, kellel oli vaid kihelkonna- või linnakooli haridus. Ainsaks lahenduseks olid täienduskursused kutseta õpetajatele. 8. mail 1919. aastal andis haridusminister välja korralduse suvekursuste korraldamiseks rahvakooli õpetajatele. Selle alusel viidi läbi maakondades täienduskursused töötavatele kutseõiguseta algkooliõpetajatele.

Kursused viidi läbi 1919., 1920. ja 1921. aastal ja neid kuulus suur osa õpetajaskonnast. 1919. aasta suvel toimusid 9 maakonnas õpetajate suvekursused kokku 1314 inimesele (kutsega õpetajaid 441, kutseta õpetajaid 742, ülejäänud ei olnud pedagoogid).⁵⁶

Suvekursusi korraldas õpetajatele maakonna koolivalitsus. Kutseõiguseta õpetajad, kes soovisid oma ametikohal jätkata, olid kohustatud osalema kursustel. Maakonna koolivalitsus võis õpetaja kursustel osalemisest vabastada ainult väga mõjuvatel põhjustel. Kursuste pikkuseks oli 10 nädalat igal suvel, iga päev toimus viis tundi. 1919-1921 oli kursuste õppekava järgmine:

I suvi 1919 a.

1. Eesti keel ja metoodika 60 tundi
2. Loodusõpetus ja metoodika 60 tundi
3. Kunstiõpetus ja metoodika 60 tundi
4. Kodanikuõpetus ja metoodika 24 tundi
5. Koduloo metoodika 18 tundi
6. Kehaline kasvatus 12 tundi
7. Käsitöö kava ja metoodika 18 tundi
8. Praktikatunnid: Eesti keel 6 tundi

⁵⁶ Eesti entsüklopeedia VIII. Tartu, 1937, v. 464.

Loodusõpetus 6 tundi
Kodulugu 4 tundi
Kehaline kasvatus 2 tundi

II suvi 1920 a.

1. Pedagoogika ja pedagoogika ajalugu 60 tundi
2. Psühholoogia 30 tundi
3. Ajalugu ja metoodika 60 tundi
4. Joonistamine ja voolimine 90 tundi
5. Käsitöö 60 tundi

III suvi 1921a.

1. Matemaatika ja metoodika 60 tundi
2. Maateadus 60 tundi
3. Võõrkeele metoodika 30 tundi
4. Laulmise metoodika 18 tundi
5. Kunstiõpetus 90 tundi
6. Võimlemine 18 tundi
7. Praktika tunnid 24

Muusikatundideks pidid kursuste läbiviijad tagama ka muusikariistade olemasolu, et tulevastel õpetajatel oleks mille peal harjutada ja kogemusi saada.⁵⁷

Järgmised kursused toimusid 1919. aasta sügisel ja kestsid kaks kuud. Kursused toimusid õpetajate seminaride juures.⁵⁸ Kursustel valmistati algkooliõpetajaid ette kuni 1927. aastani.⁵⁹

Algkooliõpetajate süsteemseks väljaõpetamiseks avati 1919. aastal mitu õpetajate seminari. Tegemist oli 6-klassilisele algharidusele tugineva õppeasutusega, mille lõpetajad said keskhariduse ja algkooliõpetaja kutse. Õppeaeg oli 6 aastat. 1. ja 2. klassis õpetati üldaineid (gümnaasiumi alama astme õppekava järgi). Järgmistes klassides lisandusid erialaained: pedagoogika, pedagoogika ajalugu, didaktika, psühholoogia, filosoofia algkursus, loogika, eetika, tervishoid ja praktiline töö harjutuskoolis. 24. märtsil 1919. aastal avati õpetajate seminar Tartus direktor J. Torgi juhtimisel. Tartu seminari eripäraks oli võimalus

⁵⁷ Ajakiri „Kasvatus“, Korraldus rahvakooli õpetajate ettevalmistamise ja edasiharimise suvekursuste kohta. Haridusministeerium 1919. Lk 2-3.

⁵⁸ Haridusministeeriumi korraldus Nr. 2537, 12.08.1919.

⁵⁹ Lepp, A. Lõpetanute arv õppeasutis 1919- 39. a.- Eesti Statistika 1940, nr. 222. Lk 221.

kasutada tunniandjatena ka ülikooli õppejõude.⁶⁰ 11. juunil avati seminar Rakveres, direktoriks määrati V. Raam. Kuna vana seminarahoone oli sõjaväe käsutuses, alustati õppetööd 6. veebruaril 1920 Rakvere Reaalgümnaasiumi ruumides ja Malla mõisas.⁶¹ 19. juunil avati Tallinna Õpetajate Seminar, direktoriks määrati V. Nano. Õppetöö algas 18. oktoobril 1920 256 õpilasega kolmes klassis. 1. septembril 1920 otsustas Vabariigi valitsus avada õpetajate seminarid Haapsalus ja Võrus. 17. jaanuaril 1921 algas õppetöö Läänemaa Õpetajate Seminaris 73 õpilasega, direktor Johannes Õunapuu juhtimisel. 7. Jaanuaril 1921 algas õppetöö Võru Õpetajate Seminaris, direktoriks määrati Johannes Käis.

1923. aasta 10. oktoobril võttis Riigikogu vastu õpetajate seminaride seaduse, millega anti seadusandlik alus õpetajate seminaride töötamisele.⁶²

Vaatamata hästi toimivale süsteemile algas õige pea terav poleemika õpetajate seminaride ümber. Neile heideti ette kulukust, pahempoolse maailmavaate kasvatamist, õpetamise pinnapealsust jne.⁶³ Lõppkokkuvõttes viis see seminaride sulgemiseni.

1928. aastal võeti vastu Tallinna pedagoogiumi seadus,⁶⁴ mille kohaselt Tallinna Õpetajate Seminar reorganiseeriti alg-, kutse- ja täienduskoolide õpetajate pedagoogiumiks, et valmistada ette neid õpetajaid, kellelt ei nõuta ülikooliharidust.⁶⁵ 1. augustil 1930. aastal suleti Võru õpetajate seminar koos harjutuskooliga.⁶⁶ 12. mail 1931 võttis Riigikogu vastu Pedagoogiumide seaduse, mille järgi algkooliõpetajate ettevalmistamine jäi pedagoogiumi ülesandeks. 26. mail 1932 Valitsuse otsusega suleti Läänemaa Õpetajate Seminar ja avati suletud seminari IV, V ja VI klassi õpilastele seminari lõpetamiseks klassid Tallinna Pedagoogiumi juures. 1932. aastal suleti ka Rakvere seminar ja Taru seminar reorganiseeriti Tartu Pedagoogiumiks.⁶⁷ Kokku lõpetas õpetajate seminari 1694 õpilast, neist 697 poeglast ja 997 tütarlast.

Peale seminaride sulgemist koolitati algkooli õpetajaid Tallinna ja Tartu Pedagoogikumis. Pedagoogium oli kahe aastase õppeajaga õppeasutus, kuhu võeti ainult keskharidusega õpilasi.⁶⁸ 1935. aastani töötasid pedagoogiumide juures ka seminariharud, et

⁶⁰ Sirk Väino. Õpetajate seminar 1920..1930. aastatel haridusprobleem Eestis ja mujalgi; Tuna 2001, nr. 3; lk 38.

⁶¹ R. Rannap, Heino. Lk 90- 91;90-93. 05.02.2015.

⁶² Riigi Teataja 123 – 1923. 102.

⁶³ Sirk Väino. Tuna 3. Lk 39.

⁶⁴ Riigi Teataja 1937, 1. Okt. , lk 1457-1486.

⁶⁵ Riigi Teataja 1920, 5. Juuni lk 641-645.

⁶⁶ Rannap, Heino. Lk 105-106;108 05.02.2015.

⁶⁷ Sirk, Väino. Tuna 2001, nr. 3; lk 38; 41.

⁶⁸ Riigi Teataja. Pedagoogiumide seadus 931,43,315; § 9, 16.

endiste seminaride õpilased saaksid õpingud lõpetada.⁶⁹ Kokku lõpetas pedagoogiumi 420 õpilast, neist 215 Tallinnas ja 205 Tartus.

1937. aastal avati Tallinnas ja Tartus uuesti õpetajate seminarid algkooliõpetajate koolitamiseks. Uus seminaritüüp seadustati riigivanema dekreediga 28. maist 1937. Seminari võeti progümnaasiumi või reaalkooli lõpetanuid ja õppeaeg oli neli aastat.⁷⁰ Seminarid oli kõrgema astme kutsekoolid, mille ülalpidajaks oli riik.

Algkooliõpetajate ettevalmistust ei suudetud Eestis 1920-1930. aastatel akadeemilisele kõrgkooli tasandile tõsta, kuigi vastavaid ettepanekuid tehti ja kaaluti. Ent oma majanduslike võimaluste ja vaimse potentsiaali piirides mindi ikkagi kaasa pedagoogikahariduse üldiste suundumustega.⁷¹

Peale Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt 1940. aasta juunis ei toimunud olulisi muutusi õpetajakoolituse korralduses. Jätkus õpetajate koolitamine Tartu ja Tallinna Õpetajate Seminarides ning Tartu Ülikoolis. Seminari kursus lühendati kolmele aastale. Õpetatava sisu püüti viia vastavusse okupatsioonivõimude poolt nõutava ideoloogiaga. Poliitharidustöö läbiviimiseks loodi 9. oktoobril 1940. aastal hariduse rahvakomissariaadi juures rahvakomissaride nõukogu määrusega poliithariduse osakond ja kohalike nõukogude juures poliitharidustöö inspektorid. Enne õppetöö algust korraldati õpetajatele täienduskursusi marksismi-leninismi alustest, nõukogude kooli struktuurist ja nõukogude pedagoogikast, NSV Liidu konstitutsioonist, NSV Liidu geograafiast ja ajaloost.⁷² Kuna tegemist oli väga lühikese perioodiga, võib arvata, et suuri muutusi õpetajate mõttemaailma ümberkujundamisel ei saavutatud.

1941. aasta suvel alanud Saksa okupatsioon tõi kaasa järjekordsed muutused Eesti hariduselus. Hariduse sisumuutustega pidid kaasa minema ka õpetajad. Lõpetati nõukogude ideoloogiat kandvate õppeainete õpetamine. Kooli toodi uuesti sisse usuõpetus. Tartu Ülikool ja Õpetajate Seminarid jätkasid vastavalt võimalustele tööd õpetajate ettevalmistamisel

Allpool on välja toodud Õpetajate Seminari tundide tabel ja jaotus kursuste kaupa. I kursusel pidid õpilased selgeks tegema loogika põhialused, II-IV klassides lisandusid veel didaktika, pedagoogiline psühholoogia ja pedagoogika ajalugu. Välja oli toodud ka erinevate õpete meetodika, näiteks eesti keele õpetaja pidi teadma eesti rahvuskirjanikke, 1920. aastate kirjanikke ja autoreid, õppematerjal oli jaotatud nelja kursuse peale. Lahti oli seletatud saksa keele, ajaloo, matemaatika, füüsika jne meetodikad.

⁶⁹ Sirk, Väino. Tuna 2001, nr. 3. Lk 43.

⁷⁰ Kajahärm, T., Väino, S. Vaim ja võim- Eesti haritlaskond 1917-1940. Tallinn 2001. Lk 84.

⁷¹ Sirk, Väino. Tuna 2001, nr. 3. Lk 46.

⁷² Nagel, Veronika. Tallinn. Lk 16.

TABEL 2. 1942/43. aasta Õpetajate Seminari tundide tabel

Aine	Neljaaastane õpe					Kaheaastane õpe		
	(tundide arv)					(tundide arv)		
	I	II	III	IV	K	I	II	K
Pedagoogika	-	2	3	4	9	4	4	8
Eesti keele metoodika	4	4	3	2	13	3	2	5
Saksa keele metoodika	5	5	5	5	20	3	2	5
Matemaatika metoodika	2	2	1	2	7	1	-	1
Loodusteaduste metoodika	4	3	2	2	11	2	2	4
Geograafia metoodika	2	1	1	-	4	1	-	1
Füüsika metoodika	3	2	1	1	7	-	-	-
Kehalise metoodika	3	3	3	3	12	3	3	6
Tervishoid	-	-	-	2	2	-	2	2
Tööõpetus	2	2	2	2	8	2	2	4
Aiandus	-	-	2	-	2	2	-	2
Muusikaõpetus	2	2	2	2	8	3	3	6
Koorilaul	1	1	1	1	4	1	1	2
Klaverimäng	1	1	1	1	4	1	1	2
Joonistamine	2	2	2	1	7	2	2	4
Õpetaja praktika	-	-	1	5	6	1	5	6
Usuõpetus	1	1	1	-	3	1	-	1

Valikaine	1	2	2	2	7		2	2	4 ⁷³
-----------	---	---	---	---	---	--	---	---	-----------------

1942. aastal sai selgeks, et kutsega õpetajate puudus jätkub. Õpetajate seminarid ei suutnud ette valmistada vajalikul hulgal õpetajaid. Probleemi lahendamiseks lihtsustati õpetaja kutsetunnistuse andmise korda. Enne õppetöö algust korraldas haridusdirektoorium õpetajatele pedagoogilised täienduskursused. Osalejad, kes sooritasid eksamid edukalt ja kelle praktiline töö koolis oli talve jooksul edukas, saidki õpetaja kutsetunnistuse. Lisaks pedagoogilistele kursustele korraldati ka erialaseid saksa keele ja ajaloo täienduskursusi. Ajalugu käsitleti ainult natsionaalsotsialistlikust vaatevinklist.⁷⁴ Saksa võimudel oli plaanis mitmeid haridusalaseid muutusi, mis oleksid otseselt mõjutanud ka õpetajate ettevalmistamist. Näiteks: tütar- ja poeglaste õpetamine eraldi ja erinevate programmidega.⁷⁵ Nende täitmist segas Nõukogude vägede pealetung, mis ei võimaldanud kavandatut ellu viia.

1944. aasta sügise hakkas Eesti hariduselu juhtima Eesti NSV hariduse rahvakomissariaat. Esmaseks ülesandeks oli õppetöö alustamine 1944. aasta sügisel. Üheks raskeimaks ülesandeks oli koolide komplekteerimine õpetajatega. Kutsega õpetajate puudusel võeti koolidesse tööle kutseta õpetajad. Kui 1938/39. õppeaastal moodustasid kutseta õpetajad vaid 2,4% algkooliõpetajate üldarvust, keskkooliõpetajatest oli 1936/37. õppeaasta algul kutseta 9,7% (nn vanades keskkoolides), uutes gümnaasiumides töötas 1938/39. õppeaasta algul 10,2% kutseta õpetajat, siis 1946. aasta algul oli 41,7% üldhariduskoolide õpetajatest pedagoogilise erihariduseta. Kõige rohkem töötas kutseta õpetajaid algklassides (56%).⁷⁶

Koos poliitilise võimu muutumisega muutus ka hariduse ideoloogia. Uus, nõukogulik kool pidi suutma kasvatada õpilasi kommunistlikus vaimus. Selleks tuli kommunistliku kasvatusel põhitud selgeks teha kõigepealt õpetajatele. 5. jaanuaril 1945. aastal andis hariduse rahvakomissar välja käskkirja milles nõuti kõigilt õpetajatelt ÜK(b)P ajaloo lühikursuse sügavat ja igakülgselt tundmist.⁷⁷

Eesti õpetajaskonna harimine nõukogude pedagoogika ja ÜK(b)P suuniste valgusel jätkus erinevates vormides. Vastavalt kehtestatud korrale pidid õpetajad sooritama katsed poliitilistes distsipliinides. Haridusosakonnad suunasid õpetajaid poliitharidusliku taseme ja

⁷³ R-81.2.57. Lk 1.

⁷⁴ Nagel, Veronika. Lk. 32.

⁷⁵ Samas. Lk. 33.

⁷⁶ Samas. Lk. 47.

⁷⁷ Rannap, Heino. Lk 130. 05.02.2015.

kvalifikatsiooni tõstmise eesmärgil marksismi-leninismi õhtuülikoolidesse, parteikoolidesse, metoodilistesse ja õpiringidesse.⁷⁸

Uue võimuga tulid ka uued õppeprogrammid ja õpikud. Nende tutvustamiseks korraldati õpetajatele täienduskursusi.⁷⁹ Oma tööd jätkasid Tartu ja Tallinna Õpetajate Seminarid, mis valmistasid algkooliõpetajaid ette seitsmeklassilise eelhariduse baasil viieaastase õppeajaga. Suur vajadus uute õpetajate järele tingis uute õpetajate seminaride avamise. 08. märtsil 1945. aastal alustas tegevust Haapsalu Õpetajate Seminar direktor V. Alttoa juhtimisel linna keskkooli majas 22 õpilasega. 19. märtsil samal aastal alustas Rakvere Õpetajate Seminar direktor V. Raami juhtimisel. Õppeaja pikkuseks oli neli aastat. 23. juunil 1945. aastal kinnitas Rahvakomissaride Nõukogu Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi põhimääruse. Instituudi ülesandeks sai haridustöötajate metoodiline nõustamine, tunnustatud õpetajate parimate kogemuste vahendamine teistele õpetajatele ja õpetajate täienduskoolituse korraldamine.⁸⁰

24. märtsil 1947. aastal muudeti Tallinna Õpetajate Seminar kuueaastase õppeajaga õpetajate instituudiks keskastme (5.-7. klass) õpetajate ettevalmistamiseks. Vastu võeti 7. klassi lõpetanud. Õppetöö algas 1. septembril 1947. aastal. I–II kursusel õpiti üldaineid, III kursusel valiti eriala ja õppetöö toimus selle järgi, V–VI kursus andis erialased ja õpetajatööks vajalikud oskused. Avati eesti keele ja kirjanduse, ajaloo, füüsika-matemaatika ja loodusteaduse-geograafia osakond. Täiendavalt võis õppida muusikat ja laulmist, joonistamist ning kehalist kasvatust. 1. septembril 1947. aastal alustas samadel tingimustel tööd Tartu Õpetajate Seminari järglasena Tartu Õpetajate Instituut.⁸¹

Vajadus algklassiõpetajate järele oli aga endiselt suur. 1949. aastal puudus vastav kutse veel ühel kolmandikul algkooliõpetajaist. Et anda soodsamaid õpivõimalusi Kesk- ja Lõuna-Eesti noortele, otsustati luua õppeasutus ka Viljandis. 22. augustil 1949 avatigi Viljandi Pedagoogiline Kool, mis alustas tööd esimese ja teise kursusega, kus oli kokku 120 õpilast. Õppetöö käivitus direktori kohusetäitja P. Toome juhtimisel.⁸²

Kõige suurem puudus sõjajärgsel perioodil oli keskkoolide kõrgharidusega õpetajatest, keda valmistati ette ainult Tartu Ülikoolis. Ülikoolis keskenduti eelkõige teadlaste ettevalmistamisele ja kooli läksid ülikooli lõpetanud siis, kui mujale ei pääsenud. 1190st aastatel 1945-1950 ülikooli lõpetanuist asus kooli tööle 153 ehk 12% lõpetanutest. Seda on

⁷⁸ Nagel, Veronika. Hariduspoliitika ja üldhariduskorraldus Eestis aastatel 1940-1991. Tallinn 2006. Lk. 58

⁷⁹ Samas. Lk 53.

⁸⁰ Raudsepp, Anu.. Lk 121.

⁸¹ Rannap, Heino. Lk 134. 05.02.2015.

⁸² Jüri Selirand; VILJANDI PEDAGOOGILINE KOOL 50 - ELAME VEEL!; Kooliuenduslane 1999, ¼ Lk 50-51.

põhjendatud ka noorte spetsialistide soovimatusega kasvatada õpilasi nõukogude ideoloogia vaimus.

3. Hariduselu Rõngu vallas aastatel 1918-1950

3.1. Rõngu valla koolide varasem lühi-ajalugu

Rõngu vald asus Rõngu kihelkonnas Lõuna-Tartumaal, selle keskuseks oli Rõngu alevik. Rõngu valla naabriteks olid Kirepi, Aakre, Valguta ja Palupera vald. Valla pindala oli 72 km². Vabariigi algusaastatel oli vallas 1953 ja 1934.aastal 1734 elanikku, sh Rõngu alevikus 305 elanikku.

Rõngu valla haridusalane ajalugu ulatub kaugesse aega. 1660. aastal õpetasid jesuiidid Rõngu mõisas talulastele lugemist. Paarkümmend aastat hiljem, 1686. aastal avas Ingatsi Jaak Rõngu kirikumõisas kooli, mille edaspidisest saatusest aga andmed puuduvad. Kirikulaegas koos dokumentidega hävis Põhjasõjas. Väidetavalt avati pärast Põhjasõda köstrimajas taas kool, kus Pedi Jaan õpetas viiele kuni kümnele lapsele lugemist.⁸³ Seda kinnitab märge 1731. aasta kirikuvisitatsiooni protokollis, et köster Pedi Jaan oli Rõngus ametis olnud juba 27 aastat, 1704. aastast alates. Teda kirjeldati hoolsa ja heade elukommetega inimesena, kes õpetas viit kuni kümnet last. 18. sajandi alguses õppisid lapsed enamasti kodus, kuna koolitööks ei olnud siis sobilikku maja. 1736. aasta kooliloenduse andmeil oli kihelkonnas üks köstrikool, kus õppis üheksa õpilast. 1750. aastal oli üks köstrikool viie õpilasega ning üks mõisakool.⁸⁴

Edasine hariduselu kulges suuresti kindralkuberner Browne 1765. aasta koolipatendi järgi. 1768. aastal oli kaks köstrikooli viiekümne kolme õpilasega ning kolm mõisa- ja külakooli viiekümne ühe õpilasega.⁸⁵ 1775. aastal olid Aakre, Uderna, Suur-Rõngu, Hellenurme, Vana-Kirepi ja Uue-Kirepi mõisal koolid ning kiriku juures köstrikool. 1786. aasta kirikuvisitatsiooni põhjal oli ka Astuveres kool olemas. Koolmeistritest on teada Adam Kits, kes õpetas aastatel 1869-1894.⁸⁶ 1834. aastal oli koole juba üheksa. 1882. aastal töötasid Koruste, Raigaste, Astuvere, Väike- Rõngu, Kirepi, Uderna, Hellenurme, Soontaga, Põhu ja Pühaste kool ning Rõngu kihelkonnakool.⁸⁷

19. sajandi teisel poolel avati külakoolid Hellenurmes, Udernas, Lapetukmes, Raigastes, Astuveres, Korustes ja Kirepis. 1844. aastal hakkas köster-koolmeister Karl

⁸³ Rõngu Keskkooli kodulehekülj. Kooli ajalugu. <http://www.rongu.edu.ee/?page=171> (01.02.2015).

⁸⁴ Laul, E. Eesti kooli ajalugu 1 kd. 13, sajandist 1860. aastateni. Tallinn 1989, lk. 167-168; 219; 236; 242; 264; 317; 470.

⁸⁵ Tartumaa. Lk 360.

⁸⁶ Tiideberg, Aksel. Rõngu aastarõngad. Rõngu 2006. Lk 34.

⁸⁷ Tartumaa. Tartu 1925. Lk. 93.

Rossmann õpetama leerimajas kuuele lapsele lugemist, kirjutamist, rehkendamist ja piiblilugu. Tegemist oli kihelkonnakooliga, milles õpetati tulevasi koolmeistreid.

1850. aastal asutati Rõngu õigeusu kihelkonnakool, millele üritati venestamise eesmärgil Pühastes, Teedlas, Tilgal, Pastakul, Raigastes, Pedastel ja mujal avada abikoole. Siiski ühestki katsest ei kujunenud elujõulist kooli, enamik neist suleti kohe pärast avamist, ainuke erand oli Pühaste abikool, mis töötas 1917. aastani.⁸⁸ Teedlas suudeti avada kool õigeusklike laste jaoks, mis suutis eksisteerida vaid ühe aasta.⁸⁹ 1846-1851 töötas kool Kirepis, hiljem ehitati leeritua kõrvale koolimaja kaheaastase kooli jaoks. Alates 1879. aastast oli kool neljaklassiline.

1872. aastal asutati **Tilga** kool, mis oli mõeldud vene õigeusuliste perede lastele, kuid omapäraseks kujunes see, et enamik õpilasi olid luteriusulised. Õpetajateks olid preestri abid, keda hiljem hakati nimetama salmilauljateks. Õpilaste arvu poolest oli tegemist üpriski suure kooliga. 1889/1890. õppeaastal oli seal 15 õigeusulist ja 65 luteriusulist last. 1919. aastal muudeti kool kolmeklassiliseks algkooliks ja seal sai algõpetuse ka suur osa Rõngu asula ja selle ümbruse lastest. Kool tegutses kuni 1927. aastani.

1891. aastal asutati Udernasse haridusministeeriumi 2-kl. algkool. Astumere kool suleti 1915. aastal ja ühendati Raigaste kooliga. 1919. aastal ühendati Hellenurme kool Rõngu mõisa kooliga.⁹⁰

19. sajandi keskpaiku oli Rõngu kihelkonnal üheksa koolimaja, millest üks oli väga heas, viis rahuldavas seisus, kaks olid liiga väikesed ning üks oli kehvas seisus. 1908. aastal ehitati **Rõngu koolimajale** ruume juurde, sest endised ruumid: kaks klassituba, köök, magamistuba ja üks tuba õpetajale - ei mahutanud enam õpilasi ära. Direktoriks oli sellel ajal H. Bergmann. 1918. aastani vastas kooli õppetöö kihelkonnakooli nõuetele. 1919. aastal mindi üle ühtluskoolile. Rõngu koolis oli kolm klassi: neljas, viies ja kuues. Nooremate klasside lapsed õppisid Tilga ja Raigaste koolis. Eesti Vabariigi algaastatel töötasid koolid 3-klassilise algkoolina. 1922/1923 õppeaastal oli Raigaste koolis 46 õpilast ja koolijuhataks oli Luik. 1927. aastal ühendati Tilga ja Rõngu algkool ning muudeti kuueklassiliseks. 1940. aastal muudeti kool 7-klassiliseks Rõngu Mittetäielikuks Keskkooliks. Saksa okupatsiooni aastatel oli koolijuhatajana ametis Jaan Katalsepp. Õppeaastad olid tavalisest lühemad. 1943/1944. õppeaasta lõpetati 13. märtsil ja koolimaja anti Saksa sõjaväe käsutusse. Pärast sakslaste lahkumist oli koolimaja 25. augustist 13. oktoobrini punaarmee laste kasutada.

⁸⁸Tartumaa. Tartu 1925. Lk. 93.

⁸⁹Pajur, L. Mõõda kodukandi radu (käsikiri, Teedla raamatukogu erakogu). Teedla 1984. Pagineerimata.

⁹⁰Samas.

Koolimaja oli küllatki laastatud, suurem osa arhiivist hävis. Koolitööd saadi uuesti alustada alles 1. novembrist 1944. aastal.⁹¹

Uderna kool asutati 1765. aastal, mõnede allikate järgi 1766. aastal. 1896. aastal muudeti kool ministeeriumikooliks. Kool oli kaheosaline, esimeses osas oli kolm ja teises kaks jaoskonda. Õpetati vene keeles. Eesti Vabariigi alguses muudeti haridusasutus 6-klassiliseks algkooliks. 1922/1923. õppeaastal oli selles 82 õpilast. Nõukogude võimu ajal töötas kool 7-klassilisena. Kool suleti 1973. aastal.⁹²

Valgutas Lapetukme külas alustas kool tegevust 1786. aastal. Selle kooli järjepidevuse kohta andmeid ei ole. Järgmine teade pärineb alles 1841. aastast, kui ehitati uus koolimaja. Esimese nõukogude võimu ja Saksa okupatsiooni aastatel jätkas kool kuueklassilisena. Sõjajärgsetel aastatel muudeti see seitsmeklassiliseks. Nii saadi töötada 1950. aastani, mil kool muudeti algkooliks.⁹³

Olemasolevate andmete põhjal alustas **Palupera** kool tegevust 1776. aastal. Koolide inspekterimisel 1786. aastal leiti Otepää vallas töötamas 12 kooli, nende hulgas ka Palupera kool (Oesce-Veski). Kahjuks on tollase kooli asukoht teadmata. Aastatel 1911–1917 mitmel aastal koolitööd ei toimunud (segased ajad, puudus õpetaja). Alates 1917. aastast töötas kool pidevalt valla idaservas, Otepää valla piiril. 1930. aastal arutati korduvalt koolimaja halba seisukorda ja peeti vajalikuks leida koolile uued ruumid. Pikkade vaidluste tulemusena otsustati kooli ületoomine Palupera mõisahoonesse, mille tollane Põllumajandusministeerium andis vallale tasuta. 10. septembril 1933. aastal algas 12 hobuvankriga koolivara kolimine Koolitarest Palupera mõisa härrastemajja. 17. septembril toimus avapidu. 18. septembril alustasid 33 väikest paluperalast koolijuhataja Leida Miksi õpetamisel õppetööd Tartumaa Palupera Algkoolis. Erinevatel aegadel on kool kandnud erinevaid nimesid: Palupera Algkool, Palupera Mittetäielik Keskkool, Palupera 8-klassiline kool, Palupera 9-klassiline kool.⁹⁴ Palupera koolist järgnevalt pikalt juttu ei ole, sest ta kuulus Rõngu valla alla alates 1939. aastast, vallareformi tulemusena.

1786. aastaks oli loodud **Raigaste kool**. Koolimaja kasutas ka vennastekogudus. Hiljem, 19. sajandil kujunes maja peamiseks Rõngu ümbruse kultuurikeskuseks, kus peeti laulu- ja mänguseltsi proove, anti välja kirjanduslikke almanahhe. Raigastes likvideeriti algkool 1933. aastal,⁹⁵ kuna kooli õpilaste arv ei vastanud avaliku algkoolide seadusele.⁹⁶

⁹¹ Tiideberg, Aksel. Rõngu aastarõngad. Rõngu 2006, lk 109-110.

⁹² Samas. Lk 114.

⁹³ Samas. Lk 115-116.

⁹⁴ Palupera kooli kodulehekül. Kooli ajalugu. [http://www.palupk.edu.ee/content/view/30/46/\(02.02.2015\)](http://www.palupk.edu.ee/content/view/30/46/(02.02.2015)).

⁹⁵ Samas. Lk 9.

Koruste kool on asutatud 1786. aastal. Koolimaja asus tol ajal Soodla külas, seejärel Küti talus. Praeguseni säilinud koolimaja ehitati 1900. aasta paiku. Koolmeistritest on teada Jakob Sööt ja Jaan Retsnik, kes töötas kuni 1894. aastani. 13. aprillil 1894 valiti õpetajaks Jaan Kits, kes töötas kuni 1934. aastani. Seejärel oli Koruste algkooli juhatajana ametis tema poeg Johannes Kits (1934- 1941). 1952. aastal hakkas kooli juhatama Elsa Siidoja, kes töötas koolis kuni 1967. aastani, mil kool suleti.⁹⁷

Ka **Kirepis** oli 1786. aastaks asutatud koolimaja, kuid probleemiks kujunes asutuse eksisteerimine kõrtsiga ühes majas. Allikate põhjal on märgitud, et sobiv maja oleks olnud Vastse- Kirepis, kuid sinna koolimaja ei ehitatud. Varasematest koomeistritest on teada ainult Andres Toomingas.⁹⁸ Teadaolevalt oli Kirepis kool ka aastatel 1846-1851, see kool andis kihelkonnakooliga võrdse hariduse.

Eesti Vabariigi ajal töötas kool kolme klassilise algkoolina. 1922/23. õppeaastal oli koolijuhatajaks. J. Luik ja koolis õppis 46 õpilast. Nõukogude aastatel olid viimaste juhatajatena ametis E. Lill ja Kolts.⁹⁹

Arhiiviallikate järgi tegutses Rõngu vallas 1919. aastal ka **Pühaste** kool, kus töötas kaks õpetajat. Kooli seisukord oli väga kehv ja vajab remonti, millekohase pöördumise tegi kooli juhataja ka Rõngu Õpetajate Ühingule.¹⁰⁰ Edasistes materjalides seda kooli rohkem ei ole mainitud ja ei ole ka teada, kui pikalt asutus töötas.

Alles 1944. aastal avati **Teedlas** kool, mille õpetajaks määrati Renate Kool. See oli aeg, mil Teedlasse asus elama palju noort rahvast. Avati neli klassi, kokku 26 õpilasega. Kool ise asus klubi ruumides, Teedla sovhoosi peahoones. Esimeseks õpetajaks oli Bleve, kes oli ametis poolteist nädalat. Pärast seda võttis ameti üle Renate Kool.¹⁰¹ 1949. aastal viidi kool üle Margusele. Lapsi õpetasid Eisen ja Lang. Kool lõpetas tegevuse 1951. aastal, kuna õpilasi oli väga vähe¹⁰²

3.2. Rõngu valla koolid aastatel 1918- 1950

1919. aastal kuulusid Rõngu valda järgmised külad: Koruste, Raigaste ja Astuvere. Rõngu valla territooriumil asus neli kooli: Rõngu, Tilga, Koruste ja Raigaste algkool. Seoses 1938. aasta vallareformiga kuulusid alates 1939. aastast Rõngu piirkonda ka Palupera ja

⁹⁶ ERA. 2902.1.260. Lk 16.

⁹⁷ Pajur, L. Teedla 1984. Pagineerimata.

⁹⁸ Samas.

⁹⁹ Pajur, L. Teedla 1984. Pagineerimata.

¹⁰⁰ ERA. 3242.12.1, lk 3

¹⁰¹ Pajur, L. Teedla 1984. Pagineerimata.

¹⁰² Tiideberg, Aksel. Lk. 113.

Valguta kool. Selline olukord kestis 1950. aastani, mil nõukogude võim viis läbi uue haldusreformi ja vallad likvideeriti ning alles jäid ainult külanõukogud.

1919. aastal mindi üle ühtluskoolile ehk siis üldise kuueklassilise koolikohustuse kehtestamisele ja selle täitmise kindlustamisele. Samuti võeti riigi poolt üle endised kihelkonna koolimajad ning neid hakkasid majandama maakonnanõukogud. Arhiivi dokumentidest selgus, et maakonna koolivalitsus andis vallale ülesandeks koolihoonete üleandmise korraldamise. Nimelt sai Rõngu vallavalitsus maakonna koolivalitsuselt kirja, kus palutakse uuesti nõuda Rõngu õigeusu kirikunõukogult Tilga õigeusu kihelkonna abikooli hoonete, inventari ja muu varanduse üleandmist.¹⁰³ Sama toimus Rõngu luteri kiriku kihelkonna koolimajaga.

1921. aastal saadeti kihelkonnakoolidele küsitluslehed, millega taheti välja selgitada koolimajade seisukord. Küsitluse tulemusena leiti, et edasine tegevus on soovitatav Rõngu kõrgemas algkoolis, Uderna kõrgemas algkoolis, Valguta valla algkoolis, Tilga algkoolis, Kirepi valla algkoolis, Koruste algkoolis, Aakre algkoolis, kuna mittesoovitavaks kuulutati tegevus Hellenurme valla algkoolis ja Raigaste algkoolis ning Pühaste algkooli soovitati boikoteerida.¹⁰⁴

1923. aastaks oli vastu võetud uus koolivõrgustiku seadus, millega määrati kindlaks koolipiirkonnad. Probleem tekkis Kirepi valla lastega. Kuna Kirepis oli kolme klassiline algkool, siis neljanda, viienda ja kuuenda klassi lapsed käisid Uderna ja Rõngu koolides.¹⁰⁵ Kirepi vallanõukogu otsustas saata lapsed Rõngu ja Konguta koolidesse, millega aga ei olnud nõus Tartu Maakonnavalitsus. Vallavolikogu otsus oli vastuolus maakonnavalitsuse poolt kehtestatud koolivõrgustiku määrusega. Koolivõrgu määras kindlaks maakond, mitte vald. Kirepi valla esimese nelja klassi õpilased olid kohustatud valla algkoolis käima, kuna viies ja kuues klass pidid käima Udernas või Rõngus.¹⁰⁶ Kirepi vallal tekkis probleem ka maksude maksmisega. Seadusega oli ette nähtud, et kui lapsed käisid naabervalla koolis, siis oli koduvald kohustatud maksma laste ülalpidamiskulud, mida Kirepi vald eiras. Asja arutati isegi Elva Rahukohtus ning kohus leidis, et Rõngu vald ei või teiste valdade õpilastelt kooli majanduskulude katteks maksu nõuda, kuna algharidus on riigis tasuta.¹⁰⁷ Maakonnavalituse otsuseks oli, et Kirepi vallas tuleb kiiresti avada 4- klassiline kool.¹⁰⁸

¹⁰³ ERA 2902.1. 52.

¹⁰⁴ ERA 3242.12.2.

¹⁰⁵ ERA. 4448.1.1294. Lk 1.

¹⁰⁶ ERA. 4448.1.1294. Lk 2-3.

¹⁰⁷ ERA. 1356.2.5475.

¹⁰⁸ Samas. Lk 3.

Rõngu vald võttis vastu otsuse, et teistest valdadest väljaspool kooli ringkonda elavaid lapsi võetakse Rõngu algkooli neljandasse, viiendasse ja kuuendasse klassi ainult siis, kui oma vallas elavatest lastest koolis ruumi üle jääb.¹⁰⁹

1926.aastal maakonna valitsus tegi Rõngu vallale ettepaneku Rõngu kõrgema algkooli ja Tilga algkooli maja kas üürile võtta või ära osta. Vald oli olukorras, kus mõlema koolimaja ülevalpidamine käis üle jõu ning seetõttu oli vald seisukohal, et Tilga kool oleks tulnud sulgeda ja õpilased Rõngu algkooli ruumidesse tuua. Maakonna valitsuse survestamise tagajärjel otsustas vald siiski Rõngu kõrgema algkooli hoone ära osta ning Tilga algkoolimaja üheks aastaks üürile võtta. Rõngu koolimaja müüdi vallale 226 000 marga eest, mis tuli tasuda nelja aasta jooksul. Tilga algkoolimaja üüriks määrati 14 000 marka aastas.¹¹⁰

1927.aastal Tilga ja Rõngu kool ühendati ning Rõngus olid avatud neljas, viies ja kuues klass. Nooremate klasside õpilased õppisid Tilga ja Raigaste koolis. Tilga koolimaja veel renditi aasta aega, pärast mida kool suleti.

6. augustil 1933.aastal otsustas valla volikogu sulgeda Raigaste kooli, kuna õpilaste arv oli seal vähenenud selle piirini, kus ei olnud enam majanduslikult mõttekas kooli töös hoida, samuti kooli asukoht ei vastanud enam seadusega kehtestatud tingimustele. Kooli töö jätkamiseks oleks pidanud seal õppima vähemalt 30 õpilast, aga seda arvu ei suudetud täita, kuna Rõngu algkool asus piisavalt lähedal.

Raigaste kool suleti 1. augustil 1934. aastal. Teenistusest vabastati kauaaegne õpetaja Jüri Juuno. Kõik koolis olnud raamatud anti Rõngu algkoolile. Kooli õppevahendid ja inventar jagati ära Rõngu vallas töötavate koolide vahel, vastavalt sellele, missugused olid koolide vajadused.¹¹¹

Alates 1936. aastast töötas Rõngu vallas kaks kooli - üks kuueklassiline algkool, mis asus aleviku piirkonnas ja teine neljaklassiline Koruste külas. Mõlemad koolimajad olid vanad ja ei vastanud enam kehtivatele nõuetele. Vald oli aastaid raha kõrvale pannud, et ehitada Rõngu uus koolimaja. Koruste koolis aga vähenes iga aastaga õpilaste arv ja seetõttu otsustas vallavolikogu kokkuhoiu mõttes Koruste kooli üldse sulgeda ja ülalpidamiskulud kanda uue koolimaja ehitusfondi. Maavalitsus ja haridusministeerium ei soosinud Koruste kooli sulgemist, seetõttu jäi kool edasi tööle.¹¹² Ehituse eeltöödeks moodustas volikogu seitsmeliikmelise komisjoni.¹¹³ 1936. aastal novembris määrati kindlaks uue koolimaja

¹⁰⁹ Kaja nr.226, 29.sept 1927.

¹¹⁰ Kaja nr 29, 5. veebr 1926.

¹¹¹ ERA.2902.1.301, lk 17.

¹¹² Postimees 1936, 14.08.

¹¹³ Uus Eesti, 1936, 02.04, nr 91 lk 8.

asukoht. Koolimaja kavatseti ehitada aleviku ja Hiugemäe vahele. Selle tähtsa sündmuse puhul olid kohal maavalitsuse haridusosakonna juhataja Uiga ning maa-arhitekt Puuraid.¹¹⁴

Koolimaja ehitamine aga võttis aega. Rõngul ei vedanud koolimaja projektidega. Esimese uue koolihoone projekti kavandi lükkas tagasi ministeerium, kuigi maavalitsus oli selle heaks kiitnud.¹¹⁵ Ministeeriumi meelest olid klassiruumid liiga väikesed, nõuti, et klassiruum pidi mahutama vähemalt viiskümmend õpilast. Rahul ei oldud sellega, et tüdrukute ja poiste internaadid asusid üksteisele liiga lähedal. Samuti leiti, et teisele korrusele tuleb juurde projekteerida teine trepp.¹¹⁶ Teise projekti lükkas tagasi Rõngu vallavolikogu, kuna ei oldud rahul hoone välimusega ja ehitamine oleks läinud kulukamaks, kui eelarve ette nägi.¹¹⁷ Uuesti võeti koolimaja ehitus päevakorda 1938. aastal. Selle kohta kirjutas Postimees, et Rõngu vald kavatseb ehitada 110 000 krooni maksva koolimaja. Plaanitud hoone oleks olnud Tartumaal moodsamaid, kuna maja pidi ehitatama telliskividest ning olema varustatud veevärgi, elektri ning keskküttega.¹¹⁸ Paraku jäi uus hoone ehitamata, sest 1940. aastal riigipöörde käigus tulid võimule kommunistid ning vanade plaanide teostamisega ei tegeletud.

Saksa okupatsiooni ajal jätkasid Rõngu vallas tööd neli kooli: Koruste algkool, Palupera 6. klassiline algkool, Rõngu 6. klassiline algkool ja Valguta 6. klassiline algkool.

1944. aastal, pärast nõukogude võimu kehtestamist, nimetati Rõngu valla koolid ümber 7. klassilisteks mittetäielikeks keskkoolideks.¹¹⁹ Kuna dokumentatsioon on siinkohal katkendlik, ei saa kajastada 1946–1950. aasta kohta täpseid andmeid.

¹¹⁴ Postimees 1936 11.11.

¹¹⁵ ERA 1108.13.583.

¹¹⁶ ERA 1108.13.583.

¹¹⁷ Vaba Maa 1937, 03.10, nr 279 lk 6.

¹¹⁸ Postimees 1938 10.01.

¹¹⁹ EAA 4525.1.1.

3.3. Koolide ainealine olukord

Rõngu valla koolihooned olid ehitatud enamasti 19. sajandil või varem. Tilga koolihoone oli ehitatud 1862., Koruste kool 1871. ja Rõngu kool 1863. aastal. Hooned olid kõik puitehitised ning vajasisid remonti. Remonti vajasisid katused, põrandad, küttekolded, samuti oli vaja välja vahetada osa aknaraame. Koolihoones asus ka õpetaja korter, seega olid lisaks koolimajale veel kõrvalhooned õpetaja pere tarbeks. Koruste algkooli juurde kuulusid tall-sealaut, laut-küün, kuur, ait, puukuur, rehi ning saun. Rõngu algkooli juurde kuulusid kelder, laut ja puukuur.¹²⁰

Koolihoonete remondiga seonduv oli valla korraldada. 1922. aastal Rõngu vallanõukogu koosolekul vastu võetud eelarves oli kõige suurem väljaminek Tilga koolile, kuna koolis tuli avada teine klass ja teostada hulganisti remonttöid.¹²¹ Seda, mis määral ja kuidas remontida, otsustas kooli hoolekogu ning saatis vastava palve vallale. Mõningal juhul pöördus remondipalvega valla poole ka koolijuhataja. 1923.aastal esitas Tilga hoolekogu A. Eichelmanni eestvedamisel palve remontida suure klassi põrand, vahetada põranda talad, välisuks, tütarlaste magamistoas vahetada kaks aknaraami koos lenkidega. Paluti ka ahjud üle vaadata ning remontida.¹²² Koruste koolijuhataja pöördus valla poole palvega parandada lauda katus ning koolimaja trepid. Samuti vajasisid remonti ahjud.¹²³

Kooli eelarve koostas ja kinnitas kooli hoolekogu, seejärel saadeti see vallale ning viimane läkitas selle omakorda maakonnavalitsusele. Arhiivis on säilinud koolide eelarved, nende põhjal on näha Tilga, Rõngu ning Koruste kooli rahalised kulutused erinevatel aastatel. Eelarve tabeli nimistus esimesel kohal oli vaeste õpilaste toetusraha, see oli riigi poolt määratud raha neile lastele, kelle majanduslik olukord oli halb. Seda raha kasutati neile õpilastele raamatute, koolitarvete, riiete, jalanõude ning toidu muretsemiseks. Raigaste ja Koruste kool said selleks 1924-1925. õppeaastal 2000 marka, Rõngu kool 5000 ja 3500 marka. Esialgu toetust sularahas abivajajatele välja ei makstud, vaid erandkorras ning sel juhul tuli koostada kahes eksemplaris protokoll, millest üks tuli saata maakonnavalitsusele. Alates 1928/29 õppeaastast maksti toetust enam sularahas, aga osteti ka riideid ning jalatseid. Dokumentidest selgus, et Rõngu algkooli õpilastele Karl Keldile ja Aleksander Linale osteti paar saapaid ning 16 küünart pesuriidet. Kaheksale õpilasele anti rahalist toetust, mis oli 6

¹²⁰ ERA. 2902.1.356.

¹²¹ Kaja nr 35, 11. 02 1922.

¹²² ERA.2902.1.65.

¹²³ ERA2902.1.109.

krooni 75 senti. 1930. aastal oli summa veidi suurem – 7 krooni ja 30 senti.¹²⁴ 1944/45 õppeaasta aruandest selgub, et siis toetati abivajajaid teiste õpilaste vanemate poolt, kes korraldasid raha saamiseks loterii. Koguti sel moel 1800 rubla, mille eest osteti vaesematele õpilastele õpikuid.¹²⁵

Dokumentidest järeldub, et raha eelarves kulus koolimaja remontimiseks, õpetaja majapidamisega seotud ruumide ja kõrvalhoonete uuendamiseks, kooli inventari parandamiseks, küttepuude ja valgustuse tarvis petrooli muretsemiseks. Eelarvesse oli kirjutatud ka kooliteenri palk ja ettenägematud kulud. Rõngu kooli kulutused olid mõnevõrra suuremad, kui Raigaste ja Koruste koolil. 1920ndate alguses olid eelarved sarnased, lõpu perioodil nimistu laienes, sest koolid muretsesid rohkem õppevahendeid ja raamatuid, samuti uut mööblit. 1930ndate eelarvetes on kirjas nii tulud kui kulud. Tuludeks on Rõngu vallalt, riigilt ja maavalitsuselt saadud rahad. Koolid said raha ka pidude korraldamisest ning koolile makstud trahvidest. Näiteks 1932. aasta eelarvest selgub, et Rõngu kool sai vallalt 569 krooni 25 senti, riigilt 1587 krooni 84senti, maavalitsuselt 80 krooni ja pidudest laekus 5 krooni 15 senti. 1933. aastal saadi vallalt 2490 krooni 62 senti, riigilt 3700 krooni, maavalitsuselt 270 krooni ning trahvirahasid oli 5 krooni 20 senti, kooli pidudest laekus 149 krooni 11 senti.¹²⁶ Ka Rõngu kool vajab aastast-aastasse suuremaid kulutusi remondile. 1932. aastal kurdeti, et koolimaja on kitsas, seinad on mädad ning lasevad tuult läbi ja külmal ajal langeb ruumides temperatuur pluss kolme kraadini, kuigi ahjud on köetud.¹²⁷ See, et Rõngu koolimaja oli äärmiselt vana, tekitas palju probleeme nii õpilaste kui ka õpetaja jaoks. Rõngu kuueklassiline algkool asus vanas kihelkonnamajas, mis oli 1933. aastaks saanud 70 aastat vanaks. Esialgvalt oli koolimaja mõeldud ainult kuuekümneme õpilase jaoks, kuid 1925/26 õppeaastal õppis seal juba 112 õpilast. Maja lagunes ja oli äärmiselt külm, mistõttu juba 11 pügalat miinuskraade muutis nii õppimise kui õpetamise keeruliseks.¹²⁸

Koruste kooli 1936/37 õppeaasta sissetulekud olid järgmised:

- 1) Rõngu vallalt majanduslikult vähekindlustatutele õpilastele abiraha väljajagamiseks - 20 krooni;
- 2) Riigi toetusraha majanduslikult vähekindlustatutele väljajagamiseks - 29 krooni;
- 3) Trahviraha H. Reidolfi kolme põhjuseta puudunud koolipäeva eest - 0.45 krooni;

¹²⁴ EAA. 455.1.7.

¹²⁵ EAA. 4525.1.1.

¹²⁶ ERA. 2902.1.260.

¹²⁷ ERA.2902.1.260.

¹²⁸ Õpetajate Leht, 1933. 07.04, nr 14. Lk 4.

4) Jõuluõhtul annetatud raha raamatukogu täiendamiseks - 9 krooni.¹²⁹

1930. aastatel kerkis üles Rõngu vallas uue koolimaja ehitamise küsimus. Rõngu kooli hoolekogu saatis maavalitsusele protesti, kuna vallavolikogu oli koolimaja ehitamiseks mõeldud raha planeerinud kasutada uue tuletõrjevarustuse ostmiseks. Maavalitsus protestis vallavolikogu otsuse vastu. Kokku oli ehitusfondi laekunud 3000 krooni. Vallavolikogu otsust kommenteeriti ka õpetajate lehes, kuna teati et uue koolimaja ehitamine on oluline, siis imestati miks määrati rahad tuletõrje fondi.

Kulutuste nimistu 1930ndatel laieneb veelgi. Eelarves olid kulutused ametisõitudele, kantsleitarvetele, postile, telefonile ja telegraafidele. Osteti ka sporditarbeid ning rajati mänguväljakuid ning kooliaedu. Raha kulus raamatute ostmiseks, sest koolidel olid nii õpilastele kui ka õpetajatele mõeldud raamatukogud. Raamatukogudesse tuli osta uusi raamatuid haridusameti poolt antud nimekirjade alusel.

Eelarved peegeldavad omamoodi hariduses ning koolielus toimunud reforme ning poliitilisi muutusi. Nii leiame 1936. aasta eelarvest, et kool oli pidanud muretsema koolimaja kaunistamiseks K. Pätsi ning J. Laidoneri pildi. Samuti on näha, kuidas 1935. aastal vastuvõetud kooliaedade rajamise seadus kajastus eelarvetes. Koolidele osteti raudrehasid, labidaid, väkkkõplaid ning taimekühvleid. 1935. aastal leidis haridusministeerium, et koolides tuleks rohkem tähelepanu pöörata praktiliste oskuste omandamisele. Rõngu kooli 1936/37 õppeaasta eelarvest näemegi, et osteti hulganisti puutööriistu: kirveid, hõövleid, vinkleid, peitleid, puure ja hõövelpink.¹³⁰

1941. aastal said koolid haridusosakonnalt kirja, kus olid nõuanded kantsleitarvete säästlikumaks kasutamiseks. Näiteks soovitati kasutada pliatsipikendajaid, et saaks ära kasutada kogu pliatsi.¹³¹ Sellel aastal vaevles kool ka küttepude puuduse käes. Aruandest võib lugeda, et 15.-17. jaanuaril koolis õppetööd ei toimunud, kuna koolil polnud küttepuid.¹³²

Lisaks sellele, et koolimaja oli kehvast seisusest, puudus Rõngu algkoolil ka mänguplats laste jaoks. Tartu Maavalitsuse 25. mail toimunud visitatsiooni käigus selgus, et kooliõpilastel puudus koht, kus vahetundides olla.

¹²⁹ ERA 2902.1.356.

¹³⁰ ERA 2902.1.365.

¹³¹ EAA.4552.1.7.

¹³² ERA.14.1.73.

1935. aastal kirjutas Postimees, et Rõngu mõtles alevikku uut koolimaja rajada, mis oli ka vallavolikogu istungil heaks kiidetud. Koolimaja ehitus planeeriti seitsme aasta peale, et uus ja moodne koolimaja oleks valmis 1941. aasta sügiseks. Et ehitust teostada, müüis Väike-Rõngu vald endise koolimaja hooned koos maaga ning tulu lisati kuueklassilise algkooli fondi juurde.¹³³ Okupatsioonide vahelisel ajal ei tegeletud niivõrd kooli dokumentide korras hoidmisega, kui sõdimisega. Mistõttu väga palju olulist infot on läinud tuleroaks, millest on eelnevalt ka räägitud.

¹³³ Postimees 1935, 04.01. Lk 6.

3.4. Õpetajad Rõngu valla koolides 1918-1950

1919. aastal tegutses Rõngu vallas Tilga kool, Raigaste, Koruste ja Rõngu algkool. Kõikides koolides olid õpetajad olemas. Alguses töötasid väiksed koolid ühe, suuremad kahe või kolme õpetajaga. Õpilaste arvu suurenedes avati uusi klasse ja võeti tööle ka rohkem õpetajaid. Nõudmised õpetaja kutseoskustele järjest suurenesid, see aga nõudis õpetajatelt järjest enam enesetäiendamist. Üldiselt võib väita, et vaadeldaval ajajärgul oli Rõngu valla koolides püsiv kaader. Uusi inimesi oli vaja sel juhul, kui avati uus klass või kui eakad koolmeistrid loobusid ametist.

1919. aastal oli Raigaste kooli ainukeseks õpetajaks ja juhatajaks J. Juuno, kes oli sel hetkel 47 aastane. Ta oli lõpetanud linnakooli ja sealt omandanud kutseõiguse. Palgaks oli siis 2851 marka õppeaasta kohta, lisaks maksti kinni ka korter ja küte.¹³⁴ Kooliõpetaja elas samas majas, kus ta töötas. Õpetaja eluruumide korraldamine oli Raigaste algkooli hoolekogu ülesanne. Kooliõpetaja kasutada oli 1921. aasta andmete põhjal kaks tuba, sahvri ja selle all olev kelder. Õpetaja köök oli koolilastega ühine ja ruume küttis kooliga ühine ahi.¹³⁵ J. Juuno oli aktiivne seltsitegelane, nimelt kirjutas ajaleht Postimees 1933. aastal: „Raigaste algkooli õpetaja Juuno ehitab tänavu endise Veliste koguduse palvemaja asemele seltsimaja.“¹³⁶

1934. aastal saadeti J. Juuno pidulikult pensionile, Rõngu Õpetajate Ühing korraldas selleks puhuks peo ning kogus kolleegidelt raha, et teha kingitus.¹³⁷

Tilga õigeusu kihelkonnakoolis oli 1919. aastal kaks õpetajat. Ivan Luhta oli Tilga koolis ametis alates 1902. aastast. Ta oli lõpetanud Tartu II kooliõpetajate seminari kaks klassi, lisaks oli ta pidanud kõstri ametit. Sergei Dobröschensky oli väga noor õpetaja, kahekümne kolme aastane. Ta oli algkooliharidusega ja käis ülikoolis kutset omandamas, samuti oli ta pidanud kõstri ametit.¹³⁸ Kauaaegne õpetaja Tilga koolis oli Johanna Kütt. Esialgu töötas ta asendusõpetajana. 1924. aastal andis Tartu Maakonnavalitsus Rõngu vallale korralduse teatada Johanna Kütile, et viimane peab vabastama ametikoha, kuna tema ajutine leping oli lõppenud. Samas pidi vallavalitsus korraldama konkursi uue õpetaja leidmiseks. Tilga kooli õpetajaks kandideeris seitseteist inimest, kellest paljud olid kutseta õpetajad, aga oli ka erineva pedagoogilise ettevalmistusega kandidaate.¹³⁹ Kandideerijate hulgas oli uuesti

¹³⁴ ERA. 1108.4.1251. Lk 332-332 Iip.

¹³⁵ ERA. 2902.1.52. Lk 83.

¹³⁶ Postimees, 1933 08.09.

¹³⁷ ERA 3242.12.2.

¹³⁸ ERA.1108.4.1251. Lk 331-332 IIP.

¹³⁹ ERA 2902.1.65.

ka Johanna Kütt, kelle vallavalitsus ametisse valiski, põhjendades otsust sellega, et Johanna Kütt on kõigile varasemast tuttav ja samuti on ta koolis teinud head tööd.¹⁴⁰

Koruste kooli juhatajaks ja ainsaks õpetajaks oli Jaan Kits, kes oli lõpetanud Rõngu kihelkonnakooli, sooritanud Rahvaalgkoolis kooliõpetaja eksami. Rahvakooli õpetajate kursusest võttis ta osa 1889., 1890. ja 1894. aastal Tartus.¹⁴¹ Kokku töötas ta Koruste koolis 40 aastat.¹⁴² Tema ametikoha võttis 1934. aastal üle poeg Johannes Kits. Rõngu vallavalitsus määras Johannes Kitse esialgu juhataja-õpetaja kohusetäitjaks, senikauaks kuni ta isa ametlikult pensionile läks. Vallavolikogu esitas Tartumaa koolivalitsusele avalduse Johannes Kitse määramiseks Koruste koolijuhatajaks, põhjendades seda sellega, et nende perekond oli kaua haridusvaldkonnas töötanud ning J.Kitse sai iseloomustada kui ausat, edasipüüdlikku ja korralikku noormeest.¹⁴³ Koolivalitsus määras Johannes Kitse esialgu ametisse üheks aastaks, kuna temast paremat kandidaati ametikohale tegelikult ka ei olnud.¹⁴⁴ Johannes Kits oli sündinud 23. augustil 1912. aastal Rõngu vallas algkooliõpetaja pojana. 1920. aastal astus ta Koruste 3-klassilisse algkooli, mille lõpetas 1922. aasta kevadel. Edasi jätkas ta õpinguid Rõngu Kõrgemas Algkoolis, lõpetades selle 1925. aastal. Edasise hariduse omandamiseks läks Johannes Kits Tartu Õpetajate Seminari, mille lõpetas 1931. aastal. 29. juunil 1931.aastal astus ta vabatahtlikuna kaitseväge, kust vabanes 25. juulil 1932. aastal. 1932/33 õppeaastal töötas Johannes Kits Ahja valla algkoolis. Algkooli õpetaja kutse omandas ta Tartu Pedagoogiumi vastavatel kursustel ja lõpetas selle aastal 1933.¹⁴⁵ 1935.aastal muutis Johannes Kits oma perekonnanime, uueks nimeks sai Kivisalu. Selle nime all kinnitati teda ka Koruste algkooli juhatajaks.¹⁴⁶

Nõukogude perioodil muudeti Koruste kool mittetäielikuks keskkooliks ning koolijuhatajad vahetusid. 1944/45. õppeaastal oli koolijuhatajaks J.Tamm, 1945/46. õppeaastal aga Magda Saar, kes õpetas uut õppeainet ajalugu ja konstitutsioon. Õpetajateks olid Friedrich Kiis, kes õpetas vene keelt ning Leida Sihver, kes õpetas eesti keelt ja kirjandust, matemaatikat, saksa keelt, joonistamist ning tööõpetust.¹⁴⁷ Leida Sihver oli olnud 1942-1944. aastal koolijuhataja.

¹⁴⁰ ERA. 2909.1.65.

¹⁴¹ ERA. 1108.4.125. Lk 335- 335 Iip.

¹⁴² ERA. 2902.1.301

¹⁴³ ERA. 2902.1.301. Lk 12

¹⁴⁴ Samas. Lk 18.

¹⁴⁵ Samas. Lk 19.

¹⁴⁶ ERA. 1108.13.583.

¹⁴⁷ EAA. 4525.1.1.

Rõngu algkoolis töötasid 1919. aastal kolm õpetajat H. Bergmann, A.Sisas ja A. Tobro. Heinrich Bergmani kohta on kirjutatud, et ta oli veendunud isamaalane ja oskas seda tunnet süvendada kõigis.¹⁴⁸

6. juuli 1921. aastal esitas Aliide Tobro Rõngu Valla Koolivalitsusele palve end ametist vabastada.¹⁴⁹ Tema palve rahuldati 1. augustil samal aastal Rõngu vallavalitsuse poolt.¹⁵⁰ 1922. aastal töötas Rõngu Kõrgemas Algkoolis Aleksander Toomingas.¹⁵¹ 1926. aastal lahkus vanaduse tõttu ametist H.Bergman ning Rõngu kõrgema algkooli juhatajaks sai H. Leibur, kellel oli Tallinna Õpetajate Seminari haridus ning kes hakkas koolis õpetama looduslugu, matemaatikat, laulmist ning võimlemist.¹⁵² Leibur oli vilunud koolimees, muusik ja aktiivne seltskonnategelane.¹⁵³ Leibur töötas koolijuhatajana edasi ka nõukogude perioodil.¹⁵⁴ 1928/29. õppeaastal töötas Rõngu 6-kl.koolis juba neli õpetajat: Hans Leibur, Vilhelmine Suits, Hilda Lell ning Anton Unt. Lähemalt on teada Hilda Lellest, kes abielludes sai perekonnanimeks Kelt. Ta oli õppinud Tartu Õpetajate Seminaris. Lisaks õpetajatööle osales ta naiskodukaitses, tuletõrjeühingu ja haridusseltsi töös. Hans Leibur töötas direktorina kuni 1941.aastani. 1942-1944. aastal oli direktoriametis Jaan Katalsepp ning 1944-1949. aastal August Jaeger.

1948. aastal töötas Rõngu Mittetäielikus Keskkoolis õpetaja Elisa Jaks. Ta oli lõpetanud Narva tütarlaste gümnaasiumi 8. pedagoogilise klassi. Õpetaja karjääri alustas ta 1917. aastal ja töö leidmisega sel hetkel raskusi ei tekkinud, kuna õpetajaid oli koolides puudus. Esimene töökoht oli tal Narva Krenholmi vabriku 2-klassilise ministeeriumi kooli (hiljem Narva linna 7. Eesti Algkool). Enese täiendamiseks lõpetas ta Tartus võimlemisõpetajate ettevalmistuskursused ja omandas õiguse õpetada võimlemist alg- ja keskkoolis. Rõngu Mittetäielikus Keskkoolis õpetas Elisa Jaks I ja II klassile vene keelt ja laulmist, lisaks II ja IV klassile vene keelt ja laulmist ning matemaatikat ja vene keelt. Samuti juhtis ta näiteringi.¹⁵⁵

Arhiivis olevate Rõngu mittetäieliku algkooli 1949. aasta õpetajate palgalehtede põhjal võib näha, palju õpetajaid Rõngu koolis oli ja mis haridusastmega. Koolis oli seitse õpetajat: Kalju Teras, Tiina Tartu, Vaike Rätsep, Eeli Liim, Valli Ilisson, Helju Teska ja Endel Sikk.

¹⁴⁸ Tiideberg, Aksel. Rõngu 2006. Lk 34.

¹⁴⁹ ERA. 2902.1.52. Lk 50.

¹⁵⁰ ERA. 2902. 1.52. Lk 51.

¹⁵¹ ERA.2902.1. 65. Lk 13.

¹⁵² ERA.290.1. 65.

¹⁵³ Tiideberg, Aksel. Rõngu 2006. Lk 34.

¹⁵⁴ ERA. 3242.12.2.

¹⁵⁵ K0002967 . Küsitluslehed õpetajate hariduse ja töökohtade kohta: ENSV Haridusministeerium, Tartu Riikliku Ülikooli Pedagoogika kateeder, 1948.

Rõngu kooli direktoriks oli Kalju Teras, kes oli lõpetanud Tallinna Polütehnilise Instituudi ja Tallinna Õpetajate Seminari kunstiajaloo kursuse kaugõppe vormis. Pedagoogilise tööga oli ta selleks ajaks tegelenud juba kuus aastat, ta õpetas vene keelt ja ajalugu. Tiina Tartu oli eesti keele, laulmise ja kehalise kasvatuse õpetaja. Ta oli lõpetanud Tartu Vene Gümnaasiumi ja jätkas õpinguid kaugõppes Tartu Õpetajate Instituudis eesti keele osakonnas. Vaike Rätsep oli gümnaasiumiharidusega, olles lõpetanud Tartu III Keskkooli. Õpetajana õpetas ta Rõngus matemaatikat, tööõpetust, joonistamist, kehalist kasvatust, eesti keelt ja loodusõpetust. Eeli Liim oli lõpetanud 1944. aastal Tallinna Õpetajate Seminari. Lastele õpetas ta kehalist kasvatust, ajalugu, joonistamist, eesti keelt, saksa keelt ja matemaatikat. Valli Ilisson oli saanud gümnaasiumihariduse ja õppis Tartu Õpetajate Instituudi ajaloo osakonnas. Lastele õpetas ta eesti keelt, tööõpetust, joonistamist, loodusõpetust, ajalugu. Helju Teska oli lõpetanud Tartu Õpetajate Instituudis neli klassi. Teska õpetas vene keelt, matemaatikat, maateadust, inglise keelt, füüsikat, keemiat ja tööõpetust. Endel Sikk oli lõpetanud Võru Keskkooli. Õpetas tööõpetust, kehalist kasvatust ja loodusõpetust.¹⁵⁶

Valguta algkoolis oli 1933. aastal neli klassi, koolijuhataja oli Johann Viira. Lisaks õpetasid seal koolis veel Salme Priks, August Jääger, Roman Täkker ja Karl Treial, kõigil neil oli 30 tunnine koormus.¹⁵⁷ Viira oli Rõngu valla Valguta 6-klassilise algkooli kauaaegne juhataja ja seltsitegelane. Ta õppis Volmari õpetajate seminaris ja Valga linnakooli pedagoogika klassis, kus ta omandas õpetaja kutse ja sai õiguse õpetada 6-klassilises algkoolis. Koolitööd alustas ta Valgutas 1910. aastal. Valguta kooli tööle asumisega tal probleeme ei olnud, kuna arvestati tema sõjalist teenistuskäiku ja eelnevat töökogemust. Palgaks oli talle määratud 18 hektari suurune koolitalu, millele lisaks veel rahapalk 180 rubla aastas. Pärast tööle asumist õppis ta iseseisvalt edasi, käis Tartu Ülikoolis loenguid kuulamas, lisaks tegi veel koduõpetaja eksami matemaatikas ja astus Tartu Õpetajate Seminari. 1939.aastal 18.oktoobril tähistas Johann Viira oma viiekümnendat juubelit. Koos sünnipäevaga tähistas ta kahekümne viie aastast juubelit seltsitegevuses ning kahekümnendat juubelit koolijuhataja ametis.¹⁵⁸ 1948. aastal õpetas ta Valgutas V, VI ja VII klassis vene keelt ja matemaatikat.¹⁵⁹

Palupera 6. klassilises algkoolis töötas koolijuhatajana Leida Miks, kes oli ametis alates 1917. aastast. Omas algkooliõpetaja kutset. Hiljem lisandus veel teisigi pedagooge. Linda Kukkk asus tööle 1933. aastal ja Lev Nõges 1941. aastal.

¹⁵⁶ EAA.T-168.9k-1.177.

¹⁵⁷ ERA. 2905.1.193. Lk 7-8.

¹⁵⁸ Uus elu. 1939.17.10 nr283. Lk 6.

¹⁵⁹ K0002967 . 1948.

3.4.1. Haridustöötajate tegevus ja eluolud Rõngu vallas

Rõngu piirkonna kooliõpetajaid ühendas 1919. aastal loodud Rõngu Õpetajate Ühing. Ühinguusse kuulusid kõik Rõngu kihelkonna piiridesse jäänud koolide õpetajad. Ühingu avakoosolek peeti 27. juulil 1919.aastal Kirepi koolimajas. Esimesel koosolekul töötati välja põhikiri, liikmemaks ning valiti esimees. Esimeheks valiti A.Käppa. Liikmemaksuks määrati 15 marka aastas. Seltsi ülesandeks oli tegelda nii koolide ainelise olukorra parandamise kui ka õpetajate harimisega. 1920 aastal oli ühingu 17 liiget ning kassaaruande järgi laekus liikmemaksudest 953 marka ning pidude sissetulekust 8555 marka, sellest tuli maksta 506 marka liikmemaksu keskliidule.¹⁶⁰

Levinum koostöövorm oli lahtiste tundide andmine. 1920. aastal külastati Raigaste kooli ning teiste koolide õpetajad andsid seal eesti keele, matemaatika ja kodumaateaduse tunde. 1921. aastal käidi Pühaste ning Valguta koolis, kus anti tunde eesti keeles, geomeetrias ja kodumaa-geograafias. 1926. aastal otsustati, et tunde annavad kohalikud õpetajad ja kui külastatavas koolis on ainult üks õpetaja, siis annavad ka teised tunde. Tundidele järgnes arutelu ning mõnel korral kuulati ka kolleegi poolt ettevalmistatud ettekannet uuematest suundadest hariduses. Külaskäikude puhul pandi seltsi liikmetele südamele, et sellised üritused ei tohi olla revideerivat iseloomu.¹⁶¹

1931. aastal vaieldi koosolekul uue hindamiskorra üle, sest koolivalitsus oli teinud ettepaneku minna üle viiepallilisele hindamisele. Õpetaja Jääger arvas, et õpetajad ei suuda vajalikul määral kõiki õpilaste omadusi ja oskusi ning psüühilisi väärtusi arvestada. H.Leibur leidis, et viiepalliline hindamine mõningatel juhtudel võiks olla isegi soovitav. Veel arutati koosolekutel testide üle, millega määrata õpilase individuaalsust, ühise kooli kodukorra loomist, tunniplaani koostamist ning leiti ühiselt, et nn nõrku õpilasi ei tohiks järgmisse klassi viia.¹⁶²

1940. aastal Rõngu Õpetajate Ühing likvideeriti. A.Leiburist oli saanud sm.Leibur, kes teatas nüüd liikmetele, et ühing pole suutnud midagi ära teha õpetajate arendamiseks ja majanduslike huvide kaitsmiseks ning nüüd tuleb õpetajatel astuda kultuuri-ja haridustöölise ametiühingusse. Lõpuks tegi H.Leibur ettepaneku lõpetada koosolek lauluga " Julgesti vennad nüüd tööle".¹⁶³

¹⁶⁰ ERA 3242.12.2.

¹⁶¹ Samas.

¹⁶² Samas.

¹⁶³ Samas.

Õpetajate kaadri üle enamasti otsustas maakonna haridusosakond, kelle otsusega võeti õpetajad tööle ja samuti vabastati. Juhul, kui keegi õpetajatest haigestus, siis määras koolide inspektor sellele asetäitja ja saatis vastavasisulise teate vallale. Nii näiteks oli Rõngu kooli õpetaja Anton Undi haiglas olemise ajaks määratud tema asetäitjaks Vilhelmine Leibur, kuigi Anton Unt pidi haiglas viibima ainult ühe nädala.(1937a)

Õpetaja pidi olema laitmatu käitumisega, hea keelekasutaja ning ühiskonnaelus aktiivne. Harva tuli siiski ette olukordi, kus õpetaja käitumisega ei oldud rahul ning lapsevanemad pöördusid kaebusega vallavalitsuse poole. Ajaleht kirjutab ühest sellisest juhtumist järgmiselt: 10. jaanuaril käisid Tartumaa koolivalitsuse juhataja Uiga ja koolinõunik Kurvits Rõngu 6-kl.algkoolis. Põhjuseks oli vallavolikogu protokoll, mis saadeti koolivalitsusele. Kohapeal kuulati üle osa vallavalitsuse ja volikogu liikmeid ning ühe õpilase vanemad, kelle last koolijuhataja olevat löönud. Ka on õpetajate poolt õpilastele pandud mõnitavaid hüüdnimesid nagu „sohvapoised“ jne. Üht poissi hüütakse „Jänka“, teist „Rummu Jüri“. Üle kuulati ka mõned õpilased, kes olid kannatada saanud. Juurdlus kestis kella ühest päeval hilja õhtuni. Lapsevanemad ootavad suure huviga juurdluse tulemusi.¹⁶⁴ Tõenäoliselt õpetajatele suurt karistust ei järgnenud, sest kõik töötasid koolis edasi.

Õpetajate majanduslik olukord sõltus vallast. Palk oli määratud riigi poolt, kuid vallavalitsuse ülesanne oli kindlustada õpetaja korteri, kütte, valgustuse ja aiamaaga. 1921.aastal viidi kõikide koolide hoolekogude poolt läbi õpetajate korterite hindamine. Tilga koolijuhataja Luhta korteris oli kaks tuba , köök, mida kasutasid ka õpilased (42,9 ruutmeetrit). Korteri oli neli akent ning üks ahi. Hoolekogu määras korteri kuu üüriks 250 marka, kütte eest 350 marka ning valgustuse eest 150 marka kuus. Teisele õpetajale, kes elas mujal, maksti kütte ja valgustuse eest 500 marka kuus.

Koruste kooliõpetaja korteris oli 2 tuba, umbes 66m² ruutu. Selle üür hinnati 300-le margale, lisaks kütte eest 165 marka ning valgustuse eest 100 marka. Rõngu kooliõpetaja korteris oli samuti kaks tuba, umbes 24 m², peale selle veel sahvri ja kelder. Köök oli koolilastega ühine, samuti ka ahi. Korteri maksumuseks määrati 250 marka, kütte tasuks 1800 ja valgustuseks 850 marka.¹⁶⁵

1937. aastal said nii Koruste kui ka Rõngu 6.kl.kooli õpetaja-juhatajad 115 krooni kuus, ülejäänud õpetajad 98 krooni.¹⁶⁶ 1941. aastal maksti töötasu elatisraha nime all. Juhataja sai 400 rubla ning õpetaja 325 rubla.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Kaja nr 13, 15 01.1935.

¹⁶⁵ ERA.2902.1.169

¹⁶⁶ ERA.1071.1.1.

3.5. Õpilaste õpetamine ning kasvatamine Rõngu valla koolides

19. septembril 1919 võttis Asutav Kogu vastu määruse koolikohustuse laiendamise kohta 1919/20 õppeaastal. Sellega kehtestati üldine koolikohustus 9-14 aasta vanustele lastele, kes ei olnud veel 4- aastast algkooli lõpetanud.¹⁶⁸ Kõik lapsed, kes olid koolisaasta alguseks saanud seitsme aastaseks, olid kohustatud kooli minema. Algkooli kursus oli kuueaastane, ja tegelik õppetöö pidi kestma vähemalt 35 nädalat aastas. Koolikohustus oli kuni algkooli lõpetamiseni, kuid kui laps jäi klassikursuseid kordama, siis kuueteistkümne aasta vanuselt ei olnud enam kooliskäimine kohustuslik. Lapsed, kes õppisid kodus, erakoolis või harisid ennast mingil muul viisil, vabastati koolikohustusest maakonna koolivalituse poolt. Kohaliku valla koolivalitsuse ülesanne oli nende laste õppetegevust pidevalt jälgida ja kontrollida. Õpilaste korralikku kooliskäimist jälgis kooli hoolekogu, kellele koolijuhataja andis iga nädal informatsiooni õpilaste puudumistest. Põhjendamata puudumise korral said lapsevanemad või hoolekandjad 1-20 marka trahvi iga puudunud päeva eest. Juhul kui vanemad ei saatnud ikkagi last kooli, siis võidi neid karistada arestiga kuni kaks kuud. Kui ülalkirjeldatud meetmeid kasutades laps ikka kooli ei ilmunud, siis saadeti ta kas teise perre või hooldekodusse.¹⁶⁹ Eelpool nimetatud seadusest lähtus ka Rõngu vallanõukogu, kes saatis käskjalaga ringkirja kõigile lastevanematele, kus teatati, et kool algab 18. septembril kell 9 ning ükski lapsevanem, hooldaja ega taluperemees ei tohi teha takistusi lapse kooli jõudmisel. Kirjas oli öeldud, et vastasel korral trahvitakse lapsevanemaid. Teade anti kätte allkirja vastu.¹⁷⁰

Rõngu vallas oli mitu peret, kelle lapsed mingil põhjusel koolis ei käinud, vaid õppisid kodus. Maakonna koolivalitsus oli neile määranud koduõpetaja, kes pidi õpetama seadusega määratud õppe- ja tunnikavade järele. Õppetöö kodukoolis pidi kestma sama kaua, kui koolis. Õpetajal tuli pidada päevikut. Kevadel tuli koduõppijal sooritada ühe valla kooli juures eksamid.¹⁷¹ (1922 a kaust) 1921/22 õppeaastal oli koduõppel Margaret Huik ja õpetamas käis teda Lydia Säask, kellele maakonna koolivalitsus oli andnud selleks loa. Koduõppel oli veel teisigi, aga kahjuks ei selgunud dokumentidest, mis võis olla põhjuseks, et need õpilased ei käinud koolis, vaid õppisid kodus.

¹⁶⁷ ERA. 2902.5.4.

¹⁶⁸ RT. 1919, 2. Okt. Lk 553.

¹⁶⁹. Eesti maa-rahvas-kultuur. Haridusministeeriumi Kirjastus. Toim. Annusson, J. Tartu 1926. Lk 61.

¹⁷⁰ ERA. 2902.1.109.

¹⁷¹ ERA. 2901.1.109.

Õpilaste üle pidas arvet vallavalitsus. Kui pere kolis ühest vallast teise, siis saadeti valla poolt uude elukohta vastav teade, samuti teatasid koolid eelmisse elukohta, et nende vallast tulnud lapsed on asunud uues koolis õppima.¹⁷²

Tingimused õppimiseks ja elamiseks olid õpilastele kooliti erinevad. Raigaste õpilased pidid hakkama saama väga kesistes tingimustes, kuna puudus isegi välikäimla. Raigaste koolis õppis 1919.aastal 47 õpilast, kellest 25 olid poisid ja 22 olid tüdrukud vanuses kaheksa kuni viisteist eluaastat. Pooled õpilased läksid pärast koolitööd ööseks koju, 27 last jäid ööbima koolimajja. Õppevahendeid oli koolil vähe, 60 pilti ja tabelit erinevates ainetes ja õpikud olid olemas ainult matemaatikas ja maateaduses.¹⁷³

1919. aastal töötas Koruste kool, millel oli 1 klassituba ja kaks magamistuba. Õpilastele oli kasutada sahvri, köögi ja väljakäigu koht. Koolis käis 22 õpilast, kellest üheksa olid poissi ja kolmteist olid tüdrukut, vanuses kaheksa kuni neliteist aastat. Ainult üks õpilane ööbis koolimajas ja oli ainuke, kes sai koolis ka sooja toitu ning teed. Õppevahendeid oli Koruste koolil rohkem, väike valik oli kaarte, pilte ja tabeleid (39) ning 30 keeleõpikut, üks matemaatika õpik, neli maateaduse õpikut ja teistes ainetes oli neli õpikut.¹⁷⁴

1935/36 õppeaastal õppis Koruste koolis 23 õpilast. Kõige kaugem vahemaa, kust pidi koolis tulema, oli viis kilomeetrit. Kuna õpilasi oli vähe ja vahemaad ei olnud kauged, siis Koruste kool internaati ei vajanud. Rõngu hoolekogu tegi vallale ettepaneku, et koolile antaks lisatoetust 15 krooni, et külmal ajal lastele teed pakkuda.¹⁷⁵ Enamasti jäi Koruste koolis õpilaste arv 30 ja 40 vahele.

1923/24. õppeaastal õppis Tilga algkoolis 41 last. Kooli juures oli internaat, kus ööbisid 29 koolilast.

1935. aastal kuulus ka Rõngu 6. klassilise algkooli juurde internaat, kahjuks oli see väga kehvast seisust. Õpilastel olid eraldi magamistoad, millega üldiselt oldi rahul. Köökide seisukorda hinnati samuti rahuldavaks, kuid raskusi valmistas ühissöögi korraldamine. Puudusid ka söögiruumid. Söögiruumide juurdeehitamist vana koolimaja juurde ei peetud võimalikuks, kuid eeldati, et uus koolimaja saab valmis 1941. aastaks ning see lahendaks kõik probleemid. Hoolekogul ei jäänud muud võimalust, kui järgmise õppeaasta toitlustamine õpilastele, kes jäid ööseks, korraldada internaadis.

Õpilased pidid ise valmistama lõuna-, õhtu- ja hommikusöögi. Kõigile õpilastele oli kooli poolt ainult tee. Hoolekogu protokollis oli märgitud, et einestamine pikal vahetunnil

¹⁷² ERA. 2902.1.320.

¹⁷³ ERA. 1108.4.1251. Lk 332-334.

¹⁷⁴ Samas lk 335, 335 II p.

¹⁷⁵ ERA. 2902.1.320. Samas, lk 31.

oma lõunaga oli vabatahtlik. Kooli poolt eraldi lõunat ei olnud. Kooli arvestuse järgi 89 õpilast tarbisid teed, kodust kaasa võetud einet 102 õpilast. Tee kooli poolt oli tasuline ja paljud õpilased loobusid ka sellest, kuna perekonna sissetulek ei võimaldanud.¹⁷⁶ Rõngu 6. klassiline algkool oli üpriski suur, selles õppis üle saja õpilase, kuid internaat suutis ära mahutada vaid 12 õpilast.¹⁷⁷ Enamik õpilastest elas koolist ühe kuni kahe kilomeetri kaugusel, 79 last käisid kooli kaugemalt kui kolm kilomeetrit. Kõige kaugemalt tulijad olid seitsme kilomeetri kauguselt. Need lapsed vajasisid ka enamikus kohta internaadis, neid oli kokku kaheksateist õpilast.¹⁷⁸

1932. aastal algas õpilaste jaoks õppetöö Rõngu kuueklassilises algkoolis esmaspäeval 3. oktoobril kell 9. Uusi õpilasi võeti vastu 30. septembril ja 1-2. oktoobril kooli kantseleis. Uutel õpilastel oli vaja sisseastumiseks kaasa võtta sünnitunnistus, rõugete vaktsineerimise leht ja terviseleht. Õpilased, kes tulid teistest koolidest, pidid kaasa võtma ka eelmise kooli tunnistuse. Koolikohustuslikud olid kõik lapsed, kes hiljemalt 1. augustiks olid saanud 8 aastaseks.¹⁷⁹

Rõngu Mittetäielikus Keskkoolis käis 1949. aastal 149 õpilast. 1.- 4. klassis käis kokku 89 õpilast ja 6.-7. klassis 60 last.¹⁸⁰

Õpetatavad ained koolis sõltusid poliitilistest oludest.

TABEL 1. 1925/1926. Õpetatavad ained algkoolides

Õppeained	Klass, nädalatundide arv						Tähendused
	I	II	III	IV	V	VI	
Emakeel	7	7	5	5	4	4	1) Aritmeetika, geomeetria, 2) Bioloogia, füüsika 3) Maateadus
Kodulugu	3	3	3	-	-	-	
Usuõpetus	2	2	2	2	1	1	
Matemaatika	6	6	5	5	5	5	

¹⁷⁶ ERA. 2902.1.320. Lk 28

¹⁷⁷ ERA. 2902.1.320. Samas, IIp.

¹⁷⁸ ERA. 2902.1.320. Samas lk 29.

¹⁷⁹ ERA. 2902.1.260. Lk 4.

¹⁸⁰ EAA. T-168.9k-1.177.

Looduslugu	-	-	-	4	4	5	4) Ühiskonnaajalugu ¹⁸¹
Geograafia	-	-	-	2	2	2	
Ajalugu	-	-	-	2	2	2	
Kodanikuteadus	-	-	-	-	1	1	
Saksa keel	-	-	4	4	4	4	
Joonistamine	2	2	2	2	2	2	
Käsitöö	2	2	2	2	2	2	
Laulmine	3	3	3	3	3	3	
Võimlemine	2	2	2	2	2	2	

Lisaks õppetööle toimus koolides mitmesuguseid üritusi. Enamasti olid need antud soovitusena haridusministeeriumist. Soovitusi jagati vabariigi sünnipäeva korraldamiseks, isegi kõnede tekstid olid valmis kirjutatud. 1928. aastal saadeti Rõngu vallavalitsusele telefonogramm, kus palutakse vallas asuvatele koolidele teatada, et koolitöö lõpeb 23.veebbruaril kell 12 päeval. Seega oli pidupäeva puhul lubatud osa tunde ära jätta.¹⁸² 1930.aastal saadeti juhend võidupüha tähistamiseks. Koolid said osa ka riigis toimunud kurvematest sündmustest. 4.detsembril 1924.aastal said koolid haridusministeeriumilt telegrammi, kus teatati, et õppetöö tuleb kohe katkestada ning korraldada leinaseisak 1.detsembril Eesti iseseisvuse eest langenutele.¹⁸³ Arhiivimaterjalide põhjal võib järeldada, et koolidel ei olnud võimalik ise palju otsustada. Seda näitab Rõngu 6-klassilise kooli ja maavalitsuse vaheline kirjavahetus, kus kool palub luba kooli aastapäeva tähistamiseks. Maavalitsuse vastusest selgub, et kooli aastapäev määrati 1929.aastal 25.maile ning see päev kuulutati koolipühaks ja sel päeval pidi koolis toimuma aktus.¹⁸⁴ Suurema pidulikkusega tähistati Rõngu kooli 100.juubelit. Seltsimajas korraldati sel puhul aktus, kus kõnedega esinesid koolide inspektor Kurvits, koolijuht H.Leibur, vallavanem Jaama, hoolekogu esimees

¹⁸¹ ERA. 2905. 1. 96.

¹⁸² ERA. 4552.1.40.

¹⁸³ ERA. 2902.1.109.

¹⁸⁴ ERA. 4552.1.40.

Siivard. Aktusele olid palutud haridusjuhid Tallinnast ja Tartust. Aktusel esinesid õpilased ja välja oli pandud õpilastööde näitus.¹⁸⁵

Maakoolides oli tihti vaja õppetegevus katkestada kas haiguse või kehvade ilmaolude tõttu. 1933. aastal oli Rõngu kuueklassilise algkooli ruumides 11 pügalat külma. Kool asus vanas kihelkonnamajas, mis ehitati umbes 1860. aastatel ja oli mõeldud 60 õpilase jaoks. Sel hetkel oli sinna kokku tuubitud 112 õpilast. Maja oli kõdunenud ja äärmiselt külm. Sama aasta märtsis suleti algkool kuueks päevaks, kuna õpilaste seas oli puhkenud gripp.

Ka 1934. aastal tuli Rõngus õppetegevus katkestada. Rõngu Kõrgemas Algkoolis oli laste seas puhkenud sarlakid ja leetrid. Rõngu algkool suleti epideemia pärast 24. mail, mistõttu kooliaasta muutus lühemaks, kuna ametlikult oleks õppetöö lõppenud 1. juunil. Tervislikel põhjustel suleti koole hiljemgi.

Meelde tuletati koolidele ka tähtsamate kultuuritegelaste sünnipäevade tähistamist. 1939.aastal soovitati tähistada Anna Haava 75.sünnipäeva. Aasta hiljem tuli juba uuel võimult käsk tähistada 28.novembril F.Engelsi 120. sünniaastapäeva.

Rõngu Õpetajate Ühing korraldas samuti õpilastele üritusi. Ajalehes kirjutati ühest kordaläinud üritusest järgmist: Rõngu mõisa pargis toimus Rõngu kihelkonna algkoolide õpilaste ühine lastepidu ja õpilaste käsitööde näitus Rõngu mõisa lossis. Vaatamata vihmasele ja külmale ilmale oli lastevanemaid rohkesti kokku tulnud, et vaadata, mis lapsed talve jooksul õppinud. Nii spordi- kui ka lauluettekanded avaldasid head muljet, sest laulud ja võimlemisharjutused olid hästi kätte õpitud. Suure huviga vaadati käsitöönäitust, sest see oli esimene selline näitus siin ümbruses.¹⁸⁶ Kuna käsitöönäitusel oli olnud menu, siis korraldas Rõngu Õpetajate Ühing sarnase ürituse järgmiselgi kevadel. 9. ja 10.juunil toimus Rõngu kõrgema algkooli ruumides kihelkonna koolidevaheline õpilastööde näitus. Näitusel oli välja pandud Uderna, Rõngu, Tilga, Aakre, Põhu, Raigaste ja Kirepi koolilaste tööd. Näitusel oli joonistused, tüdrukute ja poiste käsitööd. Käsitöötehnikatest olid esindatud papi-, paberi-, laastu-, õle- ja puutööd. Uderna kool oli näitusele toonud savitöid.¹⁸⁷

Nii Rõngu kui ka Koruste kool korraldasid mitmeid traditsioonilisi üritusi. Igal aastal tähistati vabariigi aastapäeva, kooli aastapäeva, emadepäeva ja jõulusid. Jõuludeks said lapsed tasuta kommipaki.¹⁸⁸ Mõnikord osaleti ka väljaspool kooli korraldatud üritustel.

¹⁸⁵ Maa Hääl nr.60 24.05.1940.

¹⁸⁶ Kaja nr.149, 10.06.1923.

¹⁸⁷ Postimees 13.06.1924.

¹⁸⁸ EAA. 4525.1.4.

1935.aastal korraldati seltsimaja saalis ettekanne teemal jõul, näär, pulm. Ürituse eesmärk oli tutvustada lastele rahvakombeid seoses tähtpäevadega. Õpilastel tuli osta 20-sendine pääse.¹⁸⁹

Rõngu noored osalesid noorkotkaste ja kodutütarde tegevuses, aga sellest märkimisväärseid andmeid ei leidunud.

Suuremad muutused õppeainete osas toimusid 1940. aastal, siis olid tunniplaanis järgmised ained: eesti keel ja kirjandus, ajalugu ja konstitutsioon, vene keel, matemaatika, loodusõpetus, maateadus, saksa keel, joonistamine ja joonestamine, tööõpetus, laulmine ning sõjalis-kehaline kasvatus. Eesmärgiks seati sarnastada Eesti kool NSV liidu omaga. Õppekavast arvati välja usuõpetus, kodanikuõpetus, vanad keeled, oluliseks aineks sai vene keel. Kogu õpetus pidi lähtuma marksismi-leninismi seisukohtadest.

Juba 1940. aastal hakati korraldama komnoorte ja pioneeride tegevust. Ajalehes Otepää Teataja kirjutati järgmist: Rõngu seltsimajas toimus kohalike noorte osavõtul avalik selgituskoosolek, kus pikema sõnavõtuga esines komnoorte juhttegelane K. Zeiger Tartust. Otsustati asutada Rõngu komnoorte osakond, mille ümber koondus kohe veerandsajaline liikmeskond. Juhatusse valiti August Kahru, Raimond Jänes, Liidia Kivistik, Laine Palu ja Jaan Ennula.¹⁹⁰ 1944/45 õppeaasta tegevusülevaates andis Koruste koolijuhataja aru pioneeritööst, hinnates selle rahuldavaks ning põhjenduseks tõi, et juht polnud sobiv, kuna tal oli haridust vähe.¹⁹¹

Linda Tamm käis Rõngu koolis aastatel 1934.- 1940, kui koolimaja asus vanas majas Rõngu aleviku alguses. Koolijuhatajaks oli siis Hans Leibur, kes andis eesti keelt ja laulmist. Koolis õpetasid veel järgmised õpetajad: Anton Hunt, kes õpetas joonistamist, matemaatikat ja tööõpetust. Tema klassis õppis siis 14 õpilast. Kool algas Tema mälestuste põhjal, siis septembril sügisel, esimene koolipäev oli alati pidulikum. Koolijuhataja pidas klassis kõne ja siis hakkasid tunnid. Esimesel nädalal tulid kooli väiksemad lapsed, teisel nädalal suuremad.

Õpikud tuli vanematel ise osta ja õpilaspäevikut siis ei olnudki, kõik mis lastele kodus õppida jäi, pidid lapsed ise meelde jätma. Vajaminevaid koolitarbeid kanti kas kohvriv või portfellis. Õppetarvete hulka kuulus tint, sullepea, õpikud ja vihikud. Linda Tamme mälestuste järgi koolilõunat ei olnud, õpilastel oli kodust kaasa võetud võileib lõunaks. Koolivormi siis õpilastel ei olnud, ainult tüdrukutele oli ette nähtud must põll. Pidulikel puhkudel kandsid tüdrukud valgeid kraesid.

¹⁸⁹ EAA. 4525.1.7.

¹⁹⁰ Otepää Teataja, 1940, 24.08, nr 34.

¹⁹¹ EAA. 4525.1.1.

Vambola Sepa mälestuse järgi, kes õppis ta Rõngu koolis aastatel 1931- 1937. Koolil oli siis kuus klassi ja kolm klassituba. Teine ja kolmas oli liit klass nagu ka kolmas ja nelja ning viies ja kuues klass. Kooliteenja elas koolimaja, kelleks siis oli Juhan Zirk. Ta ülesanneteks oli koolimaja kütmine, koristamine ja vajadusel õlitas põrandaid petrooliga, kuna need ei olnud värvitud.

I klassis põeti kõigil lasted pead paljaks ja kui juuksed jälle pikemaks kasvasid, pidid nad kohe ära lõikama. Kui lapsevanemad sellega ise toime ei tulnud, siis viidi õpilane kantseleisse ja õpetajad ise lõikasid. I klassis kasutasid õpilased kirjutamiseks pliitsit, II-V klassini pidi ta kirjutama sulega ja alles lõpuklassis lubati kasutada täitesulepead.

Kaugemal olevad lapsed jäid ööseks koolimajja teisele korrusele. Internaati ööseks jäänud õpilased (kutsuti öölasterks), pidid ise endale süüa tegema, milleks kasutati koolimajas olevat suurt pliiti.¹⁹²

¹⁹² Rõngu Keskkooli kogumik: Rõngu Keskkool - haridus aastast 1686 // Rõngu: Rõngu Keskkool, 2006. Lk 30-32.

3.6. Koolide juhtimine

3.6.1. Maavalitsus hariduselu korraldajana

Haridusalased korraldused tulid nii valda kui ka koolidesse maakonna poolt. Rõngu vallale edastas korraldusi Tartu Maakonna Koolivalitsus. 1919 aastal toimusid koolikorralduses mitmed muudatused, mis ei jätnud puudutamata ka Rõngu valla koole. Kuna kihelkonna koolid määrati maakonna koolivalitsuse alla, siis kooli toimimise ja korralduste täitmise eest hoolitses maakond. Koolide juurde moodustati hoolekogud, mis koosnesid õpetajate esindusest, lastevanemate esindajatest ja maakonnanõukogu esindajast.¹⁹³

Õpetajad määras ametisse maakonna koolivalitsus, pidades silmas ka kooli hoolekogu ja õppenõukogu huve.

Maakonna koolivalitsus oli maakonnavalitsuse haridusosakonnaks. Maakonna koolivalitsuse ülesandeks oli rahvahariduse korraldamine ja juhtimine maakonna piires. Koolivalitsus tegeles:

- a) maakonna koolide ja muude haridusasutuste korralduskava koostamine, maakonna nõukogule kinnitamiseks ettepanekute tegemine ja koolivõrgustiku korraldamine;
- b) õpeasutuste registreerimine;
- c) maakonna koolidele õppekavade koostamine ja selle täitmise kontrollimine;
- d) maakondade ja omavalitsuste tegevuse kooskõlastamine koolide rahastamise küsimustes, eelarvete ülevaatamine ja revideerimine;
- e) ettepanekute tegemine maakonna nõukogule uute koolide ja haridusasutuste avamise, olemasolevate uuendamise või lõpetamise kohta
- f) maakonna- koolivalitsuste alla kuuluvate koolide ning teiste haridusasutuste eelarvete kinnitamine
- g) maakonna koolidest statistiliste andmete kogumine
- h) ametisse astuvate kooliõpetajate eelregistreerimine ja muud ülesanded.¹⁹⁴

Tartu Maakonna koolivalitsust nimetati ka Tartu Maakonna Koolivalitsuse Hariduskoguks, 1919. aastal oli vaja hariduselus teha kiired ja toimivad muudatused, et

¹⁹³ ERA. 2902.1.10. Lk 2.

¹⁹⁴ Kurvits, A. Haridustegelase käsiraamat, Tallinn 1929. Lk 15-16.

igapäevaelu saaks rahulikult edasi toimida. 4. veebruaril 1919. aastal arutati Maakonna Hariduskogu koosolekul läbi järgmised punktid:

- a) Õppe- ja tunnikavad
- b) Koolide tüübid ja koolivõrk
- c) Kooliõpetajate õiguslik, ainealine ja haridusalane olukord
- d) Lisaks oli kõikidel koolivalitsuse asemikel õigus Maakonna Hariduskogu koosolekul arvamust avaldada.¹⁹⁵

Dokumentidest selgus, et maakonnavalitsus planeeris suuresti kogu koolielu, alustades õppekavadest kuni tunniväliste ürituste korraldamiseni. Juba 1919. aastal Eesti vabariigi esimese aastapäeva eel saatis Tartu Maakonnavalitsus kõikidele Tartumaa valdade koolivalitsustele ringkirja ettepanekutega, kuidas koolis pidulikku päeva läbi viia. Pidupäeva eeskava koostamine jäi pedagoogikanõukogu hooleks. Märgiti, et eeskavas võiks olla kõne päeva tähtsusest ja ette võiks lugeda iseseisvusmanifesti. Lisaks võiksid õpilased laulda isamaalisi laule ja lugeda luuletusi.¹⁹⁶

1939. aastal saadeti üksikasjalik plaan korrastusnädala läbi viimiseks. Eesmärk oli koolimajade ümbruse korrastamine ning sel moel ka kodude korrastamisele eeskujuks olla.¹⁹⁷

Koolivalitsuse eestvedamisel ja suunamisel korraldati koolides ka õpetajate päevi. Õpetajate päeval pidi esinema kooli direktor. Õpetajate päeva kava pidi olema esitatud koolivalitusele kinnitamiseks.¹⁹⁸

Läbi Maakonna Koolivalitsuse jõudsid valdadesse ka haridusministeeriumi korraldused. Nii ka 1919.aasta õppeaasta õppeplaanide muudatused.

Koolivõrgustiku paremaks korraldamiseks kogus maakonna koolivalitsus valdadelt statistilisi aruandeid vallas õppivate laste kohta. Statistiliste aruannete kogumisel oli abiks kohalik valla koolivalitsus. 1919. soovis TMK saada järgnevaid andmeid:

- Kooliealiste laste arv, kes olid sündinud ajavahemikus 1. oktoober 1904 kuni 1. oktoober 1908
- Eraldi oli vaja välja tuua 14 aastaste laste arv, kes käisid kooli ja kes mitte ning mittekäimise põhjused
- Aruande tabelis oli 9-10 aastaste laste kohta eraldi laheter, kuhu tuli kogu nende kohta käiv info märkida.

Aruanne oli vaja esitada 15. aprilliks 1919. aastal.

¹⁹⁵ ERA. 2901.1.10. Lk 4.

¹⁹⁶ Samas, lk 5.

¹⁹⁷ EAA4525.1.9.

¹⁹⁸ ERA. 2902.1.360.

Aruanded läksid aasta-aastalt mahukamaks. Algselt taheti teada klassikomplektide arvu, õpilaste ja õpetajate arvu, hoonete ja inventari seisukorda, mõniaeg hiljem lisaks õppevahendite ja raamatukogus olevate raamatute arvu. 1919/20 õppeaasta aruandes taheti täpsemalt teada õpilaste puudumiste kohta. Aruandes olid pakutud järgmised variandid: haigus, kodused olud, teenistus, vaesus ja teadmata põhjused. 1935/36 õppeaastal taheti lisaks eelnenule teada õpilaste käitumise kohta. Koruste algkooli õpetaja oli aruandesse kirjutanud, et üks õpilane oli ebasüüdsate sõnadega silma jäänud, üks valetamise, üks lohakuse ja üks oli ka teistele liiga teinud. Uus oli sel korral aruandes ka see, et tunti huvi õpilaste lemmikmängude vastu. Koruste lapsed armastasid mängida rahvaste- ja surmapalli ning musta meest. Veel oli küsimus õpilaste puuete kohta. Ära tuli märkida õppeaasta jooksul korraldatud üritused. Koruste koolis oli korraldatud Eesti vabariigi aastapäev, õpilastööde näitus, jõulupidu, emadepäev koos Rõngu algkooliga ning käidud Rõngu lossivaremetes ekskursionil.¹⁹⁹

Hea näite TMK tööst koolivõrgustiku korraldamisest on arhiivimaterjalidest leitud 1922. aasta ringkiri Rõngu vallavalitsusele. Rõngu kõrgem algkool soovis ruumipuuduse tõttu oma neljanda klassi viia üle Tilga kooli, kuid TMK otsustas neljanda klassi Rõngu kooli juurde siiski alles jätta. Lisaks pidi kool 1922/23. õppeaastaks sulgema neljanda klassi, et süsteemi sujuvamalt üle viia sundusliku algkooli hariduse saamisele. Kool pidi lisaks suurendama klassikomplekte, et Rõngu Kõrgemas algkoolis saaksid sellel õppeaastal õppida ka Raigaste ja Koruste kooli kolmanda klassi (kolmanda õppeaasta) õpilased, mistõttu eelmainitud koolid pidid oma kolmandad klassid sulgema. Rõngu kohustuseks jäi selliste muudatuste jaoks ruumide leidmine.²⁰⁰

Tartu maakonna koolivalitsuse koosas 1923. aastal koolivõrgu projekti algkooliseaduses ettenähtud koolikohustuse teostamiseks. Rõngu osas nägi see ette, et u valda neli kooli: Rõngu Kõrgem algkool, Tilga, Raigaste ja Koruste algkool kokkuseitsme õpetajaga.²⁰¹

Maakonna koolivalitsuse ülesanneteks oli kõikide haridust puudutavate probleemidega tegelemine. Ka koduõppele jäämine taotleti maakonna koolivalitsuselt.

Maakonna koolivalitsus saatis koolidele nimekirjad õppevahendite ja õpikute kohta, mis oli tarvis muretseda. Aeg-ajalt saadeti koolidele nimekirjad ilukirjanduse kohta, mis peaks kooliraamatukogudesse muretsetama.

¹⁹⁹ EAA. 4525.1.4.

²⁰⁰ ERA. 2902.1. 129.

²⁰¹ ERA. 2902.1.129.

Lisaks pani maakonna koolivalitsus ette, et raamatukogu peaks õpilastele aasta läbi avatud olema.²⁰² Koolide raamatukogud komplekteeriti kokku koolijuhataja ja vallavalituse ettepanekul, millele andis kinnituse koolivalitsus. 1926. aastal nõuti raamatukogude korda tegemist, tähtjaks anti 1. jaanuar 1927. Tartumaa koolivalitsus pidi seejärel raamatukogusid kontrollima.²⁰³ 1939. aastal saatis koolivalitsus koolidesse algklassi õpilastele soovitusliku raamatute nimekirja, lisatud oli, et iga õpilane pidi õppeaasta jooksul lugema läbi vähemalt kuus raamatut.²⁰⁴

Eesti Vabariigi algusaastatel oli koolide seisukord halb ja ei vastanud seaduste poolt ettenähtud tingimustele. TMK tegi ettepaneku valdade- ja koolivalitsustele, koguda iga elaniku kohta viis marka koolimajade ehitusfondi tarbeks. Aluseks võeti rahvaloenduse andmed. Selle maksuga oleks igal aastal valdade ja alevite fond suurenenud umbes kuuesaja tuhande marga võrra, kui kõik oleksid sellest osa võtnud.²⁰⁵

Tartumaa koolivalitsus määras ka toetusi abivajavatele õpilastele. Koolid said koolivalitsuselt raha, toimetasid selle abivajajatele ning esitasid aruande. 1928. aastal teatas koolivalitsus, et haridus-sotsiaalministeerium oli saatnud veel väikese summa täiendavat krediiti, mille koolivalitsus annab välja koolidele ainult üksikute, kõige hädavajalikumate vajaduste puhul, sellekohaste ettepanekute korral.²⁰⁶

Koolivalitsuse eestvedamisel korraldati 18. oktoobril 1934. aastal Tartu Tütarlastegümnaasiumis õpetajate päev, mille päevakorras oli:

- Õpetajate päeva avamine – esines koolivalitsuse juhataja D. Uiga
- Kooliaia maaala: üldine jaotus, maaparandus, plaaneerimine, istutusmaterjalid ja nende muretsemine, aia tarastamine,
- Koolimaja ja lähima ümbruse kaunistamine: puude ja iluaed
- Õppeaed
- Viljapuu-, marja- ja köögiviljaaed
- Kooliaed õppe- ja kasvatusvahendina
- Läbirääkimised ja seisukohtade avaldamised

Kuna kooliaedade küsimus oli väga oluline, siis tegi koolivalitsus koosolekul viibimise kohustuslikuks neile koolijuhatajaile ja õpetajaile, kes õppenõukogu otsusel olid määratud

²⁰² Samas.

²⁰³ Postimees nr 219, 15.08.1926. Lk 1.

²⁰⁴ EAA. 4552.1.8.

²⁰⁵ Postimees, nr 324, 28.11.1926. Lk 4.

²⁰⁶ Postimees, nr 85, 13.04. 1932. Lk 5.

kooliaedade eest vastutavaks.²⁰⁷ Rahaliste ressursside puudumisel, polnud Rõngu vallal võimalik otsust kohe täide viia. Rõngu valla 6. klassilise algkooli juhataja leidis probleemile lahenduse alles 1938. aastal ja palus vallavalitsuselt toetust, et hiljem plaan esitada Tartumaa Koolivalitsusele. Õppeaia tegemiseks saadi maa Rõngu koguduselt, kus oli varasemalt valla, hoolekogu ja kooli poolt asutatud puukool. Puukoolis olevad taimed, mis olid mõeldud istutusmaterjalide kasvatamiseks, kasutati nüüd koolimaja ümbruse kaunistamiseks ja uue kooliaia asutamiseks. Puukoolis olnud ilupuud- ja põõsad ning taimestut sooviti edaspidi kasutada koolis õppe-eesmärkidel.²⁰⁸

Eesti Vabariigi president Konstantin Päts asus ametisse 1938. aasta 24. aprillil. Sellise sündmuse puhul palus koolivalitsus kõikidel koolidel 25. aprillil heisata vabariigi lipud. Lisaks pidi toimuma pidulik aktus kõikidele õpetajatele ja õpilastele, kus koolijuhataja pidi ette kandma presidendi eluloo ja koos pidi lauldama isamaalisi laule. Pärast aktust vabastati õpilased koolitööst.

Nagu eelnevalt mainitud, siis koolivalitsus tegeles ka vallakoolide eelarvete kinnitamisega. 1939/40. õppeaastaks andis koolivalitsus järgmised suunised:

- koolijuhatajatel tuli koos õppenõukogu ja hoolekoguga välja töötada ja esitada hiljemalt 25. jaanuariks 1940/41 õppeaasta majanduslik eelarve
- hiljemalt 1. veebruariks 1939. aastal pidi koolijuhataja vallavalitsusele esitama a) ärakirja õppenõukogu ja hoolekogu ühise koosoleku protokollist kooli majanduslike vajaduste kohta, b) kooli hoolekogu poolt läbi vaatatud eelarve kava kolmes eksemplaris
- kooli ülalpidaja ehk vallavalitsus pidi vastavate andmete alusel hiljemalt 15. veebruaril koolis koosolekul esinema
- pärast koosolekut pidi vallavalitsus oma seisukohad ja eelarve ettepanekud esitama 25. veebruariks täitvale komiteele.²⁰⁹

Pärast 1940.aasta kommunistide riigipööret muutus hariduskorraldus keerulisemaks. Haridusvaldkonna juhtimisstruktuurid muutusid suhteliselt lühikese ajaperioodi vältel. 1940. aastal moodustati Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaadi Kooliosakond, mille alluvuses olid linnade ja maakondade kooliosakonnad. Selline olukord kestis 1941. aastani, mil algas Saksa okupatsioon. Saksa okupatsiooni ajal tegeles haridusküsimustega Eesti Haridusdirektooriumi Haridusosakond, mille alluvuses olid kohalikud maakonna ja linna

²⁰⁷ ERA. 2902.1. 342.

²⁰⁸ Samas.

²⁰⁹ Samas.

koolivalitsused. Sõjajärgselt, 1945. aastal, taastus 1940. aasta haldussüsteem aga juba 1946. aasta märtsis reorganiseeriti ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadusega rahvakomissariaadid ministeeriumideks. ENSV Hariduse Rahvakomissariaadi Kooliosakond nimetati ümber ENSV Haridusministeeriumiks, kohalikul tasandil tegutsesid täitevkomiteede haridusosakonnad nt Tartu rajooni TSN (Tööraha Saadikute Nõukogu) Täitevkomitee Haridusosakond.²¹⁰

Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaadi ülesandeks oli:

- 1) suunata kommunistlikku kasvatustööd ja anda juhendeid kasvatustöö edendamiseks;
- 2) juhtida alg-, kesk- ja kõrgemat haridust;
- 3) edendas õppeasutuste ja teiste alluvate asutuste tegevust ja teostada nende tegevuse järelevalvet;
- 4) korraldada kutseoskuse edendamist;
- 5) valmistada ette õppejõude ja teisi töötajaid rahvahariduse alal ja uusi õppemeetodeid;
- 6) edendada õppejõudude ja teiste haridustegelaste tegevust ja organiseerida sotsialistlikku võistlust;
- 7) suunata ja edendada ühiskondlik-poliitilist haridust ja kasvatust;
- 8) edendada eelkooliealiste laste kasvatust;
- 9) koostada ja kinnitada õppe- ja tunnikavu, hoolitseda õpperaamatute ja õppevahendite, kui ka koolihoonete ja teiste vajalike hoonete tüüpplaanide valmistamise eest;
- 10) edendada teadust;
- 11) juhtida kultuurhariduslikke ja teaduslikke organisatsioone ning asutusi ja valitseda üldvabariikliku tähtsusega kultuurhariduslikke ja teaduslikke organisatsioone ja asutusi;
- 12) teostada õppeasutistes sõjalist väljaõpet ja arendada neis kehalist kasvatust;
- 13) suunata kohalike riigivõimu-organite tegevust hariduse ja kultuuri alal, anda neile juhendeid ja teostada nende tegevuse järelevalvet;
- 14) korraldada vastavaid kongresse, koosolekuid ja nõupidamisi

Nõukogude aastail toimusid asjad samuti, kuid sisu ja mõte olid erinevad. Ka siis korraldati koolijuhtidele ja õpetajatele koosolekuid ja teabepäevi. 19.sept 1940. aastal toimunud koolijuhtide koosolekul oli järgmine päevakord:

1. Õpetaja ja poliitika-esineja K.Kure
2. Ajaloo õpetamisest-esineja prof. P.Tarvel
3. Pioneeritöö organiseerimisest

²¹⁰ Soon, K. (Koost.). (1987). Eesti NSV haridusasutuste ajalooteatmik I. osa : Üldharidus aastatel 1940 – 1960. Tallinn: Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Arhiivide Peavalitsus. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarhiiv.

Nõukogude ajal aruandluse osa kasvas. Juba 1941. aastal tuli aru anda sotsialistliku võistluse korraldamise kohta. Koolis läbiviidud ürituste aruanne tuli esitada igal kuul. Koruste kooli juhataja aruandest selgus, et V.I. Lenini surmaaastapäeval kuulati kooliraadiost saadet „Töötajate eluõnne rajaja“, hiljem korraldati aktus, kus koolijuhataja selgitas tervele koolile V.I.Lenini isiku tähtsust. Märtsis tähistati rahvusvahelist kommunistlikku naistepäeva. Veel tähistati K.Marxi surmaaastapäeva.²¹¹

Hilisematel aastatel tuli aruandes kirjeldada pioneeritööd ja alates 1947. aastast ka oktoobrilaste tööd.

3.6.2. Vald hariduselu korraldajana

Eesti iseseisvumise järel loodi valdade juurde valla koolivalitsus. Valla koolivalitsuse ülesanneteks oli:

- a) Ettepanekute tegemine vallanõukogule koolimajade asutamise kohta, vastavalt laste arvule ja maakonna koolivõrgu loomise nõuetele
- b) Koolidele mööbli ja muu vajaliku muretsemine ja nende eest hoolitsemine
- c) Koolide ja teiste hariduslike ettevõtete eelarve kokkupanemine, vajadusel krediidi taotlemine ning otstarbekohane tarbimine ja kooliõpetajate palga välja maksmine
- d) Valla hariduse statistika pidamine
- e) Kõikide kooliealiste koolikohustuse täitmise järelevalve
- f) Koduõpetuse ja lasteaedade korraldamine
- g) Raamatukogude, lugemistubade avamine; kursuste, õppereiside korraldamine; õppejõudude edasiõppimise tagamine
- h) Aruandmine valla nõukogule ja maakonnavalitsusele enda tegevusest ja hariduse seisukorrast vallas.

Valla koolivalitsuse moodustas vallanõukogu poolt valitud koolivanem, valla hariduse nõukogu ja valla hariduskogu. Valla haridusnõukogu liikmed olid koolivanem, kes oli ühtlasi ka nõukogu juhataja, vallas töötavate õpetajate esindaja ja valla koolide hoolekogu esindaja. Haridusnõukogul oli õigus valla hariduskogu vähemalt kaks korda aastas kokku kutsuda. Valla hariduskogusse kuulusid haridusnõukogu liikmed, valla nõukogu esindajad, kõik vallas töötavad õpetajad ja ka kõik teised haridusasutuste töötajad.²¹²

Vaatamata sellele, et koolivõrgustiku küsimused arutati Tartumaa Maakonna Koolivalitsuse tasandil, tulid samad teemad arutusele ka Rõngu valla hariduskogu koosolekul.

²¹¹ EAA. 4525.1.9.

²¹² ERA. 2901.1.10, lk 3. Lk 3 II p.

Näiteks 1922. aastal arutati Rõngu valla koolivõrgu korraldamist. Leiti, et Koruste kool jääb alles, Raigaste kool määrati esialgu koolivõrgust välja, kuid vald leidis, et see tuleks siiski alles jätta, kuna seal käisid Raigaste ja Astuvere lapsed, kokku umbes 50 õpilast ja vald leidis, et sellise õpilaste arvu puhul oleks kooli sulgemine ebaloomulik. Tartu Maakonna Koolivalitsus eeldas, et Astuvere lapsed hakkaksid käima Palupera koolis. Esimene murekoht oli Palupera mõisa ümber ehitamine koolimajaks. Arvati, et valla laste teise valda kooli käimine võis muuta halvemaks valdade omavahelised suhted ja tuua kaasa kohtuprotsesse, mida aga ei soovitud. Tilga algkooli puhul soovis TMK, et kool jätkaks tegutsemist kahe klassikomplektiga ja kolme õppeaastaga. Valla hariduskogu leidis, et koolile oleks vaja lisaks neljandat õppeaastat. Rõngu Kõrgem algkool pidi TMK otsuse kohaselt valla poolt ülal peetama, kuid vallas oli ainult 2000 elanikku ja nad ei oleks suutnud koolimaja üleval pidada, mistõttu sooviti TMK poolset toetust. Üldiselt kõrgemaid algkooli rahastaski maakonna koolivalitsus, kuid Rõngu algkool oli millegipärast kavast välja jäetud ja selle otsusega pöörduiti ka Administartiiiv kohtu poole.²¹³

Vallavolikogu määras toetusi erinevatele seltsidele, koolidele ja asutustele. Rõngu vallavolikogu määras 1933. aastal toetusi järgmistele organisatsioonidele ja seltsidele: Rõngu algkooli kehvematele õpilastele 50 kr., Koruste algkoolile 20 kr. ja Raigaste algkoolile 20 kr., Rõngu vabatahtliku tuletõrje ühingule 1000 kr., mis on mõeldud peamiselt pritside muretsemiseks, Rõngu rahvaraamatukogule 130 kr. ja kaitseliidule 50 krooni.²¹⁴

3.6.3. Koolide hoolekogud

Juba 1919. aastal anti välja hoolekogude ajutine korraldus. Hoolekogud tuli luua kõikide koolide juurde. Hoolekogusse pidi kuuluma üks õpetajate esindaja, kaks lastevanemate esindajat ning kaks esindajat vallanõukogust. Hoolekogu ülesandeks oli jälgida koolikohustuse täitmist, koolihoonete korrashoidu, samuti korraldada öömajasid ja ühissöömist, kaugemal elavate laste vedu kooli, vaeste laste hoolekannet ning õpetajatele korterite leidmist. Hoolekogu arutas läbi kooli eelarve.²¹⁵ Dokumentidest selgub, et Rõngu valla koolidel tõepoolest olid hoolekogud ning nad olid aktiivsed hariduselu korraldajad.

²¹³ ERA. 2901.1.127.

²¹⁴ Postimees nr. 103, 04.05.1933.

²¹⁵ ERA. 2901.1.127.

1923. aastal tuli kokku Tilga kooli hoolekogu. Hoolekogu eestvedajateks olid sellel ajal A. Eichelmann, J. Lima, J. Leetla. Nagu eelnevalt mainitud, oli hoolekogu ülesandeks tegeleda kõikide koole puudutavate küsimustega. Koosolekul räägiti kooliruumide remondist. Suur klassiruum vajab uut põrandat, korda oli vaja teha koolimaja välisuks, tütarlaste magamistuppa oli vaja kahte uut voodit koos tekkidega, lisaks tuli korda teha ahjud. Ettepaneku kinnitas J. Leetla.²¹⁶

Majandusküsimusi arutas ka Rõngu algkooli hoolekogu. 1935. aastal oli päevakorras internaadiga seotud probleemid. Nimelt polnud vanas lagunevas majas võimalust õpilasi toitlustada. Hoolekogu leidis lahenduse, pööningule oli võimalik rajada söögituba. Tehti nimekiri materjalidest, mis selleks ehituseks kulus.²¹⁷

Hoolekogu ostis kohalikest kauplustest koolile vajaminevaid kirjarabid. L.Kuuse kauplus Rõngus on saatnud arve Rõngu 6-kl.kooli hoolekogule joonistusvihikute, vihikute, pliiatsite, sullepeade, sulgede, tindid ja värvipliiatsite eest.²¹⁸

Hoolekogu tuli kokku igal kuul, sest vaja oli määrata trahvid neile vanematele, kelle lapsed olid põhjusega puudunud. Hoolekogusse kutsuti põhjusega puudunud lapse vanemad, juhul kui see vanem ei tulnud kohale, siis trahv määrati ikka.²¹⁹

Koolide hoolekogude protokollidest on näha, et enamasti arutati sarnaseid probleeme, õpilaste puudumisi, abirahade jaotamist, kooli eelarvet ning jooksvaid küsimusi.

Koruste algkooli hoolekogu leidis, et kuna ülesandeid on palju, siis võiks vald hoolekogu liikmetele palka maksta. Tasuks leiti sobiv olema 25 marka ühe koosoleku eest.²²⁰

Aeg-ajalt tegid hoolekogud õppetööd puudutavaid ettepanekuid. Ajaleht Postimees teatas 1934. aasta septembris, et Rõngu 6-klassilise algkooli hoolekogu otsustas, et koolis hakatakse võõrkeelena õpetatama inglise keelt. Vastavasisuline ettepanek esitati vallale.²²¹ Õige varsti sai aga Postimehest lugeda, et vallavolikogu tühistas hoolekogu otsuse ja asus seisukohale, et võõrkeelt üldse ei õpetata. Vallavolikogu põhjendas otsust sellega, et võõrkeelt saaks nädalas õpetada vaid kolm tundi ning selle ajaga ei suuda õpilased kuigi palju omandada. Lisaks leiti veel, et võõrkeele mitteõppimine ei takista edasiõppimist.²²²

²¹⁶ ERA. 29012.1.10.

²¹⁷ EAA. 4525.1.9.

²¹⁸ Samas.

²¹⁹ ERA 2902.1.52.

²²⁰ ERA. 2901.1 .10.

²²¹ Postimees 1934.12.09.

²²² ERA. 1108. 13.583.

Hoolekogu pidi olema kursis hariduselu puudutavate seadusmuudatustega. Koruste kooli hoolekogu pöördus valla poole maa küsimuses, kuna oli antud välja kooliaedade seadus, siis tuli ka Koruste koolil see rajada.²²³

Hoolekogud kinnitasid koolijuhatajate koostatud aruanded, mis saadeti vallavalitsusele ning sealt edasi maakonda.

²²³ Samas.

4. Seltsielu Rõngu vallas 1918-1950

4.1. Seltsid Eestis 1918-1950

Eestikeelne ja –meelne seltsitegevus sai alguse 1860. aastatel. Seltsid koondasid ühiste huvide ja vajadustega inimesi. Teerajajaks Tartus ja üle-eestiliselt sai kultuuriselts „Vanemuine”. 1865. aastal pani Johann Voldemar Jannsen Tartus aluse laulu- ja mänguseltsile „Vanemuine”. Kuigi ametlikult oli tegemist meestelauluseltsiga, peeti selle „kuuõhtutel” lisaks meelelahutuslikule osale ka populaarteaduslikke ja rahvuslikke kõnesid, nende hulgas ka Jakobsoni kuulsad isamaakõned. Lisaks peeti kõnesid keekeküsimuse, rahvaluule, ajaloo, kirikuloo, filosoofia, moraali, psühholoogia ning ka praktilise elulaadi ning teadussaavutuste teemadel. Rajati ka raamatukogu ning ka lugemislaud.

Tallinnas rajati 1865. aastal uus laulu- ja mänguselts „Estonia”. Põllumajandusliku ühistegevuse edendamiseks hakati asutama ka põllumeeste seltse. Neist esimene ning tugevaim oli 1870. aastal Johann Voldemar Jannseni algatusel asutatud Tartu Eesti Põllumeeste Selts. 1870. aastal asutati Eesti Üliõpilaste Selts. 1871. aastal asutati Tartus Jakob Hurda ning Friedrich Reinhold Kreutzwaldi juhtimisel Eesti Kirjameeste Selts, mille peamiseks ülesandeks pidi olema eesti keele ja rahvaluuleteaduse edendamine ning eesti rahvale vajalike raamatute kirjastamine. Lisaks neile tekkis arvukalt erinevaid seltse kogu Eestis. Näiteks tuletõrje- ja karskusseltse. Kahekümnenda sajandi alguses hakati asutama ka haridus- ja spordiseltsi. Näit. 1904 Rahvahariduse Laiale Laotamise Selts, Narvas;²²⁴ 1901 spordiselts Kalev; Tallinnas. Seltsid koondasid enda ümber palju rahvuslikku aadet kandvaid inimesi. Seltsides said inimesed oma esimese poliitilise kooli, mistõttu on seltsiliikumine seotud ka eestlaste kui rahvuse kujunemise ja rahvusriigi tekkega. Seltsides õppis rahvas ise oma asju ajama, tekkisid liidrid ja rahva usalduse võitnud juhid.²²⁵

Koos Eesti Vabariigi sünniga jätkus seltsitegevuse areng. Olemasolevatele ühendustele lisandusid uued. Tekkis palju tootmisega seotud ühendusi ja seltse (masinaühistud, turbaühistud jne.), akadeemilisi seltse (Akadeemiline Põllumajanduslik Selts), maanoorte klubid ja ringid (Ülemaaline Eesti Noorsoo Ühendus), kodukaunistamise seltsid (Eesti Maakodu Kaunistamise Selts), maanaisteseltsid jne.²²⁶ Seltsiliikumise olulisus iseseisvas Eestis jäi küll püsima, aga muutus selle ülesanne. Kui varasemalt oli üheks peamiseks ülesandeks vastupanu võõrvõimule, siis nüüd omandas see omariiklust toetava ja kindlustava

²²⁴ Rannap, Heino. Lk 38. 05.02.2015.

²²⁵ Jüri Uljas. Kui külaelu ilmestasi seltsi. Maakodu 1993; nr. 6. Lk 5

²²⁶ Kuum, Jüri. Teadus Eesti põllumajanduse arenguloos II osa (1918–1940) 2003. Lk 130-140

funktsiooni. Suurem osa Eestis tegutsevatest seltsidest tegutses maal, mis on ka igati mõistetav, kuna valdav osa elanikkonnast elas maal.²²⁷

Varem olid seltsid tihti võtnud endale laiemaid eesmärke kui põhikiri ette nägi, aga omariikluse perioodil asetsid funktsioonid oma kohale. Eriti ilmne oli see karskusseltside puhul, mis minetasid riiklust rajava funktsiooni ning keskendusid alkoholismivastasele tegevusele. 1920. aastate alguses lisandus jätkuvalt tegutsevatele arvukatele laulu- ja mängseltsidele, aga üha enam haridus- ja spordiseltsed.

Seltsiliikumise kiire areng tõi kaasa vajaduse keskorganisatsioonide järele, kes koondaks ja juhiks massilist seltsi tegevust. 1921. aastal hakkasid klubid ja seltsid moodustama esimisi spordialaliite. 1922. aastal asutati Eesti Spordi Keskliit millest sai spordi arendamise ja kordineerimise keskorganisatsioon.²²⁸ 1923. aastal asutati sadu haridusseltse hõlmav Eesti Haridusliit. 1928. aastal koondusid perenaiste-ja maanaisteseltsid Eesti Maanaiste Keskseksi.²²⁹ Kiiresti arenev ühistegevus vajab ka õiguslikku regulatsiooni. 1926. aastal võeti vastu Ühingute ja nende liitude seadus, mis andis kasumit mittetaotlevatele eltsidele võrdlemisi laialdase tegevusvaldkonna. Seltsid said õiguse avada tegevusvaldkonnale vastavalt ettevõtteid ja asutusi, ning korraldada avalikke loenguid, ettekandeid, näitemüüke, korjandusi ja muud sarnast vaatamata sellele, kas see on põhikirjas ette nähtud või mitte.²³⁰

1930. aastatel oli seltsidel keskne osa raamatukogude ja rahvamajade rajamisel, aga pärast 1934. aasta võimupööret tugevnes riigi kontroll seltside üle. Hakati piirama uute seltside asutamist ning parteilise tegevusega seotud kodanikualgatus oli tõrjutud, soovitud olid ainult ainuparteilistest ambitsioonidega „Isamaaliidu“ tütarorganisatsioonid. Eesti Vabariigi 1930. aastate lõpu seltsielu oli allutatud ülepaistatud rahvusaatelisuse teenistusse ja seeläbi oli ka kodanikualgatuse loomupärane demokraatlikkus pärsitud.²³¹

1940. aastal pärast juunipööret muutus ühistegevus sisuliselt keelatuks. Enamik ühistuid, seltse ja sihtasutusi likvideeriti. Vähesed allesjäänud korraldati nõukogulikeks. Eelkõige oli tegemist spordiorganisatsioonidega.

Sellele tegevusele seadusliku väljanägemise andmiseks anti välja mitmed seadusandlikke akte. Näiteks: Sihtasutuste seaduse muutmise seadus mis anti välja Vabariigi Presidendi dekreedina 1. augustil 1940.

²²⁷ Zilmer, Ele. Kultuurhariduslikud seltsid ning nende tegevus Mõniste piirkonnas aastatel 1920 – 1940. Bakalaeureuse töö. Tartu 2014. Lk 7-8.

²²⁸ Tõnise, Toomas; Vabatahtliku spordiliikumise kujunemine. 2009. Lk 4.

²²⁹ Kuum, Jüri. Teadus Eesti põllumajanduse arenguloos II osa (1918–1940) 2003. Lk 140.

²³⁰ Zilmer, Ele.. Lk 8-9.

²³¹ Kuum, Jüri. Lk 129.

„§ 24 Siseministri otsusel võidakse liita sihtasutus mõne teise sihilise sihtasutusega või muuta sihtasutuse eesmärki või likvideerida sihtasutust kui sihtasutus kui selle eesmärk osutub muutunud oludes teostamatuks või tarbetuks.

Siseministri otsus on lõplik. Siseminister määrab likvideerimise komisjoni ja likvideerimisest ülejäänud varade saatuse.

M. Unt Siseminister, Vabariigi Presidendi ülesannetes. H. Kruus Peaministri asetäitja “

4.2. Seltside tegevus Rõngu vallas

Rõngu valla seltsielu on pikemalt kajastanud Tea Johanson oma bakalaureuse töös „Rõngu kihelkonna kultuuri- ja seltsielu XIX sajandi lõpul ja XX sajandi alguses“, mis tõttu käesolevas töös kõikide seltside tegevusel pikemalt ei peatuta, vaid keskendutakse seni väljatoomata faktidele.

Hariduselus etendasid kõrvuti koolidega suurt osa mitmesugused seltsid ja organisatsioonid. Nendes jätkas rahvas iseseisvuse aastatel tegelemist laulu, muusika ja näitemänguga. Lisandus mitmesuguseid õpiringe, kus loengute kaudu omandati uusi praktiliseks eluks vajalikke oskusi ning saadi teada teaduse uutest saavutustest. Vabaharidustööd võisid korraldada kõik, kel selleks tahtmist. Suuremad üle-Eestilised organisatsioonid olid Eesti Karskusliit, Eesti Naisliit, Eesti Haridusliit, Eesti Maanaiste Keskseits, Eesti Spordi Keskliit jt.

1919. aastal oli vabahariduslikke organisatsioone alla 300, iseseisvusaja lõpuks aga umbes 5000.²³²

Seltside tegevuse ajalugu Rõngu valla piirkonnas ulatub 19.sajandisse. Seltsitegevus on tihedalt seotud ühiskondlike oludega ja poliitiliste muutustega riigis. Kui ärkamisaegsete seltside üheks tähtsamaks ülesandeks oli rahvustunde kasvatamine, siis 1920-1930. aastatel oli seltside ülesandeks vaba aja sisustamine ja erinevate teadmiste ning oskuste andmine. Samuti said inimesed olla osaliseks oma riigi ülesehitamisel. Erinevaid allikaid lugedes on näha, kuidas riigis toimuv kajastus seltside tegevuses. Ajakirjandusest saab lugeda, et 1935.aastal läkitasid seltsid riigivanemale ja sõjavägede ülemjuhatajale kirja, kus tänati, et riigis on kindel kord. Ajaleht Kaja kirjutab sellest, kuidas Rõngu seltsid tähistasid aktusega Konstantin Pätsi sünnipäeva. Seltside tegevus kestab 1940.aasta suveni, mil kommunistid viisid läbi riigipöörde. Tegevust alustas Maatööraha ühingu Rõngu osakond.

²³² Adamson, Sulev. Andres Adamson Eesti ajalugu Koolibri. 1999.

Käsitletaval ajajärgul olid Rõngu vallas aktiivselt tegevad: Rõngu selts Ühendus, spordiselts Koit, Rõngu Vabatahtlik Tuletõrje Ühing, Rõngu Maanaiste Selts, Rõngu Õpetajate Ühing. Lisaks tegutsesid seltside juures mitmed ringid, kellel olid olemas omaette kodukord ning ametisse valitud juhatus. Olid ka majandusliku kallakuga ühendused: laenu-ja hoiuühisus, ühis-piimatööstus ning masinatarvitajate ühisus.

Paljuski seltside tegevus kattus. Rõngu seltsil Ühendus, Spordiseltsil Koit ning Tuletõrje ühingul olid oma näiteringid. Ühendusel ja Tuletõrjeühingul olid lisaks näiteringile veel ka puhkpilliorkester.

Teatriringide töö korraldamisse suhtusid kõik seltsid täie tõsidusega, sest etenduste korraldamisest saadi seltsidele olulist tulu. Publik oli nõudlik, seetõttu kutsuti näitekursusi läbi viima spetsialiste. Ühenduse selts kutsus näitekursust läbi viima haridusliidu instruktori hr. V. Soovere. Õpiti selgeks A.Kitzbergi Libahunt ning kursuse lõpus toodi näidend vaatajate ette.²³³ Teatriringid ei piirdunud vaid konkreetsete näidendite õppimisega, vaid silmaringi laiendamiseks käsitleti teatrikunsti puutuvaid teemasid laiemalt. Näiteks korraldas Koidu teatriring pikema loengusarja teemal: Maateatri kultuuri tähtsus ja selle arendamise võimalused. Antud teemaga esines Henn Reinup.²³⁴ Mitmeid näidendeid mängiti korduvalt ning käidi esinemas naabervaldades.

Rõngu seltside suuremaks tuluallikaks olid suvel korraldatud välipeod. Iga selts püüdis välipidu korraldada suvel esimesena. Esimeste välipidude tulu võis küündida 400-600 kroonini.²³⁵

Rõngu seltsil Ühendus oli olemas oma seltsimaja, mistõttu tema näitering oli esialgu eelisolukorras.

Selts otsustas seltsimaja laiendada ning võttis selleks laenu. Ehituskulud ületasid aga eelarvet ning selts sattus võlgadesse. 30.oktoobril 1932. aastal korraldas selts üldkoosoleku, kus kümme tundi arutati tekkinud olukorda. Seltsi esimehele O. Hindile avaldati umbusaldust ning valiti uus juhatus, mille esimeheks sai E.Kuus.²³⁶

Uue juhatuse valimine olukorda ei parandanud. Selts ei suutnud ikkagi maksta võlga Rõngu Laenu-ja Hoiuühistule ning kogu seltsi vara läks oksjonile. Seltsimaja oblikatsioonide väärtus oli 1 300 000 senti. Maja müüdi 300 000 senti eest. Selle ostsid õpetaja Luik Kirepist, õpetaja Käpa Hellenurmest ning saapatööstur Sööt Rõngust.

²³³ Postimees 1930 11.10.

²³⁴ postimees 1939 08.03.

²³⁵ Postimees 1934 30.06.

²³⁶ Postimees 1933 20.07.

Antud olukord mõjutas oluliselt seltsielu, kuna seltsimaja ostnud eraisikud üürisid ruume välja oma äranägemise järele.²³⁷

Rõngu Tuletõrje Ühing pakkus teistele seltsidele välja mõtte, et luua Rõngu seltside liit ning ühiselt osta ära seltsimaja. Esialgu liidu loomisest asja ei saanud, kuna seltsidel olid rahalised raskused ning seltsimaja eest nõuti suurt sissemaksu.²³⁸

1936. aastal ostis Rõngu Vabatahtlike Tuletõrje Ühing seltsimaja omale, makstes maja eest 4750 krooni.²³⁹ Samal aastal sai seltsimaja elektri, mis läks maksma 450 krooni. Tuletõrje Ühing tegi suured kulutused, mis oli vaja kiiresti katta, seetõttu korraldas selts eelkõige oma peoõhtuid. Teistele seltsidele tõsteti üüri kümnelt kroonilt kahekümnele.

Raha teenimise eesmärgil asutas Tuletõrje Ühing seltsimajja õllekaupluse, mille vastu kohalik rahvas agaralt sõna võttis.

Pidev tüli saali pärast süvendas lõhet seltside vahel ja pärssis üldist seltsitegevust. 1939. aastal tuldi mõttele ühendada kõikide seltside teatriringid üheks Rõngu teatriringiks.²⁴⁰ Ühinemine kandis vilja, sest ajaleht Maa Hääl kirjutab 1940. aastal järgmist: Rõngu vallas töötab tugev teatriring ning paremaid maaorkestreid. Pärast Valguta ja Palupera osade liitmist Rõngu vallaga, on Rõngu seltskondlik elu saanud uut hoogu. Keskne tegevus toimub siiski Rõngu alevikus. Ühinenud teatriringid tõid lavale Hella Wuolijõe näidendi Juuraku Hulda. Etendus oli menukas ning kassasse tuli 340 krooni. Teatriring on hakanud lavaletoodavaid teoseid filmima.²⁴¹

Teatriring annab etendusi ka sõjaaastatel. 1943. aastal mängiti Rõngus Hella Wuolijõe komöödiat Vastumürk. Selles etenduses kasutati ära ka kutselisi näitlejaid, kes olid Rõngu ümbruses suvepuhkust veetmas.²⁴²

Spordiselts Koit. Sport oli Eestis 1920.-1930. väga populaarne. Üle kogu riigi tegutses hulk spordiseltse. Spordi populaarsus kasvas seoses sellega, et hulk Eesti sportlasi oli saavutanud häid tulemusi rahvusvahelistel võistlustel. Olümpiamängudelt saadi 8 kuld-, 5 hõbe- ja 11 pronksmedalit.

Rõngus loodi spordiselts Koit 1932. aastal. Seltsi abiesimees ja üks asutajatest oli kohalik arst dr Ringen. Spordiseltsil oli oma teatriring, samuti loodi seltsi juurde 1939. aastal

²³⁷ Postimees 1934 11.10.

²³⁸ Postimees 1932 03.11.

²³⁹ Postimees 1936 05.08.

²⁴⁰ Postimees 1939 20.04.

²⁴¹ Maa Hääl 38 1. 04.1940.

²⁴² Eesti Sõna nr 169 1943 2.07.

malering. Malehuvilisi tuli ringi üle kahekümne. Asutamiskoosolekul võeti vastu kodukord ning valiti juhatus.²⁴³

Spordiseltsis tegeldi paljude erinevate spordialadega: kerge- ja raskejõustikuga, pallimänguga, jalgrattasõiduga, ujumisega ning ratsutamisega. Selts korraldas neil aladel piirkondlikke ning isegi maakondlikke võistlusi, kusjuures Rõngu sportlased saavutasid häid tulemusi. Ühte Rõngust pärit sportlast Richard Ivaskit autasustas Tartumaa spordiliit kuldmärgiga. Ivask oli esimene Tartumaa sportlane, kes sellise tunnustuse pälvis. Selle tähtsa sündmuse puhul korraldas Rõngu spordiselts ürituse, kuhu oli kutsutud kaheksa spordiorganisatsiooni võistleva tõstmises, maadluses ja poksis. Õhtul korraldati seltsimajas peoõhtu, kus kohal olid spordiametnikud maakonnast. Kuldmärgi andis Ivaskile üle Tartumaa spordiliidu sekretär A. Kink.²⁴⁴

Ajalehes Maa Hääl kiidetakse Spordiseltsi Koit, kui kõige aktiivsemalt tegutsevat spordiseltsi Lõuna-Tartumal. Mainitakse, et seltsis on üle 70 spordihuvilise.²⁴⁵

1933. aastal rajas spordiselts Koit Rõngu spordiplatsi. Platsil olid olemas jooksuteed, hüppekast ning pallimänguplats.²⁴⁶ Lisaks spordiplatsile otsustati rajada supelbassein. Selleks kasutati ära Suure-Rõngu asunduses olevat mõisnikeaegset supeljärve. Basseini mõõdud olid: pikkus 50 meetrit ja laius 17 meetrit.²⁴⁷

Selts tegeles ka talviste spordialadega. 1940. aasta jaanuaris viidi läbi suusavõistlused, kus osalesid nii noored kui vanad. Täiskasvanud läbisid kümme kilomeetrit, selle võitis A.Sokk ajaga 51.27,2. Noored läbisid viis kilomeetrit, siin võitis Albert Tullino ajaga 27.12,2.²⁴⁸

Rõngu maanaiste selts. Maanaiste seltsi avakoosolek peeti 1930.aasta märtsis. Asutajateks olid Hilja Oldt, Anna Roht, Erna Süld, Julie Leesik, Anna Leesik, Emilie Kaarna ja Aino Leesik. Avakoosolekul oli külaliseks ajakirja Taluperenaine toimetaja pr. L. Käbin. Avakoosolekul koostati pöördumine siseministeriumile, milles paluti registreerida Rõngu Perenaiste Selts ning seltsi põhikiri. Ministerium andis loa 10. aprillil 1930. Viie aasta pärast nimetati Rõngu Perenaiste Selts ümber Rõngu Maanaiste Seltsiks. Nime muutmise poolt oli 17, vastu 1 ja erapooletu 8 liiget. Oma lipu sai selts 5.aastapäevaks.²⁴⁹

²⁴³ Postimees 1939 22.03.

²⁴⁴ Vaba Maa nr 96, 29.04 1937.

²⁴⁵ Maa Hääl nr 26, 2.03 1938.

²⁴⁶ Postimees 1933 30.06.

²⁴⁷ Vaba Maa nr 113, 14 mai 1935.

²⁴⁸ Järva Teataja nr 6 15.01. 1940.

²⁴⁹ ERA 14.9.424.

Rõngu maanaiste selts tegeles kursuste korraldamisega, viis läbi peoõhtuid, korraldas ekskursioone, aitas vaeseid.

Ajalehes kirjutati, et 1933.aastal korraldas Rõngu perenaiste selts vallas vorstitegemise kursuse, millest võttis osa 80 naist ja meest. Kursuse lõpus korraldati lõpupidu, millest võttis osa 300 inimest.²⁵⁰

Naistele oli tähtis, et nende pere oleks terve, seetõttu korraldati ka tervishoiualaseid koolitusi.1937. aastal toimusid lausa kolmepäevased tervishoiu kursused, kus kohalik jaoskonnaarst dr. Husso rääkis teemal: Ema, naise ja lapse tervishoid ning E.Tuffner rääkis kodusest kasvatuses.

1939. aastal loodi Rõngu Maanaiste Seltsi juurde aiandus-mesindusring. Eesmärk oli taluperenaisi õpetada koduümbrust kaunistama ning paremini aia eest hoolitsema. Sel perioodil oli käimas kogu riigis kaunima kodu valimine.

Esimesel koosolekul seadis aiandus-mesindusring ülesandeks assistendi palkamise ning aiatööriistade muretsemise.²⁵¹ Aprillis assistent ka palgati, selleks sai prl Armilde Rungi.

Seltsi 10.aastapäeval korraldati aktus, kuhu külalisteks oli kutsutud pr.H. Mäelo ning maavanem H.Lauri. Seltsi esinaine tõi oma peokõnes välja, et selts on korraldanud 25 mitmesugust kursust, rõhku on pandud rahvarõivaste muretsemisele. Edaspidistest plaanidest märgiti ära emadepäeva tähistamist.²⁵²

Naisselts jätkas aktiivselt tegevust ka saksa okupatsiooniaastail. 1944. aastal viis naisselts Tartusse kingitusi haavatutele. Haavatuid otsustati külastada rahvariietes, mis tegi sündmuse eriti meeleolukaks.²⁵³

Peale 1940. aasta riigipööret tuli selts likvideerida.

Tuletõrje ühing. Algselt oli Rõngus selts Ühenduse juures tuletõrje osakond, aga kui Ühendus likvideeriti, kadus ka tuletõrje osakond.1933 .aastal hakati August Palu juhtimisel organiseerima Rõngu Vabatahtlike Tuletõrjajate Ühingut. Asutajaliikmed olid Hain Pelt, August Palu, Peeter Pehko, J.Zolk ja Friedrich Tomingas. Valiti juhatus, koostati põhikiri ning 9. dets 1933 kanti Rõngu Vabatahtlike Tuletõrje Ühing seltside ja nende liitude registrisse²⁵⁴

²⁵⁰ Kaja nr 32 7.02 1933.

²⁵¹ Postimees 1939 16.03.

²⁵² Maa Hääl nr 40, 5.04. 1940.

²⁵³ Eesti Sõna nr 84 12.04 1944.

²⁵⁴ Riigi Teataja nr 5 19.01.1934.

Ühingu põhikirjas oli, et pealmiseks ülesandeks on tulekahjude kustutamine Rõngu vallas ja alevikus. Ühingu põhikirja alusel oli neil õigus luua spordiorganisatsioone, muusikakoore, korraldada maksulisi pidusid, väljasõite, jalutuskäike, väljamüüke, loteriisid, avada einelaudu ja raamatukogusid. Ühingu juhtorganid olid peakoosolek ja juhatus.

1936.aastaks oli liikmeid 85. 1939. aastal, kui Rõngu valla piirkond suurenes, siis Valguta ja Palupere valla Vabatahtlike Tuletõrje Ühingud sõlmisid Rõnguga liitumislepingu.²⁵⁵

Lähtuvalt põhikirjast, oli Tuletõrje Ühingu tegevus mitmekesine. Näitemänguringi tööst ja seltsimajast oli eespool juttu.

Koguti raha mootorpritsi muretsemiseks, selleks korraldati piduõhtu, kus mängiti J. Oja juhtimisel näidendit „Tammiste tütar.“²⁵⁶ Sama aasta aprillis õnnestuski prits ära osta.²⁵⁷ Pritsi demonstreeriti rahvale 24. septembril, mil tähistati ühingu 52.aastapäeva. Sel päeval korraldati rongkäik seltsimaja juurest turuplatsile, kus viidigi läbi mootorpritsi demonstratsioon. Õhtul toimus seltsimajas aktus ning hiljem pidu, kus mängiti näidendit Häda õnnega.²⁵⁸

1940. aasta riigipöörde järel hakkas tegutsema Maarahva ühing, mille osakond loodi ka Rõngu vallas. Sellesse seltskonda kuulunud saatsid pärast uue riigivolikogu valimisi tervitustelegrammi, milles öeldi järgmist: 22 aastat on möödunud ajast, mil lõppes Eesti kodusõda nii kurvalt meie töötavale rahvale, tuues kaasa orjastamise, rõhumise ja viletsuse. Sellel ajastul on nüüd lõpp. Töötav rahvas on end nüüd vabastanud ja seisab parema ajajärgu lävel. Kõige õigem ja parem tee on minna koos suure töötava rahva riigiga Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga.²⁵⁹ Samal kuul toimus Maatööraehva ühingu Rõngu osakonna peakoosolek, millest võttis osa umbes 200 inimest. Koosolekut juhatas R.Kreuzberg, protokollis Kr. Loot. Ülevaatliku kõnega esines kooliõpetaja Anton Unt, kes rääkis kapitalistliku ja sotsialistliku ühiskonna erinevusest ning viimastest sündmustest. Samal koosolekul määrati ühingu liikmemaksuks 50 senti, mis tuli tasuda 1. septembriks. Arutati võõrandatavate maade vajadust väikemaa pidajatele. Koosoleku lõpus valiti revisjonikomisjoni liikmed, kelleks said J. Stamm, A.Edasi ja J.Jüri ning viie liikmeline

²⁵⁵ ERA 14.10.485.

²⁵⁶ Postimees 05.02.1939.

²⁵⁷ Postimees 05.04. 1939.

²⁵⁸ Maa Hääl nr 108,22.09.1939.

²⁵⁹ Maa Hääl nr. 86 ,26. 07 .1940.

juhatus: J.Järv (esimees), M.Zolk (abiesimees), J.Mihkelson (kassapidaja), Kr.Loot (kirjatoimetaja) ja R.Kreutzberg (abikirjatoimetaja).²⁶⁰

4.2. Kultuuriasutused ja nende tegevus Rõngu vallas

Rõngu vallal oli seltsimaja, mille oli ehitatud 1906. aastal selts Ühendus. 1928.aasta suvel toimus seltsimaja ümberehitus, kuna ruumid olid kitsaks jäänud. Algselt planeeriti ehituseks 4000 krooni.²⁶¹ Uus seltsimaja tuli kolmekordne, juurde oli ehitatud jalutusruum, riidehoiuruum, teisele korrusele einelaud ja raamatukogu ning uuenduse sai ka näitelava. Õue rajati vabaõhulava ning iluaed. 2.detsembril peeti avapidu, kuhu oli kutsutud palju külalisi, lisaks omadele ka mitmeid riigi seltskonnategelasi. Selleks, et rahvas saali ära mahuks, võeti vastu otsus, et see pidu on vanematele inimestele.²⁶² Ühendusele kuulus ka raamatukogu, mille kogu samuti uuendati. Muretseti juurde populaarsemaid teoseid ja ilukirjandust. Reformi käigus loodi teadusliku literatuuri osakond ning võeti eesmärgiks lugejates teadusliku kirjanduse vastu huvi äratada. Samuti leiti, et oli vaja parandada laenutussüsteemi, et raamatud oleksid kättesaadavamad. Lisaks lubas selts avada lugemistoa ning korraldada populaarteaduslikke loenguid ning kõneõhtuid.²⁶³ 1929. aastal oli raamatukogus 1000 köidet.²⁶⁴

Seltsimajas käis aktiivne tegevus. Koos käisid mees-, nais- ja segakoorid, pasunakoor ja vastloodud sümfooniaorkester.

Paraku aga ei suutnud selts maksta pangale ehituseks võetud võlga ja pankrotistus. Kogu seltsi vara müüdi maha, kaasaarvatud raamatukogu.

Riigi-ja maavalitsuse toel ostetud raamatud läksid vallale ning sel moel sai täiendust Rõngu valla avalik raamatukogu.²⁶⁵ Vald oli kohustatud raamatukogu tööd korraldama, sest juba 1924. aastal oli riigis vastu võetud avalike raamatukogude seadus, millega oli omavalitsusi kohustatud tagama olukorra, kus elanikele oleksid raamatud kättesaadavad. 1928. aastal tuletati Rõngu vallale meelde, et avalike raamatukogude seaduse paragrahv 7 alusel, tuleb raamatukogule muretseda uusi raamatuid kahe sendi eest iga elaniku kohta

²⁶⁰ Maa Hääl nr 88, 31.07. 1940.

²⁶¹ Postimees 14.juuli 1928.

²⁶² Postimees 1.dets 1928.

²⁶³ Postimees 21 dets.1928.

²⁶⁴ Postimees 21 juuli 1929.

²⁶⁵ Postimees 1933 08.09.

aastas.²⁶⁶ 1933 .aastaks oli lugejate arv tõusnud 51-ni, kusjuures neis 31 olid mehed.²⁶⁷ Raamatukoguga tegeles Ernst Tobber.

1940.aastal seoses nõukogude võimu kehtestamisega said raamatukogud ENSV haridusministeeriumi käsu kõrvaldada raamatukogust raamatud, mis takistavad sotsialismi ülesehitust. Kirjas oli öeldud, et kuni täielike nimekirjade koostamiseni, peavad raamatukogu juhatajad ise ebasobiva kirjanduse ära korjama.²⁶⁸

Ka 1941. aastal saabus raamatukogudele kiri, kus oli antud haridusdirektooriumi poolt korraldus teatud kirjanduse kõrvaldamiseks. Kõrvaldada tuli nõukogude vene kirjandus, kommunistlik kirjandus igas keeles, inglise-ja prantsuse kirjandus alates 1933. aastast, eesti kommunistide väljaantud teosed, juudi kirjandus igas keeles ja kõik saksa vaenulik.²⁶⁹

Rahvamajdeloomise seadus oli vastu võetud arasemalt juba 1929. Aastal tolelaegse Vabariigi valitsuse poolt. Rahvamaja jäi püsima ka 1940. aastatel. Rõngus kasutati aktiivselt rahvamaja ka 1940-1941. aastal. Arhiivis säilinud palgalehtede alusel on näha, et tähistati oktoobrirevolutsiooni ja punaarmee aastapäeva, korraldati kino-ja tantsuõhtuid ning külvi- ja karjakasvatuskampaania pidulik koosolek. Palgalehtede alusel võib väita, et tasustati igat tegevust. Saali kaunistamise eest Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva aktuseks maksti August Kikasele 14 krooni, lisaks sai ta veel 10 krooni näidendi Töölise tütar dekoratsioonide eest. Mõni aega hiljem maalis August Kikas punaarmee aastapäeva loosungile teksti: Elagu võidukas Punaarmee meie kodumaa piiride kindel kaitsja ja seda tööd tasustati 10 rublaga. August Purgale maksti orkestrijuhi tasu 10 krooni, J.Zirgule maksti ürituste ajal hobuste valvamise eest 5 krooni.²⁷⁰ Esimene ametlik rahvamaja juhataja oli Endla Lind. 1944-1945 oli juhtajaks Karl Alajaan, 1945-1947 August Aan ja 1947-1954 Agust Kikkas. Nii Aani kui ka Kikkase ajal tegeldi aktiivselt isetegevusega. Tegutsesid näite- ja rahvatantsuring, mees-ja segakoor ning estraadi- ja puhkpilliorkester.

Korustes avati raamatukogu 1.oktoobril 1948. aastal Koruste koorejaama ruumides. Esimene juhataja oli Elsa Saar.

Valgutas tegutses Raamatukogu Selts, mille tööd korraldasid juhatajana Karu ning abilisena Elmar Sule. Keerulistel aegadel selts lõpetas töö, raamatukogu taasavati 1. nov. 1944.

²⁶⁶ EAA. 4552.1.4.

²⁶⁷ Tiideberg, Aksel. Lk 45

²⁶⁸ EAA. 4552.1.7.

²⁶⁹ Samas.

²⁷⁰ Samas.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöös on uuritud Rõngu valla haridus- ja kultuurielu aastatel 1918-1950. Esimese perioodina uuriti Eesti vabariigi aega, mil koolielu toimus vabariigi korraldatud süsteemi, seaduste ja määruste järgi. Hiljem tulid muudatused ja uued korraldused nõukogude okupatsiooni poolt. Oma jälje jättis ka lühikest aega kestnud Saksa okupatsioon. Uurimistöö ulatus aastani 1950, mil nõukogulik koolisüsteem ei olnud veel täielikult välja kujunenud ja seetõttu on uut ajastut põgusalt käsitletud.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli anda ülevaade Rõngu valla hariduselust aastatel 1918-1950 ja tuua välja selle seosed kultuurialase tegevusega.

Vaadeldav periood algas Eesti iseseisvusajaga, mis tõi hariduse osas kohe algusest peale märkimisväärseid muutusi. Esimese sammuna loodi uued õppekavad, mis olid võõra võimu poolt ette kirjutatud, et liikuda rahva ammuse unistuse – emakeelse kooli loomise suunas. Eesmärgiks seati kooli rahvameelsus, demokratiseerimine, ühtluskool, alghariduse pikendamine, üldine koolikohustus, moodne töökool ja õpetajakoolituse ümberkorraldamine. Hariduspoliitika eesmärgid fikseeriti haridusseadustes, millega reguleeriti muuhulgas ka õpetajakoolitusele ja õpetaja professionile esitatavad nõuded. Esimese omariikluse perioodi seadusloome oli vilgas, võeti vastu üle paarisaja haridusseaduse ja nende redaktsiooni. Igale seadusele järgnesid nende täitmise määrused, samuti andsid haridusministrid välja ringkirju, mis täpsustasid ja selgitasid teatud seadusesätteid või hariduses aktualiseeritud probleeme.

Käesolevas uurimuse keskmeks oleva valla, Rõngu valla hariduselu kulges üldjoontes sarnaselt Eestis tervikuna toimuvaga. Antud valla hariduse ajaloo uurimine aga tõi välja mitmeid detaile, mis täiendavad ja avardavad üldisi tendentse.

Rõngu vald asus Rõngu kihelkonnas Lõuna-Tartumaal. Valla keskuseks oli Rõngu alevik. Valla elanike arv vaadeldaval perioodil varieerus 1700 ja 2000 vahel. Sellise suurusega vallas tegutses vabariigi algusaastail neli kooli (kõik algkoolid), kuid nende arv vähenes ajapikku ja 1930ndate keskel oli alles jäänud üksnes kaks kooli. Seoses Eesti Vabariigis 1938. aastal teostatud vallareformiga, mille käigus suurenes Ka Rõngu valla maa-ala, suurenes koolide arv taas neljani, kuid 1945. aastal jäi valda siiski kaks kooli.

Koolide sulgemise peamisteks põhjusteks olid õpilaste vähesus (üldjuhul oli kooli käigushoidmiseks vaja minimaalselt 30 õpilast), aga ka koolimajade halb seisukord (uuring tõi välja juhtumi, kus koolimajas oli talvel ruumis sees miinus üksteist kraadi). Kui Rõngu vallas oli 1936. a jäänud alles üksnes kaks kooli, otsustati ehitada Rõngu uus koolimaja, mis oleks olnud Tartumaa üks moodsamaid, kuna maja pidi ehitatama telliskividest ning olema

varustatud veevärgi, elektri ning keskküttega. Paraku jäi uus hoone ehitamata, sest 1940. aastal riigipöörde käigus tulid võimule kommunistid ning vanade plaanide teostamisega ei tegeldud.

Koolide remondi eest vastutas vald. Kuid kuna koolimajad olid üldjuhul ehitatud 19. sajandil, siis ei võimaldanud ühegi kooli eelarve suuremahulisi remonttöid. Kooli eelarve koostas ja kinnitas kooli hoolekogu, seejärel saadeti see vallale ning viimane läkitas selle omakorda maakonnavalitsusele. Kooli eelarve annab hea ülevaate rahalistest kulutustest, mida sellel ajal tehti: eelarve tabeli nimistus esimesel kohal oli vaeste õpilaste toetusraha, see oli riigi poolt määratud raha neile lastele, kelle majanduslik olukord oli halb. Seda raha kasutati neile õpilastele raamatute, koolitarvete, riiete, jalanõude ning toidu muretsemiseks. Lisaks oli raha ette nähtud koolimaja remontimiseks (pisiremonte sai teha), õpetaja majapidamisega seotud ruumide ja kõrvalhoonete uuendamiseks, kooli inventari parandamiseks, küttepuude ja valgustuse tarvis petrooli muretsemiseks. Eelarvesse oli kirjutatud ka kooliteenri palk ja ettenägematud kulud. 1930ndatel eelarve nimistu täienes: lisandusid kulutused ametisõitutele, kantseleitarvetele, postile, telefonile ja telegraafidele. Osteti ka sporditarbeid ning rajati mänguväljakuid ning kooliaedu. Raha kulus raamatute ostmiseks, sest koolidel olid nii õpilastele kui ka õpetajatele mõeldud raamatukogud. Raamatukogudesse tuli osta uusi raamatuid haridusameti poolt antud nimekirjade alusel.

Uuring näitas ka seda, et koolide eelarved peegeldavad omamoodi hariduses ning koolielus toimunud reforme ning poliitilisi muutusi. Näiteks pidid koolid 1936. aastal muretsema koolimaja kaunistamiseks K.Pätsi ning J. Laidoneri pildi; 1935. aastal vastuvõetud kooliaedade rajamise seadus kajastus eelarvetes: koolidele osteti raudrehasid, labidaid, välgkõplaid ning taimekühvleid ja kui 1935. aastal leiti, et koolides tuleks rohkem tähelepanu pöörata praktiliste oskuste omandamisele on Rõngu kooli 1936/37 õppeaasta eelarvest näha, et osteti hulganisti puutööriistu (kirveid, hõvleid, vinkleid, peitleid, puure ja hõvelpink).

Seega sõltus koolielu väga tugevalt riiklikest otsustest. Kui 1919.a võttis Asutav Kogu vastu määruse koolikohustuse laiendamise kohta 1919/20 õppeaastal, kehtestati üldine koolikohustus 9-14 aasta vanustele lastele, kes ei olnud veel 4-aastast algkooli lõpetanud. Koolikohustuse täitmist kontrolliti Rõngu vallas hoolikalt ja sellesse suhtuti väga tõsiselt. Kõik lapsed, kes olid koolisaasta alguseks saanud seitsme aastaseks, olid kohustatud kooli minema. Lapsed võisid jääda ka koduõppele või kasutada teisi õppimisvõimalusi (erakool vm), kuid selleks tuli taotleda eriluba maakonna koolivalitsuselt koolikohustusest vabastamiseks. Kohaliku valla koolivalitsuse ülesanne oli nende laste õppetegevust pidevalt jälgida ja kontrollida. Neile määrati valla poolt ka koduõpetaja. Õpilaste korraldiku

kooliskäimist jälgis kooli hoolekogu, kellele koolijuhataja andis iga nädal informatsiooni õpilaste puudumistest. Põhjendamata puudumise korral said lapsevanemad või hoolekandjad trahvi iga puudunud päeva eest. Juhul kui vanemad ei saatnud ikkagi last kooli, siis võidi neid karistada arestiga kuni kaks kuud. Kui ülalkirjeldatud meetmeid kasutades laps ikka kooli ei ilmunud, siis saadeti ta kas teise perre või hooldekodusse.

Koolis käivate õpilaste arv oli kooliti väga erinev sõltudes peamiselt koolimaja suuruselt ja mitte niivõrd piirkonnas elavate laste arvust, sest kolmel koolimajal neljast oli olemas internaat (kuigi tingimused selles ei olnud mitte alati rahuldavad): kõige väiksem arv õpilasi koolis oli 22 ja kõige suurem 149.

Koolikorraldus toimus rangelt kindlaksmääratud reeglite alusel. Nii õppekava, õppekorralduse alused kui isegi üritused oli ette kirjutatud. Üritused anti üldreeglina soovitusena haridusministeeriumist. Kõik üritust puudutav oli detailselt fikseeritud, isegi kõnede tekstid olid valmis kirjutatud. Meelde tuletati koolidele ka tähtsamate kultuuritegelaste sünnipäevade tähistamist. Näiteks soovitati 1939. aastal tähistada Anna Haava 75. sünnipäeva. Koolivalitsuse eestvedamisel ja suunamisel korraldati koolides ka õpetajate päevi, mille kava aga pidi olema esitatud koolivalitusele kinnitamiseks.

Koolide juhtimist korraldati mitmel tasandil. Haridusalased korraldused tulid nii valda kui ka koolidesse maakonna poolt. Rõngu vallale edastas korraldusi Tartu Maakonna Koolivalitsus, mille ülesandeks oli rahvahariduse korraldamine ja juhtimine maakonna piires.

Valdades koordineeris koolide tegevust valla koolivalitsus. Valla koolivalitsuse moodustas vallanõukogu poolt valitud koolivanem, valla hariduse nõukogu ja valla hariduskogu. Koolivalitsuse ülesanded hõlmasid nii koolide majandamist mööbli ja muu vajaliku muretsemise osas, koolide eelarve küsimusi, koolikohustuse järelvalvet, statistikat ja aruandlust, koduõppe organiseerimist, aga ka koolide asutamisega seotud otsused.

Lisaks maakonna ja valla tasandile olid koolide juures olemas hoolekogud, kes samuti koordineerisid väga suures osas kooli tööd. Hoolekogusse kuulus üks õpetajate esindaja, kaks lastevanemate esindajat ning kaks esindajat valla või maakonna nõukogust. Võrreldes tänapäeva koolide juures tegutsevate hoolekogude tööd tolleaegsete hoolekogu ülesannetega, on erinevus väga suur. Antud ajajärgu koolide hoolekogud olid sisuliselt kooli käimasoleku eest vastutajad. Hoolekogu ülesandeks oli jälgida koolikohustuse täitmist (hoolekogu pädevuses oli määrata trahve vanematele), koolihoonete korrashoidu, samuti korraldada öömajasid ja ühissöömist, kaugemal elavate laste vedu kooli, vaeste laste hoolekannet (näiteks osteti neile poest vajalikke kirjarbeid) ning õpetajatele korterite leidmist. Hoolekogu arutas läbi kooli eelarve ning kinnitasid koolijuhatajate koostatud aruanded, mis saadeti

vallavalitsusele ning sealt edasi maakonda. Kõige selle juures oli hoolekogu töö üldjuhul vabatahtlik ja seetõttu mittetasustatud, kuigi uuring tõi välja juhtumi, kus kooli hoolekogu esitas vallale palve ülesannete rohkuse tõttu liikmetele siiski palka maksta.

Okupatsioonid mõjutasid valla hariduselu erinevalt. Saksa okupatsiooni ajal tegeles haridusküsimustega Eesti Haridusdirektooriumi, mis suuri sisulisi muudatusi kaasa ei toonud. Pärast 1940. aasta kommunistide riigipööret muutus hariduskorraldus keerulisemaks. Seniste koolivalitsuste asemele tulid kooliosakonnad ja riiklikult loodi hariduselu juhtivorganiks haridusministeerium.

Lisaks muutustele koolide juhtimiskorralduses tõi hariduselu areng vabariigi aegadel ja valitsuste vahetused muutusi ka koolide järelvalves. Vabariigi algusaegadel peeti järelvalvet kooli suuruse kohta (klassikomplektide arv, õpilaste ja õpetajate arv) ja hoonete ning inventari seisukorra üle. Hiljem lisandus õppevahendite ja raamatukogus olevate raamatute arvu monitoorimine ning õpilaste puudumiste kohta info kogumine (puudumiste arv ja ka põhjused). Uudsenä lisandus aruannetesse huvi tundmine õpilaste lemmikmängude vastu: nii selgus uuringus, et Rõngu valla ühes koolis armastasid lapsed mängida rahvaste- ja surmapalli ning musta meest. Andmeid koguti ka õpilaste puuete ja õppeaasta jooksul korraldatud ürituste kohta. Nõukogude ajal aruandluse osa kasvas – säilisid senised aruandevaldkonnad, kuid lisandus ka uusi. Nii näiteks tuli juba 1941. aastal aru anda sotsialistliku võistluse korraldamise kohta ja koolis läbiviidud ürituste aruanne tuli esitada igal kuul (võrrelduna varasema kord aastas esitamisega).

Õpetajate kaader vaadeldaval ajajärgul oli Rõngu valla koolides suhteliselt püsiv. Uusi inimesi oli vaja sel juhul, kui avati uus klass või kui eakad koolmeistrid loobusid ametist. Õpetajad määras ametisse maakonna koolivalitsus, pidades silmas ka kooli hoolekogu hinnanguid. Õpetajate töölepingud olid tähtajalised ja ametisse valiti konkursi korras. Samas aga oli tavapärase praktika, et konkursi võitis varem ametis olnud õpetaja.

Õpetajate majanduslik olukord sõltus vallast. Palk oli määratud riigi poolt, kuid vallavalitsuse ülesanne oli kindlustada õpetaja korteri, kütte, valgustuse ja aiamaaga. Rõngu valla kooliõpetajad elasid reeglina samas majas, kus nad töötasidki või näiteks ühes koolis oli õpetajale antud koolitalu, mis ühtlasi oli ka tema palk (sellele lisandus küll väike osa ka rahapalgana).

Rõngu piirkonna kooliõpetajaid ühendas 1919. aastal loodud Rõngu Õpetajate Ühing. Ühingusse kuulusid kõik Rõngu kihelkonna piiridesse jäänud koolide õpetajad. Ühingu ülesandeks oli tegelda nii koolide ainelise olukorra parandamise kui ka õpetajate harimisega. Levinum õppevorm oli lahtiste tundide andmine. Tundidele järgnes arutelu ning mõnel korral

kuulati ka kolleegi poolt ettevalmistatud ettekannet uuematest suundadest hariduses. Teemad, mida nende koolitusliku eesmärgiga aruteludel käsitleti, olid uuenduslikud ja sobiksid oma olemuselt isegi tänapäeva: õpilaste individuaalsuse arvestamine, selle väljaselgitamine ja sellest lähtuv õpe ning hindamine, ühise kodukorra loomine, kas nõrku õpilasi viia edasi või jätta klassikursust kordama jm. Nõukogude okupatsiooni tulekuga 1940. aastal Rõngu Õpetajate Ühing likvideeriti.

Kultuurielu aga oli Rõngu vallas väga aktiivne. Hariduselus etendasid kõrvuti koolidega suurt osa mitmesugused seltsid ja organisatsioonid. Nendes jätkas rahvas iseseisvuse aastatel tegelemist laulu, muusika ja näitemänguga. Lisandus mitmesuguseid õpiringe, kus loengute kaudu omandati uusi praktiliseks eluks vajalikke oskusi ning saadi teada teaduse uutest saavutustest. Vabaharidustööd võisid korraldada kõik, kel selleks tahtmist. Suuremad üle-Eestilised organisatsioonid olid Eesti Karskusliit, Eesti Naisliit, Eesti Haridusliit, Eesti Maanaiste Keskseks, Eesti Spordi Keskliit jt. Käsitletaval ajajärgul olid Rõngu vallas aktiivselt tegevad: Rõngu selts Ühendus, spordiselts Koit, Rõngu Vabatahtlik Tuletõrje Ühing, Rõngu Maanaiste Selts, Rõngu Õpetajate Ühing. Lisaks tegutsesid seltside juures mitmed ringid, kellel olid olemas omaette kodukord ning ametisse valitud juhatus. Olid ka majandusliku kallakuga ühendused: laenu- ja hoiuühisus, ühis-piimatööstus ning masinatarvitajate ühisus. Seltside tegevus kestas 1940. aasta suveni, mil kommunistid viisid läbi riigipöörde. Tegevust alustas Maatööraha ühingu Rõngu osakond.

Seltside tegevus kattus suures osas. Mitmel neist olid oma näiteringid (sealhulgas spordiklubil ja tuletõrjeühingul). Teatriringide töö korraldamisse suhtusid kõik seltsid täie tõsidusega, sest etenduste korraldamisest saadi seltsidele olulist tulu. Kõige suuremaks tuluallikaks Rõngu seltsidel olid aga suvel korraldatud välipeod.

Rõngu valla seltside põhiprobleemiks oli see, et ei soovitud teistega ühineda. See tekitas aga tülisid ja lõhet seltside vahel. Alles 1939. a oldi valmis esimeseks suureks ühinemiseks, kui kõikide seltside teatriringid koondusid üheks Rõngu teatriringiks. Ühinemine kandis vilja ja teatriring suutis anda etendusi ka sõjaaastatel.

Seltsid olid suhteliselt kanded jõud ja hea toetuspartner haridusele. Nii rajas näiteks spordiselts Koit Rõngu spordiplatsi. Rõngu maanaiste selts tegeles kursuste korraldamisega, viis läbi peoõhtuid, korraldas ekskursioone, aitas vaeseid. Naisselts jätkas aktiivselt tegevust ka saksa okupatsiooniaastail. Nii näiteks viis 1944. aastal naisselts Tartusse kingitusi haavatutele.

Aktiivne kultuurielu mõjutas vaieldamatult ka haridust. Palju korraldati ühiseid üritusi ja seltsides läbiviidavad koolitused toetasid hariduse väärtustamist. Lisaks sellele aitasid

seltsid üritusi läbi viies koguda raha koolile finantsiliseks toetamiseks. Selles osas on ajalugu end kordamas, sest nüüdki tõstatatakse üles küsimust kooli ja kogukonna koostöö vajalikkusest. See on heaks näiteks kodulooliste uuringute läbiviimise olulisusest.

Resümee

The Educational and Cultural Life of Rõngu Parish in 1918-1950

Kairit Johanson

The main topic of the current master thesis is the educational and cultural life of Rõngu parish in the first half of the 20th century. The aim of the research was to provide an overview of the educational life of Rõngu parish in 1918-1950 and to bring out the links between the educational and cultural life.

Rõngu parish was situated in South Estonia in the southern part of Tartu County. The number of inhabitants varied from 1700 to 2000 during the period from 1918 to 1950. The number of schools was mostly four but due to closing schools it reduced occasionally to two. The main reason for closing schools was the reducing number of children (the minimum number to run the school was approximately 30 pupils) and bad condition of schoolhouses.

The teaching staff in Rõngu parish was generally quite steady. The changes if ever were mostly due to the teacher's retirement.

Studying the budgets of schools revealed that majority of the sums were meant for helping children from low-income families. It also showed how well all political decisions influenced school life: for example if the law about school gardens was implemented the budget of that particular year showed that schools had bought more rakes, spades, etc – everything that could be useful in gardening.

The influence of different educational laws was extremely strong as the implementation of these laws was strictly monitored by both the local and the state government. One of those fields that was more specifically monitored was school attendance that was compulsory for 9-14-year-olds. The parents could be fined (or even child could be given to another family) if their child did not attend the school.

The number of pupils was different in different schools: the smallest school had 22 pupils while the biggest one 149. All school life was run by strict prescriptions. Even the program of the school events was fixed.

The administrative system was quite similar to the one we have nowadays. There were so-called school governments at parish governments and at county governments as well. And there were also school boards that were much more active than the similar organizations nowadays. They coordinated both financial things, renovative work, school attendance

problems, study materials and children's nutrition. In general being a member of school board was a voluntary and therefore unpaid work.

The cultural life during that period was extremely active. There were many companionships or associations at that time but the activities they had were quite similar. Most of them had a drama group and there were several training courses (of educational nature). The plays and performances were quite profitable activities – although the most profitable were garden parties. The companionship donated some of their income to a school. They also organized special fund raising activities for a certain purpose to help schools. This is a good example how we can benefit from studying the history. At present there are active discussions about the ways schools and the community could collaborate and studying history can provide us with the valuable information about how to do it in reality.

Kasutatud kirjandus ja allikad

Arhiiviallikad

Eesti Ajalooarhiiv (=EAA)

F. 4525- Koruste algkool

F. 4552- Rõngu algkool

F. T- 168 -Tartumaa TSN Täitevkomitee Haridusosakond

Riigiarhiiv (=ERA)

F. 1108- Haridusministeerium

F. 1356- Riigikohus

F. 2902- Rõngu Vallavalitsus

F. 2905- Valguta Vallavalitsus

F. 3242- Õpetajate Ühingud

F. 4448- Tartu- Võru Rahukogu Elva jaoskonna rahukohtunik

F. R-14- ENSV Haridusministeerium

F. R-1071-Rõngu Valla TSN Täitevkomitee

Tallinna Ülikooli Pedagoogiline Arhiiv

K0042434-1 - Rõngu valla VII-kl. kõrgem algkool, 1921/22.

K0002967 -Küsitluslehed õpetajate hariduse ja töökohtade kohta: ENSV Haridusministeerium, Tartu Riikliku Ülikooli Pedagoogika kateeder, 1948.

R0069287 - Rõngu Keskkooli kogumik: Rõngu Keskkool : haridus aastast 1686 // Rõngu: Rõngu Keskkool, 2006.

Kirjandus

Adamson, Andres, Vadmaa, Sulev. Eesti ajalugu Koolibri: Tallinn, 1999.

Annusson, J. (toim). Eesti maa-rahvas-kultuur. Haridusministeeriumi Kirjastus: Tartu, 1926.

Ant, Jüri. Eesti 1939-1941: Rahvast, valitsemisest, saatusest. Tallinn, 1999.

Eesti entsüklopeedia VIII. Tartu, 1937.

Elango, Aleksander. Kool ja rahvaharidus 1936. Eesti Kroonika, 1936.

Kajahärm, Toomas, Väino, Sirk. Vaim ja võim- Eesti haritlaskond 1917-1940. Tallinn, 2001.

Kuum, Jüri. Teadus Eesti põllumajanduse arenguloos. II osa (1918–1940). Akadeemiline Põllumajanduse selts, 2003.

Kurvits, A. Haridustegelase käsiraamat, Tallinn 1929.

Käis, Johannes. Koolielu 1939. aastal. Eesti Kroonika, 1939.

Laul, E. Eesti kooli ajalugu 1 kd. 13, sajandist 1860. Aastateni. Tallinn, 1989.

Lembit, Andresen. Eesti kooli ajalugu- algusest kuni 1940. Aastani. Tallinn: Avita, 2003.

Lembit, Andresen. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu IV. Iseseisvusaeg 1918-1940. Tallinn: Avita, 2007.

Nagel, Veronika. Hariduspoliitika ja üldhariduskorraldus Eestis aastatel 1940- 1991. Tallinna Ülikool, 2006.

Raudsepp, Anu. Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeele üldhariduskoolides 1944-1985; doktoritöö. Tartu, 2005.

Rumma, J., Granö, J.G., Veske, J.V.. Tartumaa Maateadusline, majandusline ja ajalooline kirjeldus. Tartu, 1925.

Soon, K. (Koost.). (1987). Eesti NSV haridusasutuste ajalooteatmik I. osa : Üldharidus aastatel 1940 – 1960. Tallinn: Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Arhiivide Peavalitsus. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarhiiv.

Zetterberg, Seppo. Eesti ajalagu. Tänapäev, 2009.

Tiideberg, Aksel. Rõngu aastarõngad. Rõngu, 2006.

Tõnise, Toomas. Vabatahtliku spordiliikumise kujunemine. 2009.

Vahtre, Sulev. Eesti ajalugu VI-Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Tartu, 2005.

Käsikirjad

Johanson, Tea. Rõngu kihelkonna kulutuuri- ja seltsielu XIX sajandi lõpus ja XX sajandi alguses“. Tartu 2005

Lepp, A. Lõpetanute arv õpeasutis 1919- 39. A.- Eesti Statistika 1940, nr. 222

Mälk, Sandra. Maakoolimajad 1920-1940-Eesti 20. sajandi (1870 -1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs. Tallinn 2012.

Nagel, Veronika. Die Bildungspolitik und das allgemeindbungswesen in Estland ind den jahren 1940–1991 Analytische Übersicht. Tallinn: Tallinna Ülikool 2006.

Pajur, L. Mööda kodukandi radu (käsikiri, Teedla raamatukogu kogu). Teedla 1984

Rõngu Keskkooli kogumik: Rõngu Keskkool : haridus aastast 1686 // Rõngu: Rõngu Keskkool, 2006.

Sirk, Väino. Hariduselu Eesti Vabariigis (1918-1940). Eesti Vabariik 90: Konverentsi kogumik . Pärnu 27.-28. august 2008. Haridus-ja Teadusministeerium.

Zilmer, Ele. Kultuurhariduslikud seltsid ning nende tegevus Mõniste piirkonnas aastatel 1920 – 1940. Bakalaeureuse töö . Tartu 2014

Trasberg, Karmen. Keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistus Eesti Vabariigis (1918- 1940) õpetajakoolitus ajaloolise kujunemise kontekstis. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu.

Perioodika

Acta Historica Tallinnensia, 2005

Eesti Sõna 1943

Haridusdirektooriumi teataja 1941, 1944

Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja. 1940

Haridusministeeriumi Teataja 1934

Järva Teataja 1940

Kaja 1922, 1923, 1926, 1927, 1933, 1935

Kasvatus 1919

Kooliuuenduslane 1999

Maa Hääl 1938, 1939, 1940

Otepää Teataja 1940

Riigi Teataja 1920, 1923, 1934, 1937

Postimees 1924, 1926, 1928, 1929, 1932,1933,1934, 1935, 1936, 1938, 1939

Tuna 2001

Uus Elu 1939

Vaba Maa 1937

Interneti viited

Rannap, Heino. Eesti kool ja pedagoogia kronoloogia. 2012.
https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_kooli_ja_pedagoogika_kronoloogia.pdf. (05.02.2015)

Palupera kooli kodulehekül. Kooli ajalugu. <http://www.palupk.edu.ee//content/view/30/46/>
(15.02.2015)

Rõngu Keskkooli kodulehekül. Kooli ajalugu. <http://www.rongu.edu.ee/?page=171> (01.02.2015)

LISAD

LISA 1. Rõngu valla koolide eelarved 20. sajandi teisel poolel

TABEL. 1. Koruste kooli 1923. Aasta eelarve²⁷¹

KULU	MAKSUMUS
Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	200 marka
Õpetajate korterite rahad	0
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	5000 marka
Kooli ja õpetaja majapidamisega seotud kõrvalhoonete ruumide remondid ja uuendused	2000 marka
Kooli kütte ja valgustuse kulud	9100 marka
Kooliteenri palk, koolimaja puhastamise kulud	2000 marka
Koolikantselei kulud	500 marka
Kooli inventaari parandamine ja uuendamine	5000 marka
Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	1000 marka
Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	3000 marka
Õpetaja lisatundide tasud	2460
KOKKU	32060 marka

²⁷¹ ERA. 2109. 1.10

TABEL 2. Raigaste kooli 1923. aasta eelarve²⁷²

KULU	MAKSUMUS
Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	200 marka
Õpetajate korterite rahad	0
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	5000 marka
Kooli ja õpetaja majapidamisega seotud kõrvalhoonete ruumide remondid ja uuendused	1000 marka
Kooli kütte ja valgustuse kulud	9100 marka
Kooliteenri palk, koolimaja puhastamise kulud	2000 marka
Koolikantselei kulud	500 marka
Kooli inventaari parandamine ja uuendamine	5000 marka
Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	1000 marka
Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	3000 marka
Õpetaja lisatundide tasud	2460
KOKKU	31060 marka

TABEL 2. Raigaste kooli 1924. Aasta eelarve²⁷³

²⁷² Samas

²⁷³ ERA 2902. 1.129

KULU	MAKSUMUS
Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	2000 marka
Õpetajate korterite rahad	0
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	5000 marka
Kooli ja õpetaja majapidamisega seotud kõrvalhoonete ruumide remondid ja uuendused	1000 marka
Kooli kütte ja valgustuse kulud	16 440 marka
Kooliteenri palk, koolimaja puhastamise kulud	2000 marka
Koolikantselei kulud	500 marka
Kooli inventaari parandamine ja uuendamine	0 marka
Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	1000 marka
Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	3000 marka
Õpetaja lisatundide tasud	2460 marka
KOKKU	38 400

TABEL. Tilga algkooli 1924. aasta eelarve²⁷⁴

KULU	MAKSUMUS
Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	2000 marka
Õpetajate korterite rahad	4800 marka
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	5000 marka
Kooli ja õpetaja majapidamisega seotud	0 marka

²⁷⁴ Samas.

kõrvalhoonete ruumide remondid ja uuendused	
Kooli kütte ja valgustuse kulud	24 400 marka
Kooliteenri palk, koolimaja puhastamise kulud	4000 marka
Koolikantselei kulud	500 marka
Kooli inventari parandamine ja uuendamine	10 000 marka
Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	1000 marka
Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	3000 marka
Õpetaja lisatundide tasud	3000 marka
Koolimajale uue aia tegemine	5000 marka
KOKKU	62 700 marka

TABEL. Rõngu kõrgema algkooli 1924. aasta eelarve²⁷⁵

KULU	MAKSUMUS
Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	5000 marka
Õpetajate korterite rahad	
H. Bergmann	16 332 marka
H. Lell	3600 marka
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	50 000
- Koolimaja lupjamine, põrandate parandamine	
- Katuse parandamine, pingid, internaadi tasu	
Kooli kütte ja valgustuse kulud	45 000 marka, 6000 marka

²⁷⁵ Samas

Kooliteenri palk, koolimaja puhastamise kulud	4800 marka
Koolikantselei kulud	2000 marka
Kooli inventari parandamine ja uuendamine - Veenõu	2000 marka
Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	10 000 marka
Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	50000 marka
KOKKU	149 732 marka ²⁷⁶

TABEL 3. Tilga algkooli 1925. aasta kulude eelarve²⁷⁷

KULU	MAKSUMUS
Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	2000 marka
Õpetajate korterite rahad (Vilhelmine Luitsile)	4800 marka
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	10 000 marka
Kooli ja õpetaja majapidamisega seotud kõrvalhoonete ruumide remondid ja uuendused	-
Kooli kütte ja valgustuse kulud	26 400 marka
Kooliteenri palk, koolimaja puhastamise kulud	5000 marka
Koolikantselei kulud	800 marka
Kooli inventaari parandamine ja uuendamine	10 000 marka
Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	1000 marka

²⁷⁶ ERA. 2902. 1.109

²⁷⁷ Samas.

Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	2000 marka
Internaadi tasu	1500 marka
Koolimajale uue aia ümbertegemine	3000 marka
KOKKU	66 500 marka

TABEL 4. Rõngu valla kõrgema algkooli 1925. aasta kulude eelarve²⁷⁸

KULU	MAKSUMUS
Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	3500 marka
Õpetajate korterite rahad, H. Lell, H. Bergmann	8600 marka
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	53 800 marka
<ul style="list-style-type: none"> • Katuse parandamine • Põranda paigaldamine koos mulla uuendamise ja vammu hävitamisega • Poiste magamistoa tugi • Kooliruumide lubjamine 	
Kooli ja õpetaja majapidamisega seotud kõrvalhoonete ruumide remondid ja uuendused	-
Kooli kütte ja valgustuse kulud	50 500 marka
Kooliteenri palk	6000 marka
Koolimaja puhastamise kulud- väljakäigu kohad ja korstnad	3500 marka
Kooli klasside- põrandate õlitamine	2000 marka
Koolikantselei kulud, internaadi tasu 4500	6500 marka
Kooli invetntaari parandamine ja uuendamine	25 500 marka

²⁷⁸ Samas.

- 10 koolipinki
- 5 klaasiga lampi

Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	950 marka
<ul style="list-style-type: none"> • Eestimaa kaart 	
Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	10 000 marka
KOKKU	170 850 marka

TABEL 5. Rõngu valla Raigaste kooli 1925. Aasta kulude eelarve

Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	6 000marka
Õpetajate korterite rahad	-
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	10 000 marka
Kooli ja õpetaja majapidamisega seotud kõrvalhoonete ruumide remondid ja uuendused	1000 marka
Kooli kütte ja valgustuse kulud	17 000 marka
Kooliteenri palk, koolimaja puhastamise kulud	3000 marka
Koolikantselei kulud	500 marka
Kooli inventaari parandamine ja uuendamine	10 000 marka
Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	1000 marka
Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	3000 marka
KOKKU	

TABEL 6. Valguta valla IV kl algkooli 1925. aasta eelarve²⁷⁹

KULU	MAKSUMUS
Vaeste õpilaste toetusrahad, kooliseaduse alusel	5000 marka
Õpetajate korterite rahad	-
Koolimaja uuendamised, remondid kinnitused	50 000 marka
Kooli ja õpetaja majapidamisega seotud kõrvalhoonete ruumide remondid ja uuendused	3000 marka
Kooli kütte ja valgustuse kulud	50 000 marka
Kooliteenri palk, koolimaja puhastamise kulud	13 200 marka
Koolikantselei kulud	1500 marka
Kooli inventari parandamine ja uuendamine	15 000 marka
Õppeabinõude ja vahendite muretsemine	5000 marka
Uute koolimajade ehitamine	-
Ettenägemata kulud	4000 marka
Internaadi tasu	3000 marka
Koolimaja korstnate puhastamine	1300 marka
Kaevude puhastamine ja parandamine	1500 marka
KOKKU	155000 marka²⁸⁰

²⁷⁹ Samas.

²⁸⁰ ERA. 2905. 1. 96, LK 13

TABEL 6. Rõngu kooli 1936. aasta kulude eelarve²⁸¹

1. Personali palgad:	Hilda Lelle korteri vaheraha		
	A. Undi korteri üür, küte ja valgustus (10% põhipalgast)	150 kr	
	Kooliteenja Johan Zirgu tasu	12,5 kr	
2. Kantselei	3 klassi päevaraamatut	5,10 kr	
	1 rakendusraamat	2,50 kr	
	Plangid, kviitungid paber ümbrikud	6, 20 kr	
	Tint, suled , pliiatsid	7,30 kr	
3. Majapidamine	Küte 9 ahjule, 5 pliidile ja ühele saunaahjule	140 kr	
	Valgustus 10 lambile 225 kg petrooleumit	31, 5 kr	
	Tikud, tahid denaturaat		
	Puhastusvahendid (luuad)	3 kr	
	Põrandaõli	10kr	
	4 korstna- truubi, 2 väljakäigu puhastamine	17, 76 13 kr	
	Kolm jalgade puhastamise resti		
	Õpilastele 6 käterätti	5 kr	
	Õpilastele kätepesemise seepi	9 kr 6 kr	
	- Inventari muretsemine	Raamatukogu kapp	40 kr
		Teevee kastrul õpilastele	17, 5 kr

²⁸¹ ERA 1101.13. 583

	3 liitrine teekann	3 kr
	1 petrooli valamise kann	1 kr
- Parandused	Poiste köögi truubi parandus	2kr
	Poiste WC parandus	3kr
	Roiskvee toru parandus ja lampkastivahe tegemine	2kr
	Ahjude ja pliitide savitamine	3 kr
	Tütarlaste välisukse lingi ja aasa parandus	1 kr
	Poiste sissepääsu ukse vedru	
	Aknaraamide parandus	2 kr
	Aknahinged ja- haagid	1,5 kr
	Klasside, türkute toa, eesruumi ja köögi lupjamine	1.00 20 kr
	Põranda, katuse ja koolipinkide parandus	20 kr

TABEL. Koruste alkooli 1935/36. aasta eelarve²⁸²

KULU	MAKSUMUS
Personali palgad	
1. Kooliteenjale	30 krooni
2. Ametisõidud	4 krooni
Personali muud tasud	
1. Kooliteenjale 1,3 m3 puid	3 krooni
2. Kooliteenjale 7 kg petrooliumi	1 krooni
Kantselei	
1. Kantseleitarbed, asjaajamisraamatud	7 krooni
2. Post telefon, telegraaf	3 krooni
Majapidamine:	
1. Ruumide üür	-
2. Küte 2 ahjule 1 pliidle	
3. Valgustus- 140 kg petrooliumi	62 krooni
4. Puhastus ja korrashoid (truubid ja korstnad, põranda õlitamine, väljakäigu koha puhastamine)	15 krooni
5. Inventaari muretsemine (1 laud)	15 krooni
6. Paranduses (uus ahi tuppa, laed tubadel papiga katta, tubade lupjamine, põrandate värvimine)	
7. Kinnitus tule vastu	5 krooni
8. Kooli maa rent	140 krooni
9. Kooliruumide kaunistamine	
	-
	15 krooni
Õppetarbed	5 krooni

²⁸² Samas

1. Kriit, tint, kemikaalid	
Õppeabinõud (koduloo, loodusõpetuse, ajaloo, tööõpetuse, matemaatika, joonistamine)	25 krooni
Raamatukogu	
1. Õpetajate raamatukogu täiendamine	10 krooni
2. Õpilaste raamatukogu täiendamine	10 krooni
3. Raamatute korrashoid	5 krooni
Kooli apteek ja arstiabinõud	10 krooni
Võimlemise ja spordiriistad ning tarbed (pallivõrk)	3 krooni
Toetused kehevimatele õpilastele	30 krooni
Kooliaed	20 krooni
Hoolekogu liikmete tasu	8 kr
Ettenägemata kuludeks	10 krooni
KOKKU	467 krooni²⁸³

²⁸³ ERA. 2902.1.320, lk 1

TABEL 7. Valla hariduskulude kokkuvõtte tabel 1940/41²⁸⁴

Asutuse nimetus	Teenistus- tasu	Ameti- sõidud	Sotsiaal- kindlustus	Kantsleikulud		Küte	Valgustus	Puhastus ja korrashoid
				Kantslelei materjal	Post, Telegraaf, telefon			
Rõngu 6. kl algkool	1234,49	-	75,31	22,14;	-	32	22,13	1,2
Koruste algkool	494, 10	-	30, 70	8, 67;	11,03	16	7,50	1,2
Valguta algkool	1133,90	6,3	69, 36	8,99;	1,46	112	7,78	4
Palupera Algkool	1066, 40	-	65, 38	3,57;	5,82	20	12	-

²⁸⁴ ERA. 1071. 2.23

LISA 2. Rõngu valla haridus- ja kultuurieluga seotud fotod aastatel 1918-1950

Pilt nr.1. Rõngu valla selts „Ühendus“, 16. märts 1923. Erakogu

Pilt nr.2. Rõngu valla puhkpilliorkester 1922. aastal. Pildil, istudes vasakult: Friedrich Uibopuu, Jaan Puurits, Richard Vilamsen, Juhan Rosenfeld, Jaan Rosenfeld, Heinrich Kuus. Seisavad vasakult: Juhan Oja, Friedrich Toomingas, Erich Kuus, Juhan Ivask, Karl Lamp, Juhan Puussepp, Peeter Siim, Karl Eichvald, Andres Rosenfeldt. Erakogu.

Pilt nr. 3. Rõngu rahvamaja 1935. aastal

Pilt nr. 4. Rõngu kool 1940. aastal.²⁸⁵

²⁸⁵ EAA.2111.1.13865.1F

Pilt nr. 5. Rõngu 6. klassilise algkooli õpilased. Pilt on tehtud eeldatavalt saksa okupatsiooni ajal, kuna siis kandis asutus just sellist nimetust.²⁸⁶

Pilt nr. 6. Rõngu valla volikogu 1930-1934.²⁸⁷

²⁸⁶ ERM. TM. Fk 261

²⁸⁷ ERM TM Fk 16357

Pilt nr. 7. Rõngu 6. Klassilise algkooli õpilased 1931. aastal²⁸⁸

Pilt nr. 8. Rõngu algkooli V-VI klass 1937. aastal²⁸⁹

²⁸⁸ TaM. F 261

²⁸⁹ ERM Fk. 2938. 848

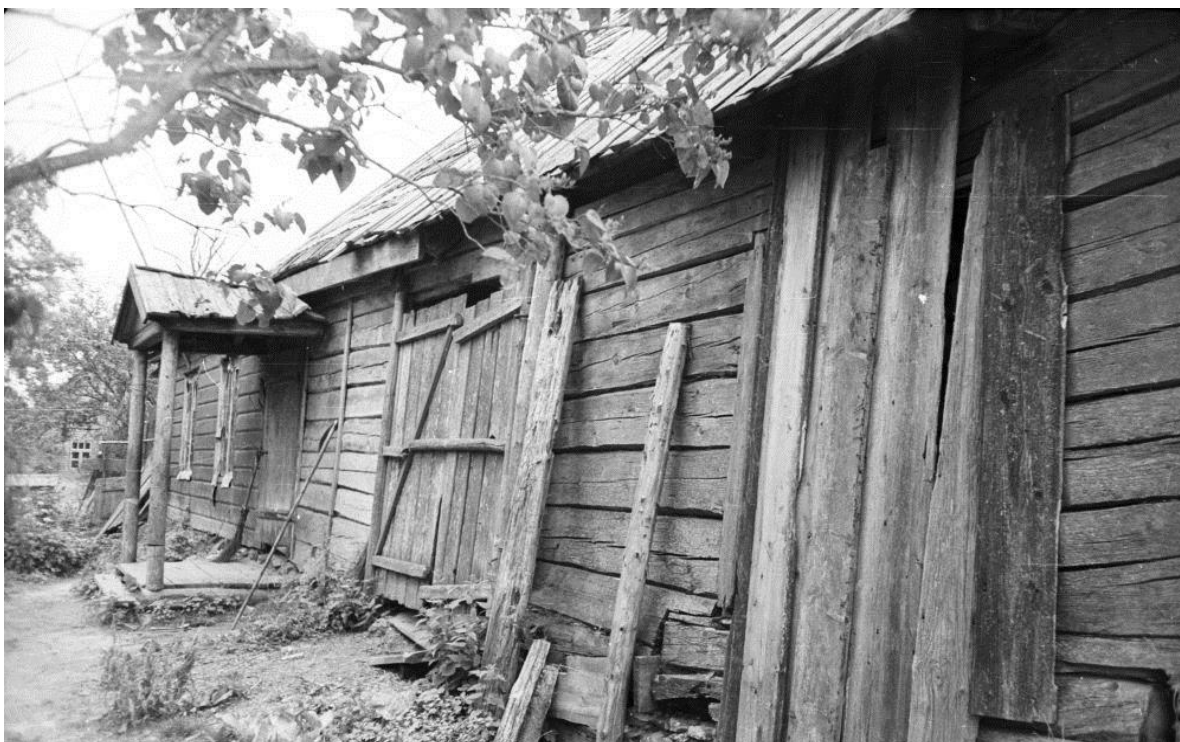
Pilt nr. 9. Kirepi kunagine koolihoone. Dateering teadmata. Autor Kirt Kaljola.²⁹⁰

Pilt nr. 10. Kunagine Raigaste kooli hoone. Foto on tehtud aastal 1960.²⁹¹

²⁹⁰ TaM F105.01

²⁹¹ EVM N 28. 227

Pilt nr. 11. Kunagine Raigaste kooli hoone. Hoone tagaosa. Foto on tehtud aastal 1960.²⁹²

Pilt nr. 12 Koruste algkooli III klass ja koolijuhataja 1928. aastal.²⁹³

²⁹² Samas.

²⁹³ Kunagine Tartumaa Muuseumi kogu.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, ___Kairit Johanson_____, (nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Rõngu valla haridus- ja kultuurielu 1918-1915“

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on peofessor Tiit Rosenberg

(juhendaja nimi)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 07.05.2015